273

EDITURA UNIVERS

KOSTAS VALETAS

Emigranții

Kostas Valetas (n. 1941), reprezentant al tinerei generații, după o serie de nuvele care au fost răsplătite cu premiul de stat, ni se înfățișează ca romancier abordînd una dintre cele mai arzătoare probleme ale Greciei zilelor noastre: Emigrația. De pe poziții cu totul noi, cu o tehnică nouă, cu goluri și suspensii, cu alternări de secvențe dramatice și, totuși, cu mult lirism, conturează într-o reușită sinteză viața oamenilor trudiți, constrînși să ia calea emigrației.

GLOBUS

Lei 4,75

23

KOSTAS VALETAS EMIGRANȚII

976

KOSTAS VALETAS

EMIGRANȚII

Colecția GLOBUS / Editura Univers

Ilustrația copertei de *Silvia Coțoveanu*
Coperta colecției de *Ion State*

KOSTAS VALETAS
Οἱ μέθοικοι
Atena, 1972

GLOBUS

KOSTAS VALETAS

EMIGRANȚII

Traducere de
Maria Marinescu-Himu

EDITURA UNIVERS
București
1976

I

Mane Pomacul, fiul lui Ramadan-Ramadan... Mane Deli telalul...

Îndată ce ai trecut de drumul în pantă şi ai lăsat în urmă cişmeaua cu apă foşnitoare şi căreia îi zice „Cişmeaua lui Ahmed bei", privirea-ţi este atrasă de firma „Atelierul de potcovărie Tanasis Petalas". Cişmeaua, veche de 300 de ani, a fost dăruită satului de un turc evlavios. Omul tocmai se afla în trecere pe acolo, iar nevasta-i era însărcinată, gata-gata să nască. Chiar pe locul pe care se ridica acum cişmeaua de marmură, o ajunseră pe hanum [1] durerile facerii. Alergară atunci femeile din sat să-i dea o mînă de ajutor.

Cum sosi moaşa, puseră apă la încălzit, aduseră feşi curate, scoaseră din ladă cearşafuri brodate ce miroseau a levănţică şi rămaseră acolo să pătimească alături de lăuză şi-şi simţiră inima uşurată atunci cînd hanum aduse pruncul pe lume, iar ele i-l aşezară beiului în braţe.

N-a trecut bine anul şi turcul cu suflet evlavios, care nu dăduse uitării întîmplarea, a şi trimis meşteri în sat ca să zidească o cişmea cu apă limpede cum e cleştarul, ce era adusă cu trudă de la o mare depărtare.

---

[1] Doamnă (turcă).

Îndată ce ai trecut de prăvălia cu uşă încăpătoare, poteca — parc-ar fi trup de femeie ce se lăţeşte de la mijloc în jos — devine mai largă de pare un fel de piaţă ; acolo, în piaţă, crescuse un platan înalt care-şi mişca alene crengile, în bună tovărăşie cu busuiocul ce împodobea ferestrele.

Pe caldarîm răsună zgomotul obişnuit al unui cal încărcat cu poveri, ce urcă agale, obosit :

Toca-toca-op
Tuca-taca-op hei op !

Călare pe o parte, asemenea unui flăcău, dar aplecat de mijloc ca un hoge şi mişcîndu-se necontenit, Mane Pomacul, negustorul ambulant, ţine voiniceşte dîrlogii. Şapca-i de culoare cenuşie şi frunzele platanului îi umbresc faţa verde-arămie, iar fularul roşu de la gît îi dă aerul unui miner voinic din Johannesburg sau unui ţigan mîndru din Boemia.

— Meştere, potcoveşte-i copitele dinapoi !

— Numai pe-ale dinapoi ?

— Cele din faţă o mai duc !

Meşterul apucă peria cu dreapta şi începe să ţesale coama calului, apoi o tunde cu foarfeca-i groasă, grijuliu să nu atingă spatele şi locul în care se îmbină samarul.

Ridică piciorul stîng dinapoi al calului şi încearcă să scoată cu cleştele cuiele din potcoava stricată. Rămasă fără suporturi, potcoava cade pe pămîntul cu bălegar, satisfăcută că şi-a terminat misiunea.

Meşterul lasă deoparte cleştele, apucă suntrazul, şi cu mare atenţie taie unghia crescută a animalului, făcînd o crestătură oblică în copită.

Îi mai rămîne să fixeze potcoava cea nouă. Meşterul Tanasis ridică din nou piciorul animalului, apoi, cu o lovitură de cleşte, înfige adînc în copită caielele pătrate, potrivind potcoava.

Pe urmă, o să le reteze şi o să le răsucească vîrfurile într-o parte, acolo unde ies afară din unghie, ca potcoava să se fixeze bine.

— Gata treaba, Pomacule !

— Hai, meştere, să te cinstesc cu un rachiu !

Cu picioarele întinse pe două scaune, Mane Pomacul, fiul lui Ramadan-Ramadan, îşi soarbe păhărelul de uzo ca să mai prindă puţină vlagă. Înconjurat de săteni, îl cheamă pe meşter ca să-l cinstească.

Ţinea să-şi umezească limba uscată din pricina vorbelor cu care zăpăcea minţile şi a cuvintelor dulci pe care era silit să le tot înşire în faţa clientelei lui feminine (gura-i mergea ca o moară stricată), ca să-şi vîndă leacurile de tot soiul : pentru însănătoşire, pentru descîntece, împotriva vedeniilor, buruieni cu care să lepezi copilul, unghii de drac, vrăji ca să ţi se întoarcă bărbatul acasă, atunci cînd te-a părăsit. Strigăturile ce strivesc piciorul diavolului, glasurile de neînţeles împotriva deochiului, murmure tainice ca să-ţi recapeţi judecata, cataplasme pentru umflături, reumatism şi ulcior la ochi, prafuri pentru bube cu puroi şi plicuşoare cu hapuri ca să naşti băieţi, poveţe cum şi în ce fel să faci să nu-ţi rămînă fata nemăritată şi ca să-ţi scrie feciorul aflat în ţări străine, reţete pentru vărsături, rugăciuni şi felu-

rite solomonii ca să nu-ndrăgească bărbatul altă femeie.

— Repede mai terminaşi, meştere!

— Făcui treabă ageră şi trainică.

— Nimic nu e veşnic pe lume!

— Di-ncotro vii, Mane, de data asta?

— Am făcut un mare ocol. Am pornit pe ziua de şaptesprezece din Drama, am ajuns pe cîmpiile trace ale Xanthiei, care au fost smulse, după o luptă cruntă, din Rodopi, unde m-au dogorît arşiţa şi seceta.

Dar, înainte de a ajunge în oraşul Xanthi, am luat-o spre miazănoapte, am tăiat pe la mijloc cîmpia ce te îmbia ca un strugure de razachie şi am urcat în satele pomacilor.

— I-ai văzut pe-ai tăi?

— Doar o seară.

— Dar de odihnit te-ai odihnit?

— Ce era să fac, dacă trebuia să predau cinci covoare cale de zece kilometri spre apus? Mi-am mîngîiat femeia o noapte doar...

— Şi după aceea?

— Am pornit-o pe munţi din creastă în creastă, m-am îndepărtat de satele pomacilor de la graniţa bulgărească, am ajuns pe înălţimea de la Vrondu, am zăbovit puţin în satele de acolo, aşezate pe stînci uitate, prăpăstioase şi neumblate, pe unde oamenii îşi duc viaţa în linişte şi simplitate şi în bătaia soarelui. Dar dumneata cum o mai duci, meştere? Cum îţi mai merg treburile? întrebă la rîndul lui Pomacul.

Meşterul Tanasis îşi răsuci mustaţa-i stufoasă, colilie.

Duse apoi cu nepăsare mîna la pîntecul ce începuse să se rotunjească, fiindcă, vezi, omul păşise spre cincizeci şi nouă de ani, vîrstă aprigă şi anevoie de îndurat pentru un bărbat.

Meşterul îşi sorbea rachiul rozînd dintr-un ţîr.

— Slavă Domnului, o duc bine. Satul ăsta, aşa cum vezi şi dumneata, Mane Deli Nuri, se află în frunte, la drept vorbind. Locuitorii lui o scot bine la capăt cu tutunul. Viaţa le e îndestulată şi-şi respectă întotdeauna cuvîntul dat. Se înţelege că oamenii nu au bani de prisos ca să-şi înalţe casă la oraş, la Drama ori la Serres, sau să coboare spre Salonic, dar au de-ajuns şi le dă mîna cînd e vorba să-şi potcovească vitele, de care au nevoie la arat. Unde mai pui că aici este loc de trecere, loc umblat, iar eu sînt meşter vestit, Pomacule! S-au scurs patruzeci de ani de cînd tot potcovesc vitele pe care ţăranii le folosesc la munca cîmpului, animalele de povară ca şi pe cele ce fac transporturi la Drama. Adu-mi aici, la întîmplare, un măgar, o iapă ori un mînz din împrejurimi, din oricare sat, animal bătrîn şi muncit, ori tînăr şi neînvăţat cu munca, şi-ţi voi spune, fără să-l pipăi sau să-l cercetez, de ce fel de potcoavă are nevoie.

II

Soarta ne-a aruncat pe aceste meleaguri. De aici nu putem pleca. Cu sau fără vrerea noastră, aici ne-am născut. Aici ne este patria. Aşa cum nimeni nu-şi poate alege părinţii, tot la fel nimeni nu-şi poate alege patria. Te naşti din oricine şi acolo unde ţi-a fost scris.

Pasadenas, fiul lui Apidaclas, veni şi începu să strige pe afară, fără să-l audă careva.

— Ce vrei, măi ?

— Vino la telefooon !

— Nu se aude nimic. Vorbeşte ! Ce spui ? Hei ! Hei !

— Vino la telefon !

— Cine telefonează ? O fi păţit soru-mea ceva ? Ce s-a întîmplat ?

— Te cheamă fiul dumitale de la Salonic.

Femeia îşi puse basmaua pe cap şi dădu buzna în drum, cu părul răvăşit.

— Ajută-mă, Sfîntă Fecioară, şopteşte ea, să nu se abată asupra noastră vreo nenorocire. Ajută-mă, Sfîntă Fecioară, tu cea neprihănită !

Aşa i-am înştiinţat pe ai mei că m-am eliberat din armată şi că urma să ajung în sat cu autobuzul ce sosea la amiază.

Mi-au ieşit în întîmpinare părinţii şi soru-mea, îmbrăcată în rochie de sărbătoare.

Mă uit la soru-mea. Cît de mult s-a schimbat ! Îmi amintesc de ea : albă la faţă ca varul, vorbea

puţin, era reţinută, la locul ei. Acum s-a făcut îndrăzneaţă, poartă salbă cu galbeni la gît. E slabă. Mă îmbrăţişează şi mă sărută zgomotos.

Numai că meşterul Tanasis nu le-a dat răgaz femeilor să se bucure de băiat, să-l sărute, nici măcar să-i scoată de pe el hainele de militar, să i le aducă pe cele civile, pe care i le pregătiseră din vreme.

L-a luat repede la prăvălie, chiar trăgîndu-l după el şi, după ce l-a îmbrăţişat, a închis uşa în urma lor.

Ghiorghi zîmbea. Cînd eşti militar, uiţi că într-o bună zi te vei libera şi că te vei întoarce la viaţa obişnuită. Serviciul militar durează atît de mult încît, pur şi simplu, îţi pierzi busola.

Doi ani reprezintă a treizecea parte dintr-o viaţă de om. Şi dacă te gîndeşti că numai după ce ai împlinit vîrsta de douăzeci de ani, izbuteşti să scapi de tulburările şi visurile copilăriei şi ale adolescenţei, cît la sută reprezintă aceşti doi ani ?

A douăzecea sau a cincisprezecea parte ?

Se rezemară de căruţa cea veche. Ghiorghi îşi răsuci o ţigară.

Meşterul Tanasis nu ştia de unde să înceapă. În ultimele zile îl aşteptase pe băiat cu dor, gîndindu-se întruna la clipa cînd va pune piciorul în sat. Îndată ce-ar fi coborît din autobuz, ar fi stat de vorbă cu el. Îi treceau prin cap tot felul de planuri, pe care trebuia să le discute cu singurul său fiu.

Şi iată că acum, cînd păşea în atelierul lui de potcovărie şi călca pe bălegar, cuie, pilitură de

fier şi fel de fel de gunoaie, nu ştia de unde să înceapă.

Ghiorghi era în aşteptare şi fuma. Îşi privea tatăl şi zîmbea. Omul ăsta adus de spate, cu umeri largi, cu mustaţă şi cu obrazul brăzdat de cute ce trădau suferinţele îndurate, era tatăl lui! De cîte ori se gîndeşte la aceste lucruri, în suflet i se stîrneşte o adevărată dispută, ce porneşte din creier, îi trece prin tot trupul şi-i dictează acţiunile, influenţîndu-le.

Orice discuţie şi orice părere ar schimba cu acest bărbat între două vîrste trece mai întîi prin cutia craniană, în care noţiunea de „tată“ este supusă unui examen critic şi disecată pînă la cea mai neînsemnată manifestare şi la cel mai mărunt gest. În această situaţie, inima nu contează. Creierul stăpîneşte firele întregului organism.

— Mă grăbesc să-ţi vorbesc, începu bătrînul, ca să nu pui la cale vreo nebunie şi să încurci toate treburile.

— De ce?

— Ultima ta scrisoare, în care mi-ai înşirat cîte şi mai cîte despre plecarea în Germania, despre actele ce trebuie întocmite ca să munceşti în ţări străine, mi-a umplut sufletul de nelinişte.

— Ştii foarte bine că toată lumea se pregăteşte de plecare!

— Ştiu.

— Cîţi au plecat din sat în lipsa mea?

— În aceşti doi ani?

— Cît am fost militar.

— Mulţi! N-ai văzut că din colegii tăi de şcoală nu se mai află unul în sat, în afară de băieţii lui Ioanu?

— Vezi?

— Noi, Ghiorghi, ne deosebim de ei! Tocmai de aceea m-am grăbit să-ţi vorbesc. Noi nu sîntem agricultori. Pe lîngă oleacă de tutun, noi mai avem şi atelierul.

— Da, dar cu ce perspectivă? (Mă gîndeam că nu voi putea fi niciodată potcovar.) Să fiu o viaţă întreagă potcovar?

— Dacă ai fi şi tu potcovar, m-aş descurca mai bine. E vreunul în sat care să cîştige mai mult decît noi?

— Desigur, Pieridis.

— Doar trei familii cîştigă mai bine. Dar altceva vreau eu să-ţi spun. E vorba despre cei mulţi. Ştii că aceştia se luptă un an întreg îngrijind tutunul. Se trezesc cu noaptea-n cap, se apucă de lucru înainte de răsăritul soarelui, iar apoi stau de veghe toată noaptea ca să-l păzească. Bătrîni şi ţînci, bărbaţi şi femei — femeile, mai mult se spetesc muncind — ca să nu cîştige cîteodată nici măcar simbria pe o zi.

— Dar nici noi n-o ducem prea bine.

— Cum asta?

— Toţi sîntem o apă şi-un pămînt.

— Aşa-i, numai că noi nu depindem de vreme. Nouă nu ne pasă dacă plouă sau dacă se lasă ger cumplit. Nu depindem nici de negustor, de felul cum o să socotească tutunul, de cum îi va aprecia calitatea, de ce preţ va da, de ce cantitate va cumpăra.

— Depindem, în schimb, de ţărani, căci dacă nu au cu ce să plătească, noi ajungem muritori de foame.

— Cînd e vorba de potcovit, țăranul găsește totdeauna bani !

— Cum de ești atît de sigur ?

— Țăranul nu o să decadă nicicînd într-atîta. Poate să renunțe la cafenea sau chiar să flămînzească, dar de vita lui o să se îngrijească mai bine chiar decît de el însuși. Vita pentru țăran prețuiește mai mult chiar decît mîna lui stîngă. Munca la cîmp nu se face dacă nu ai vite. Țăranul poate să îndure oricît, dar de animalele lui o să aibă grijă.

— Eu mă gîndesc la Germania. Acolo-ți poți cîștiga existența. Este o țară mare, bogată, are industrie, nu glumă. Nu vezi că toți pleacă într-acolo ? Din compania mea, mai mult de jumătate abia așteptau să se elibereze și să-și pregătească hîrtiile de plecare.

— Să-ți iasă din cap gîndul ăsta ! Ce-o să te faci în țara aceea îndepărtată și rece ca gheața ?

— Nu înțelegi lucrurile, tată !

— O să ajungi un cerșetor ! De-ai ști ce amară e pîinea printre străini !

— Dacă rămîn aici, ce-o să ajung ?

— Întreabă-mă pe mine, care mi-am făcut ucenicia la atelierul de fierărie al lui Pasaghiani al lui Mițakla și care știu ce înseamnă să ai de-a face cu un patron străin.

— Nu văd legătura cu Mițakla.

— Treburile noastre o să prospere din ce în ce, fii sigur. Acum, că te-ai întors, o să punem la cale o afacere strașnică.

— Ce anume ?

— Poate că o să deschidem un al doilea atelier.

— Unde ?

— Ce bine era dacă ai fi cunoscut cît de cît automobilul !

— Nu-ți amintești că astă-vară am lucrat la un atelier de reparat motorete ?

— Nu e destul.

— De ce ? Ce vrei să spui ? În armată mi-am petrecut doi ani lucrînd pe automobile.

— Ascultă-mă. Știi doar că ogoarele noastre sînt pline de tractoare.

— O știu.

— Pe cîmp sînt tot felul de mașini. Pînă și cel care nu e silit să întrebuințeze tractorul, chiar cel care are o întindere de pămînt ce nu îndreptățește nicidecum achiziționarea unui tractor, îndată ce a agonisit ceva, aleargă încoace și-ncolo, ia bani pe credit și comandă un tractor.

— Satul e plin de tractoare, într-adevăr.

— Ghiorghi, satele noastre n-au decît să fie pline de tractoare, Grecia poate să aibă un număr mai mare de tractoare chiar și decît India, dar țăranul nostru încă nu s-a obișnuit cu tractorul. Mai mult sau mai puțin, el consideră tractorul ca o mașinărie vrăjită, o unealtă ciudată și de neînțeles, pusă în mișcare de forțe misterioase și care ascultă de legi ce nu pot fi cercetate.

Ce știe țăranul despre tractor ? Ce este tractorul ? O mașină mai complicată decît sapa lui și nimic mai mult. O alcătuire de fiare care au nevoie să fie unse, care cer o anumită suprave-

ghere, piese de schimb şi reparaţii. Şi, toate astea, pînă i se va împlini sorocul şi se va strica.

Ţăranul însă nu pricepe aceste lucruri. Tractorul este pentru el la fel de necunoscut şi de plin de mister ca luna de pe cer pentru un muncitor german ori american. Atunci cînd o unealtă agricolă, o maşină de treierat ori o batoză a suferit o stricăciune, oricît de mică, dacă, de pildă, s-a defectat un şurub, sau nu se face bine un contact, ţăranul stă şi se uită înfricoşat la fiara imobilizată şi dacă Mane Pomacul i-ar propune nişte prafuri ca s-o vindece, i-ar plăti oricît, numai să restabilească sănătatea mecanică a tractorului.

— Dar cînd e vorba de ploaie, mai stă cu mîinile încrucişate ?

— Ce vrei să zici ?

— Nu face procesiuni ca să plouă ?

— Să nu mă întrerupi ! Aşadar, la cea mai mică defecţiune, ridică mîinile în sus, cască gura ca un zevzec, se aşază pe tractor, îşi şterge faţa de sudoare şi spune :

„Măi, omule, ce-am păţit ! Ce nenorocire a dat peste noi cu maşinile astea ! Oare nu o duceam mai bine pe vremuri, cînd ne ajutam cu vitele şi cînd ne făceam toate treburile cu mîinile noastre ? Lucrul merge strună cînd tractorul funcţionează bine, dar ce te faci cu el cînd s-a defectat ?"

— Cu alte cuvinte, vrei să deschidem un atelier de mecanică ?

— Nu un atelier propriu-zis. Pentru început, să improvizăm ceva. Apoi, după ce o să deprinzi bine meseria, o pornim mai departe.

— Bine, dar atunci de ce-am mai urmat liceul ? Dacă era vorba să ajung meseriaş ori potcovar, ce rost avea să mai fac şcoală ?

— Dar în Germania, unde te bate gîndul să pleci, la ce o să-ţi folosească liceul pe care l-ai absolvit ? La ce te aştepţi ? Sau crezi că, îndată ce vei ajunge acolo, au să-ţi ofere vreun post sau o să te numească în slujbă la vreun birou ? O să munceşti, băiete, cot la cot cu oamenii fără de carte. O să munceşti din greu, aşa cum trudeau prizonierii de pe vremea ocupaţiei fasciste, la fel cu cei pe care-i adunau şi-i încărcau în trenuri ca să le muncească în fabrici. O să fii tratat la fel cu negrii şi, cum nu le ştiţi limba, o să fiţi socotiţi cu toţii fără carte.

— Ce spuneai de încă un atelier ?

— Îţi aduci aminte de casa aceea părăsită de la răscruce ?

— Acolo unde întoarce autobuzul ?

— Da, acolo unde locuieşte cucoana văduvă...

— Aceea care n-avea un fir de păr în cap şi purta perucă ?

— Întocmai ! Acolo e vad serios, nu glumă ! Şi-o cîrciumă s-ar potrivi acolo. Apoi, vom atrage la noi clienţii din satul de sus.

— Dar cu Carandaidis ce ne facem ?

— El a îmbătrînit şi nu mai poate s-o scoată la capăt. Dar despre fiul lui ai aflat ?

— Ce să aflu ?

— E un neisprăvit, un leneş de geme pămîntul sub el. Cutreieră bîlciurile şi o ţine tot într-o beţie. Om fără căpătîi. A fugit cu o ţigancă şi au pornit ţiganii pe urmele lui.

— A luat-o de nevastă ?

— S-a cununat cu ea şi-a lăsat-o grea. Femeia a născut doi gemeni ; a lăsat-o iar însărcinată şi apoi s-a dus militar.

— Acum, de curînd ?

— Sînd două luni de atunci. Îţi spun că este un prilej bun ca să ne apucăm noi de treaba asta. Pe bătrîn nu-l mai ţin baierele să bată nici un cui măcar.

— Sărmanul bătrîn !

— Aşa este viaţa ! Află dar că am cumpărat prăvălia ! Am cumpărat-o !

— Dărăpănătura aia ?

— Nu e deloc aşa cum spui. Are ziduri solide, ca de cetate. Doar la acoperiş e nevoie de reparaţie, cîteva cărămizi noi, uşă, ferestre şi totul e în regulă.

— Aş vrea s-o văd şi eu.

— Mergem mîine s-o vedem. O să fie frumoasă ca o păpuşă. Am dat pe ea o nimica toată. Am cumpărat-o de la coana Sitrona, cea care n-avea un fir de păr în cap şi purta perucă.

— Îmi aduc bine aminte de ea.

— Am stat şi am judecat lucrurile aşa : iau prăvălia ca să fie luată ! În dreptul ei, e şi staţia de autobuz. Cine ştie ce-o să se întîmple mai tîrziu ! Ascultă, aşadar, vorbele bătrînului, că el ştie ceva mai multe decît tine. Locul tău este aici. Ia-ţi gîndul de la Germania, de la plecări şi de la alte nebunii de soiul ăsta. Dacă vrei nemţoaice, găseşti şi pe aici. Vara dau năvală ca lăcustele ca să se bucure de soare şi de mare. Dai o raită pînă la Thasos [1] sau la Philippi şi găseşti o duzină de nemţoaice.

Soarta ne-a aruncat pe aceste meleaguri. De aici nu putem pleca. Cu sau fără vrerea noastră, aici ne-am născut. Aici ne este patria. Aşa cum nimeni nu-şi poate alege părinţii, tot la fel nimeni nu-şi poate alege patria. Te naşti din oricine şi acolo unde ţi-a fost scris.

[1] Insulă în nordul Mării Egee.

Cînd îţi faci stagiul militar, parcă eşti un om mort. Întors la tine acasă, în odăiţa ta, cazi pradă unei senzaţii ciudate, asemănătoare aceleia pe care o încearcă un naufragiat salvat de la moarte. Şi după ce te-ai aflat în primejdie luni şi ani de-a rîndul şi ţi-ai căutat felurite căi de salvare, de rezistenţă îndoielnică, şi te-ai războit cu stîncile abrupte sau cu sălbatica natură într-o insulă pustie, iată că te întorci, pe neaşteptate, într-o lume care-ţi provoacă o vagă iritare pe cerul gurii.

Intru în camera mea, unde mă simt ca un străin. Deschid sertarul şi scot de-acolo fotografii de pe vremea cînd eram pe băncile liceului, nişte scrisori de la vreo fată. Cum o chema oare ? Marina, Nichi, Dafne, Vula, Varvara sau Neli ? Mă uit la cărţile mele. Oricum va fi viaţa ce ne aşteaptă, o vom trăi cel puţin conştienţi. Căci primii douăzeci de ani sînt ani pierduţi pentru un om. Abia dacă apucă să se dumirească, să înţeleagă ce se petrece cu el, cine este şi încotro merge.

III

BERT : Şi de ce-ai venit la Edinburgh ?

BĂTRÎNUL : A murit Dorothy şi, cum am rămas singur în sat, mi-am zis, aşadar, să vin şi eu la Edinburgh, poate găsesc ceva de lucru.

Apăru în sat ca o cometă. Nimeni nu ştia de unde vine, cu ce se îndeletniceşte, care-i era familia, cu ce scop venise în sat şi, în cele din urmă, ce hram purta.

Intră în cafenea salutînd cu glas tare şi-i porunci cafegiului Mutafis :

— Cinsteşte-i pe toţi cu rachiu !

Ai fi zis că era un candidat la deputăţie sau un agent electoral al vreunui ministru, venit în căutare de alegători. Se aşeză pe un scaun, întinzîndu-se cît era de lung ; apoi, cînd îşi dădu seama că toţi aveau privirile aţintite spre el şi că aşteptau să continue într-un fel, le spuse :

— Îmi place la voi în sat şi poate că — cine ştie ? — voi rămîne aici.

Se ridică atunci în picioare Apidacles, tatăl lui Pasadenas, şi dădu mîna cu el. Apoi se aşeză la masa lui.

După două săptămîni, Asteris Bahţevanos îşi făcu din nou apariţia în sat. De astă dată nu era singur, ci însoţit de nevastă şi aducea şi două căruţe pline de lucruri, un cîine, o armă de vînătoare şi un măgar.

Trei zile au fost de-ajuns ca omul să se instaleze şi să se obişnuiască în sat. Într-o săptămînă, atît el cît şi nevasta lui făcură cunoştinţă cu tot satul, ba legară şi prietenii. (Copii n-aveau şi se dusese vestea că nevasta lui e stearpă, dar nu era exclus ca vina să fi fost a lui şi, de ce nu ? În ce mă priveşte, înclin să cred că aşa stau lucrurile, deşi uneori, despre asemenea treburi nu-şi pot da seama nici chiar doctorii.)

Asteris colinda cafenelele, bea uzo ca şi cum ar fi băut sirop de portocale, ciocnea cu toată lumea, rîdea, agitîndu-şi mîinile ca un semnalizator şi înşira anecdote deocheate.

Cît priveşte pe nevasta lui, ea vorbea cu bărbaţii cu îndrăzneală, măcar că era de curînd măritată, aduna în jurul ei femeile, ca să le arate broderii de mînă, feţe de masă de mătase, feţe de pernă şi rufărie de tot felul. Făcură apoi şi inaugurarea, lucru pe care oamenii îl văzură pentru prima dată şi care nu se mai pomenise în sat, după cum îşi aminteau cei mai vîrstnici ori auziseră şi ei de la părinţii lor.

Telalul ieşi în drum, începînd să colinde uliţele şi pieţele, se duse pe la cişmele şi la răscruce de drumuri, intră în cafenele şi strigă :

— Oameni buni, ascultaţi. Ascultaţi cu toţii ce vă spun. Asteris Bahţevanos, meşter de frunte şi cu faimă, care a venit să vă fie consătean şi să rămînă la voi în sat, împreună cu Garufalia, vă pofteşte pe toţi, fără nici o excepţie, pofteşte satul întreg la inaugurarea prăvăliei lor, ca să aibă noroc.

O ceată de puştani, auzindu-l turuind întruna aceleaşi lucruri, se luă după el, urmărindu-l cu

sfinţenie. Mărul lui Adam care se mărise mai mult ca de obicei (semn evident al bărbăţiei) se zbătea într-o încercare nebună de a sparge pereţii gîtlejului ce-l ţineau închis şi a ajunge la aer. Obrazul i se înroşea şi i se aprindea, iar nasul lui coroiat, vă jur că nu rămînea nemişcat. Pînă şi urechile se agitau.

Omul ăsta mi-e rudă. S-a însurat cu soru-mea ; mi-e cumnat deci ! Cu mult mai mare decît ea — are în jur de patruzeci-patruzeci şi cinci de ani — este singur la părinţi şi a moştenit cîteva pogoane de pămînt, pe care cultivă tutun, şi se ocupă cu vînzarea de mărunţişuri. Are nasul pistruiat, umblă neglijent, prost îmbrăcat şi ca vai de lume. Ochii de pisică îi strălucesc ca nişte licurici. Păru-i seamănă cu o perie de praf. E înalt, deşirat, ţurloaie lungi, şi, ca să nu ne ascundem după degetul cel mic, nu-l înghit deloc.

Era pe vremea cînd a apărut la noi pentru prima oară cinematograful. Filmele soseau în fiecare miercuri din săptămînă (căci acum ne putem făli că avem în sat cinematograf permanent ; merge chiar vestea că nişte veri ai mamei mele vor să deschidă şi un al doilea cinematograf). Cînd sosea camionul, oamenii descărcau maşinăriile şi tot ce era necesar, iar Grigoris, pe care-l poreclisem „Cinematograful", potrivea prizele şi cablurile la baterie, în timp ce fiul lui, zis şi „Cartoful", un băiat blond, un muntean cu urechi mari, aranja, împreună cu moş Mutafis, cafegiul, scaunele ce le adunaseră de la toate cafenelele din sat.

„Cartoful" lipea de geamul prăvăliei fotografiile colorate şi afişele ce făceau reclama filmului

şi, îndată ce se lăsa amurgul, asistam la un mare tămbălău.

Alergam atunci, cu mic, cu mare, să vedem o altă viaţă, mai bună decît a noastră. O viaţă mai fericită, mai vie, plină de agitaţie şi acţiune. Viaţa ce ţi-o dezvăluia cinematograful era mai bogată şi mai îndestulată. Chiar şi atunci cînd oamenii de pe pînză erau muncitori săraci, plugari aduşi de spate sau umili crescători de vite, aveau în ei ceva mult mai expresiv, mai energic şi mai hotărît decît noi, cei care trăiam departe de Dumnezeu şi de viaţă, fără sînge în vinele noastre, îndobitociţi, muncind pe un petec de pămînt, condamnaţi pe viaţă să ne rotim în jurul carapacei noastre, asemenea calului orb care tîrăşte scripetele cu găleţi pentru scos apă.

La sfîrşit, eroii filmului cunoşteau o femeie la care noi nici n-am fi îndrăznit măcar să privim sau făceau vreo faptă deosebită, la care noi nici nu cutezam să gîndim.

Nu-mi mai amintesc exact ce se juca. Îmi rămăseseră totuşi neşterse în minte chipurile a două lichele din lumea interlopă a Edinburghului, cel al lui mister Bert şi cel al lui mister Hear sau Hiar. Filmul, cu un subiect ciudat, macabru, era bine făcut şi, datorită cîtorva scene extraordinare, reînvia convingător atmosfera din capitala Scoţiei, cam de pe vremea lui Pitt[1] cel Tînăr, acţiunea petrecîndu-se în amfiteatrul Facultăţii de medicină şi în mahalalele sărăcăcioase ale Edinburghului.

---

[1] William Pitt, om de stat englez (1759—1806).

În momentul în care mister Bert îi făcea, convenţional, semn cu ochiul lui mister Hear, ca să-l ucidă pe bătrîn...

BERT: Eşti de mult la Edinburgh?

BĂTRÎNUL: Am sosit aseară.

BERT (*făcînd cu ochiul spre mister Hear*): Auzi, mister Hear, a sosit ieri.

HEAR: Aud, mister Bert.

BERT: Şi de ce ai venit la Edinburgh?

BĂTRÎNUL: A murit Dorothy şi, cum am rămas singur în sat, mi-am zis, aşadar, să vin şi eu la Edinburgh, poate găsesc ceva de lucru.

BERT (*lui Hear*): A murit Dorothy, mister Hear. (*Spre bătrîn*:) Şi ca să găseşti, şiretule, vreo văduvioară!

BĂTRÎNUL: Hei! Ha! Ha! (*Izbucneşte în rîs ca şi cînd s-ar gîdila.*)

BERT: Prin urmare, aşa stau lucrurile cu Dorothy?

BĂTRÎNUL: Am trăit treizeci de ani împreună.

BERT: Copii nu ai?

BĂTRÎNUL: Copiii sînt la Londra. Fata cea mică este în America.

BERT (*făcînd cu ochiul*): Mister Hear, nu are nici copii.

HEAR: Da, mister Bert.

BERT: Cum, măi nelegiuitule, nu ai nici o rudă, nici un cunoscut la Edinburgh?

BĂTRÎNUL: Nu, nu cunosc pe nimeni în oraşul acesta.

BERT: Mister Hear, acest om cumsecade nu cunoaşte pe nimeni în Edinburgh.

HEAR *(pregătindu-și bastonul ca să-l lovească pe bătrîn)* : Am auzit foarte bine, mister Bert.

... în clipa aceea, cînd în film se auzeau țipetele de groază ale bătrînului, ceva asemănător unui gîngurit deznădăjduit de porumbel, telalul, ce stătea chiar în spatele nostru, s-a aplecat spre soră-mea și i-a șoptit ceva.

Acasă era zarvă mare. Maria striga că nu vrea să se mărite. Nici tata nu-l prea voia, iar mama era de partea noastră, deși susținea că nu trebuie să ne grăbim cu răspunsul.

„În vremea noastră nu trebuie goniți așa repede ginerii... fără să te gîndești", spunea.

Bahțevanos a făcut inaugurarea prăvăliei cu toată măreția. Lumea e însetată după petrecere, pîine și spectacole. Îmbrăcaseră cu toții hainele de sărbătoare, unii chiar pe cele pe care le purtaseră în ziua nunții.

Tata, cînd a aflat că se duseseră și rudele lui — adică verii lui primari și unchii — își îmbracă haina de piele (pe care o cumpărase anul trecut de la Salonic) și se pierdu în mulțime.

— Hai să plecăm, îi spun cu glas șoptit. Ce căutăm noi aici ?

— Rămîi !

Mă strînge de braț.

— Hai să plecăm !

— Lasă-mă să le vorbesc ! (Încerca să acopere cu glasul lui zgomotul mulțimii.)

— Nu vă e rușine ! Să vă fie rușine ! Pentru un pahar de vin și o așa-zisă sărbătoare, uitați cei șaizeci de ani de patriotism ? Nu vă mai pasă de cunoscuți, prieteni, rude, vecini ? Le dați dracului pe toate ? De unde-l cunoașteți voi pe străinul ăsta ? Unde l-ați mai văzut ? Așadar, mă disprețuiți pe mine, care sînt om de-al vostru,

care vă sînt consătean, rudă, vecin? Îmi întoarceţi mie spatele de dragul unui străin?

Îl apucase parcă un fel de tremur şi i se puse un nod în gît ce era cît p-aci să-l înece şi care se schimbă într-un sughiţ primejdios. Ar fi vrut să mai spună ceva, dar n-a izbutit. L-am apucat de umeri, l-am tras deoparte, la distanţă de toţi aceia din mijlocul cărora nu se găsise nici unul măcar să spună o vorbă prietenească. Ba, erau nemulţumiţi că le stricase petrecerea. Judecară comportarea tatălui meu ca violentă, barbară sau, cel puţin, plină de mojicie şi de răutate. Spuneau că fiecare are dreptul să deschidă orice fel de prăvălie i se năzare şi că nu era semn de purtare aleasă să vociferezi în faţa unui om străin, venit de curînd.

Astfel, inaugurarea prăvăliei lui Bahţevanos s-a transformat într-o petrecere în toată legea. El deschidea o potcovărie şi un atelier de mecanică laolaltă şi, poate, şi o fierărie iar alături, Garufalia, o prăvălie unde urma să vîndă tot felul de lucruri, de la rochii şi pînă la flori artificiale şi tranzistoare.

IV
CE NE-A SPUS MANE DELI NURI, TELALUL

...Nazarian îl chema, şi era un băiat frumos, înalt, brunet, cu ochii ca migdala...

— Să-ţi povestesc, cucoană, îi spuse mamei mele Mane Pomacul, fiul lui Ramadan-Ramadan. Asteris Bahţevanos era un om fără căpătîi, un nenorocit, cunoscut de la Caterina şi pînă la Cavala şi la Comotini. De cîte meserii nu s-a mai apucat. Multe mi-a fost dat să aud şi să văd în legătură cu omul ăsta. Ca să nu mai pomenesc de cîte ori nu s-a logodit şi nu s-a însurat! Să ştii că Asteris Behţevanos a fost timp de trei ani negustor ambulant, de mărunţişuri, prin părţile Hebrului. Acolo l-am cunoscut prima dată. La Dedeagaci şi la Alexandropolis tîrguiam de la acelaşi furnizor, unul Garon Ghievrekian. Era un bătrînel scund şi slăbănog, cu cioc, cu o faţă roşie şi inteligentă şi cu nas de armean. Negustor ca el mai rar întîlneşti! Om cinstit, el vindea pe încredere şi pe credit cum nu făcea nici un altul în Tracia.

Avea şi un funcţionar ţigan. Îi zicea Iannios şi nu vedea cu ochiul drept. Într-una din zile, cînd intrai în prăvălie îl văzui pe Iannios şuşotind cu Bahţevanos. Am mirosit că era vorba de o afacere necurată, dar nu puteam să mă amestec. Am stat şi l-am aşteptat pe bătrîn care coborîse la ţărm. Nu trecură nici zece minute şi iată că se ivi o

căruţă, pe care Iannios şi Bahţevanos o încărcară în grabă cu diverse lucruri. În tot acest timp priveau pe furiş spre stradă. Se temeau oare ca nu cumva să se întoarcă armeanul ? În orice caz, treaba nu părea curată.

Cînd a venit Garon, i-am dat comanda şi i-am achitat şi o parte din împrumut. Împreună cu chiorul a început să-mi pregătească marfa. Voiam să-i şoptesc bătrînului, dar mă temeam să nu fac vreo gafă. Astea sînt treburi subtile şi se cuvine să fii cu mare băgare de seamă. Numai atunci cînd ai siguranţă deplină, poţi să deschizi gura. Şi dacă era o comandă făcută în toată regula ? Să trec eu drept mincinos ? Drept unul care pîrăşte ? Am preferat să tac. Prin urmare, Bahţevanos aranja lucrurile cu Iannios şi-l jefuiau pe armean.

Dedesubtul prăvăliei lui Ghievrekian se afla o pivniţă uriaşă, un depozit ticsit de mărfuri, de nu mai ştia nici el ce avea acolo înăuntru, începînd de la cupoane şi mărunţişuri pînă la topuri întregi de caşmir englezesc, demodat, încît rămîneai uluit în faţa munţilor de pînzeturi.

S-a întîmplat ca într-o zi chiorul să se îmbete criţă. După ce a vomat de i s-a întors stomacul pe dos, a început să strige în tavernă :

— În sănătatea armeanului ! Să trăieşti, Garon, tu care numeri baloturile, făcînd din patrusprezece patru !

Ceilalţi nu luară în seamă spusele lui. Vorbe aruncate la beţie. Dar chiorul începu să spună lucrurile mai deslușit :

— Măi băieţi, ăsta e depozit sau e Colorado ?

— Despre ce depozit vorbeşti ? îl întrebă Christofor, cîrciumarul.

— Nici minele de aur de la Arizona n-ar fi adus atîta bănet !

— Ce bănet ?

— Este fără număr. Scoţi, scoţi întruna şi arată de parcă nici nu te-ai fi atins de el. Mai că-ţi vine să spui că ai căzut pe o mină de aur sau că te-ai cufundat în peştera lui Ali-Baba. Băieţi, în sănătatea lui Garon !

Încet-încet, cei din jur începură să priceapă cum stăteau lucrurile. Îi dădură să bea încă o jumătate de vin, ca să-l descoasă mai bine.

— Dar cum scoateţi voi marfa din depozit ? Cu macaraua ? întrebă Christofor Carabechiris, un vechi luptător din Macedonia, pe care-l luaseră bulgarii prizonier, ducîndu-l pînă la Burgas şi Plevna.

— Nu, cu elicopterul !

— Nu cumva intră cineva seara pe fereastră ?

— Prin care fereastră ? Nu există decît o ferestruică, şi asta zăvorîtă cu fier, zise chiorul.

— Atunci ? insistă Carabechiris.

— Numai dacă ai să ne vorbeşti despre prizonieratul tău în Bulgaria, îţi voi povesti şi eu, spuse Iannios, ameninţîndu-l cu degetul.

— Nu cumva ai deschis caseta ventilatorului ?

— Cum e la Plevna ? E frumos ? Dar la Sofia ? Vorbeşte-ne de Sofia.

— La Plevna casele au ferestre duble, ca să nu pătrundă frigul înăuntru. În grădini şi în jurul porţilor cresc ardei iuţi roşii pe care oamenii îi mănîncă cu toptanul. Prin urmare, cum scoateţi marfa din depozit ?

— Vine un om de-al nostru şi o încarcă.

— Cine e ?

— A ! Asta nu pot destăinui, e secret, răspunse chiorul.

Garon era un om iubit pe piaţă, bucurîndu-se de simpatie şi de preţuire. Aşa că i-au turnat pe hoţi în aceeaşi seară. Atunci Garon s-a apucat să-i scrie nepotului său, care era contabil la Comotini. Lui Iannios nu i-a suflat nimic şi n-a făcut nici cea mai mică aluzie. Cînd se întîmpla să aibă de rezolvat treburi în afara prăvăliei nu se ducea el, ci-l trimitea pe ţigan.

A venit nepotul de la Ghiumurtzina ; Aram Nazarian îl chema, şi era un băiat frumos, înalt, brunet, cu ochii ca migdala. Îi era nepot de soră. Părea băiat serios şi ţi-era mai mare dragul să-l priveşti. Dar, controlînd registrele şi inventariind mărfurile din depozit, găsi o lipsă cam de 150.000 de drahme. Bătrînului îi veni ameţeală ; o făcuse boacănă, dar acum era tîrziu. Iannios nu şi-a dat seama şi nici n-a bănuit ceva.

Într-o zi, pe la amiază, cînd Ghievrekian se ducea la masă împreună cu nepotul lui, Aram, veni din nou Bahţevanos, cu motocicleta, ca să încarce mărfuri. Cei doi se întoarseră îndată la depozit şi-i prinseră asupra faptului. Alegeau material pentru cămăşi. (Bahţevanos lăsase sus maşina care făcea un zgomot îndrăcit).

Chiorul se aşeză tăcut într-un colţ, asemenea unui cîine bătut. Bătrînul se pierduse cu firea. Bahţevanos plîngea întruna. Căzuse în genunchi şi-i cerea iertare. Bătrînul nu ştia cum să procedeze. Pe Iannios îl avea la el în prăvălie de la vîrsta de nouă ani. El îl crescuse. Îl trimisese

şi la şcoală, dar chiorului nu-i plăcuse cartea şi trăsese chiulul. Îl socotea credincios, om de-al lui, ca un copil luat de suflet. Vorbă rea nu-i spusese nicicînd. De plătit, îi plătea mai mult decît i se cuvenea ; în prăvălie era ca un asociat, ca un stăpîn. Îl considera ca pe copilul lui.

Îl luase pe lîngă el de la vîrsta de nouă ani de la o cafenea, unde servea ca picol. Umbla cu părul nespălat, era murdar şi ca vai de el.

Cît priveşte pe Bahţevanos, ce să mai spunem ? Om nerecunoscător. Nu-i arătase oare încredere nemărginită, lui, omului acestuia care, atunci cînd răsufla, mirosea a foame ? Bani înainte nu-i ceruse niciodată, nici avans, nici altceva. Fraţi dac-ar fi fost şi nu s-ar fi purtat mai frumos cu el ! Acum se uita la ei neştiind ce să facă. Îl cuprinse o mîhnire adîncă. Scoase cureaua şi începu să dea în ei. Loviturile lui Ghievrekian erau mîngîieri pentru pielea de porc a lui Bahţevanos şi a lui Iannios. Şi, la rîndul lor, suportau bucuroşi bătaia, nădăjduind că vor scăpa numai cu atîta. Dar, tot lovind, Garon obosi şi-şi simţi mîna amorţind.

— Mergem la prefectură ! Hai !

În urma lui păşeau chiorul şi Asteris Bahţevanos şi întregul Alexandropolis făcea haz pe seama lor.

— Bătrîne, fie-ţi milă de noi, se jeluiau ei.

— Să nu ne faci una ca asta !

— O să-ţi achităm datoria în şase luni.

— Cu ce bani, netoţilor ?

— O să ne vină în ajutor şi soru-mea, spuse Bahţevanos. Banii pe care i-am luat sînt la noi, nu i-am cheltuit.

— O să-ţi muncesc ca un rob, fără simbrie, spunea Iannios, toată viaţa !

— Fie-ţi milă de noi !

— Să nu-mi dai un ban, ci numai mîncare. Marfa o găsim la negustori. Nu s-a împrăştiat. O s-o luăm înapoi pe nimica toată !

Străbătură piaţa de la un capăt la celălalt, tocmai cînd forfota era mai mare. I-a văzut întregul oraş Dedeagaci, care poate să întărească spusele mele. Înainte păşea bătrînul, cu ochii întunecaţi de mînie şi aprins la faţă, iar în urma lui veneau chiorul şi Bahţevanos, care se tot rugau şi plîngeau. La prefectură, Bahţevanos îi căzu în genunchi cu ochii plini de lacrimi, implorîndu-l pe bătrîn. Făgăduia să plătească totul. Invoca ajutorul lui Dumnezeu, vorbea de tatăl lui care căzuse luptînd „pentru patrie" în Albania, în faţa oraşului Coritza. Îi săruta mîinile lui Garon şi se zvîrcolea pe caldarîm.

Chiorul, care păşea în urma lui, spunea :

— O să-ţi slujesc ca un rob ; o să-ţi muncesc toată viaţa fără să primesc nici o simbrie, ca să te despăgubesc.

Bătrînul se muie şi-i iertă. Ei, la rîndul lor, făcură aceeaşi făgăduială în faţa prefecturii. Întregul Alexandropolis îi urmărea.

Bahţevanos sărută crucea, jură pe Evanghelie, pe Sfînta Fecioară Glycofilusa [1]. Banii îi împărţiseră pe din două. Iscăliseră şi poliţe. Dar Bahţevanos nu s-a mai văzut pe nicăieri. Dispăru chiar de a doua zi din Dedeagaci, iar după vreo două luni se logodi la Xanthi. Apoi s-a auzit vorbindu-se de el prin părţile Cavalei.

[1] Epitet al Sfintei Fecioare ; cuvîntul înseamnă „cea cu dulce sărut".

Iannios îşi achita încetul cu încetul datoria. Îi căzuseră pe cap toate bolile lui Faraon. Fura, era bubos, era sărac, orfan, nu vedea cu un ochi şi, pe deasupra, mai era şi ţigan.

Muncea pentru armean — de parcă Bahţevanos l-ar fi lăsat amanet — muncea fără leafă, doar pentru o farfurie de mîncare. Îi deschisese credit la Christofor Carabechiris, unde mînca de două ori pe zi. Meniul era acelaşi. Avea de ales între tocană de cartofi, macaroane cu sos şi piftie. Dar numai o porţie. În zilele de duminică sau de sărbători mînca musaca, ficăţei şi chebab. Pîine la discreţie, iar vin o sută de grame. Lui Christofor Carabechiris, căpitanul, fost luptător pe meleagurile Macedoniei, care, fiind ostatec, ajunsese pînă la Plevna şi văzuse Dunărea, i se făcuse milă de el. Îi punea la masă cinci cartofi în plus sau îi zvîrlea în farfurie cîte o bucată mai grasă, puţină brînză, salată. Simţea remuşcări fiindcă el îl turnase.

— Iannios, îi spuse, eu sînt Christofor Carabechiris şi-i ţin pe derbedei departe de bucătăria mea. Am luptat pentru Macedonia, nu sînt codoş, dar trebuie să ştii că eu te-am pîrît stăpînului tău.

— Cum e cu putinţă ?

— Ce, nu ştiai ?

— De unde să-mi fi închipuit !

— Nu ştii cum a aflat Garon că-i goliţi depozitul ?

— Am crezut că a bănuit şi că ne-a prins întîmplător.

— Eu l-am înştiinţat.
— De unde ai aflat ?
— Chiar de la tine. De aceea să nu te sfieşti şi să ceri supliment. De vreme ce munceşti, trebuie să te hrăneşti. Ai greşit, dar bătrînul se poartă totuşi crud cu tine. Noi am fost ostateci în Bulgaria şi se găseau oameni care să ne dea o bucată de pîine.

În cele din urmă, bătrînului i se făcu milă de Iannios şi începu să-i dea o mică simbrie. Desigur că-i dădea puţin, nu ca înainte, dar era destul pentru o mîncare mai ca lumea şi pentru bani de buzunar.

Între timp, Asteris făcu o afacere deocheată la Xanthi şi, fiind nevoit s-o ia din loc noaptea, se duse direct la Pravi, urmărit de fraţii logodnicei. Mai tîrziu, a şters-o în Germania. Acolo a izbutit să se apuce de o meserie, a cunoscut-o pe Garufalia şi s-a întors căsătorit. Am aflat după aceea că au deschis o cafenea la Porto Lago. N-am trecut niciodată pe acolo şi n-am nici o veste despre ei. Dealtfel, nu aveam nici o treabă la Porto Lago. Pe vremea aceea, eu munceam din greu de la Ţiumaghia pînă la Polycarpo-Kilkis şi de la Stavro Serron pînă la Platamona. Dar, ca să spun adevărul, nici pe la Serres nu mergeam prea des.

Ce să-ţi mai povestesc, cucoană, ce să-ţi povestesc mai întîi ? îi spunea Mane Pomacul mamei mele. Îşi dădea şmechereşte capul pe spate şi zîmbea dulce. Am auzit multe, dar jur pe Allah că nu pun mîna pe Coran ca să-ţi desprind adevărul de zvonuri, căci aşa cum ştii, oamenii sînt răi. Din ţînţar fac armăsar !

Aşa am aflat cine era Bahţevanos. Veni între timp toamna, frunzele îngălbeniră şi începură să cadă, după ce se roteau de mai multe ori pe pămîntul umezit de cele dintîi ploi. Primarul Alexios Condalexis se sfîrşi din viaţă la optzeci şi patru de ani şi din sat plecară la armată treizeci de flăcăi.

V

...Ochi-i luceau ca nuferii și erau umezi și strălucitori totodată.

În prăvălia lui Bahțevanos intra lume din ce în ce mai multă. Treburile prosperau într-un ritm pe care l-ar fi invidiat și cea mai izbutită administrație. Și, tot ce cîștiga Bahțevanos, pierdeam noi. Unul după altul, țăranii își duceau vitele, tractoarele la meșterul cel nou. De asemenea și căruțele și orice unealtă de fier care trebuia reparată.

Firește că nimeni nu cuteza să spună despre tatăl meu și despre mine că eram ageamii, că nu ne pricepeam în meserie. Și, culmea, tocmai acest lucru era valabil pentru concurentul nostru. Cît se pricepea oare Bahțevanos la mașinării ? Atît cît mă pricepeam eu la rachete, se pricepea și el la tractoare. Cum și în ce chip ajunsese el potcovar ? De unde învățase meșteșugul ? Lucrase oare înainte în meseria asta ? La ce meșteri își făcuse ucenicia ? Oare se descurca mai bine ca fierar ?

„Nu ! Să ne spună de unde a deprins meseria !" striga tatăl meu. „Unde a ținut pînă acum atelierul de potcovărie ? Nu cumva în Germania ? Și acolo pe cine potcovea ? Poate pe măgarul lui Adenauer ? Și acum ni se recomandă ca inginer ! Nici măcar un șurub nu e în stare să pună. În

brutăria unde a lucrat în Germania a învățat mecanica ?"

Animalele care, an de an, trecuseră prin mîinile tatălui meu, care îmbătrînise potcovind ani de-a rîndul, erau potcovite acum de străinul acela. Oamenii care ne fuseseră clienți vreme de patruzeci de ani — o viață întreagă — renunțaseră la noi într-o singură noapte.

„Dar cu ce v-a momit el ? V-a făcut cumva farmece ?" Așa le spunea bătrînul cunoscuților săi, la tot satul, prin cafenelele unde-și petrecea timpul bînd uzo.

E lucru știut că eu sînt cel mai bun meșter din tot ținutul. Cine ar îndrăzni să tăgăduiască ? Parașutistul ăsta habar n-are de meserie. E necunoscut în sat. Este clei... un nepriceput, nu mai încape vorbă !"

Ceilalți tăceau mîlc. Începuseră chiar să-l ocolească pentru că, într-adevăr, li se părea un chin să-l suporte cu monotonia lui, de vreme ce nu vorbea decît de meseria lui și de Bahțevanos. Din cînd în cînd, i se făcea milă cuiva de el și-i aducea vita în prăvălie. Și cu toate astea... Ajunsese să nu-i intre picior de om în fierărie. În casă, lucrurile se petreceau la fel. Dimineața, la prînz și seara avea loc aceeași discuție despre afacerea care ratase, despre Bahțevanos, despre prăvălie.

Mama îi spunea cu ciudă :

— Ne-au făcut farmece. Un om cu căutătura rea ne-a deochiat.

Într-una din seri, treceam pe la casa cea veche — o ruină — a lui Mihalis Minudis, cel care a murit în luptele de partizani, iar familia lui s-a risipit cine ştie pe unde, cînd, deodată, aud şoapte şi murmure, de parc-ar fi fost glasuri de zîne.

Mi-am zis să trec mai departe, dar curiozitatea m-a ţintuit în loc şi picioarele mi-au înţepenit de parcă ar fi fost ca de plumb, greu de urnit. Am sărit gardul, am intrat în grădina pustie, care pe vremuri ne desfăta cu florile şi cu răcoarea ce domneau acolo.

Glasul venea dinspre grajdul cel vechi. Mi-am croit atunci drum printre trandafirii sălbatici şi m-am apropiat. Printre crăpături, am zărit o umbră, ceva alb, ca o arătare, agitîndu-se. M-am apropiat mai mult şi mi-am vîrît capul în crăpătura gardului. Era o femeie goală ! Dar goală de tot ! Dumnezeule ! Dansa în beznă şi din cînd în cînd ridica mîinile spre cer. Grajdul cel vechi al lui Minudis n-are acoperiş, căci hoţii i-au furat grinzile.

În lumina palidă a lunii arătarea părea o minune. Să fi fost oare o fiinţă vie din lumea asta pămîntească, o femeie de-adevăratelea, sau un joc al serii cu lună şi o înşelăciune a ochilor mei ?

Din dărîmături s-a ridicat un glas :

„Orhus minus umnutubatus !"

Era glas de femeie cu adevărat, dar nu al zînei celei goale. Un glas ciudat ce venea parcă de dincolo de hotarele lumii. În preajma zînei, o umbră neagră scormonea într-un jăratec ce scînteia.

Şi glasul se auzi şi mai domol.

Odată cu sfîrşitul cîntecului se opri din dansat şi zîna cea goală, care-şi întoarse faţa ce strălucea

în lumina lunii. N-am putut să-mi stăpînesc un strigăt de uimire. Trăsei cu putere şi-n mare grabă uşa grajdului ca să mă încredinţez. Dar nimic. Uşa rezista. Era zdravăn zăvorîtă pe dinăuntru sau înţepenită de rugină şi de vreme. Am pierdut timp preţios încercînd s-o forţez. Sării gardul. Pe drum, era pustiu ca într-un cimitir. M-am căţărat pe o dărăpănătură ca să privesc, dar în grajd nu mai era nici ţipenie de om. Pe unde plecaseră ? Şi cînd ? Apucaseră să iasă prin spărtura zidului în timp ce eu pierdeam vremea la uşa grajdului ? Sau mă înşelaseră ochii ? Şi trupul acela, obrazul, glasul, trupul, mai ales ?

Trebuia să mă conving. Alergai acasă, dar lumina era stinsă. E cu putinţă să fi greşit ? Dar cum de a plecat goală ? Cînd s-a îmbrăcat ? Şi umbra aceea neagră ce era ? E imposibil să fi apucat să se îmbrace. Nu cumva şi-o fi aruncat pe ea o haină şi o fi zbughit-o pe fereastră afară ? Numai de n-ar fi fost nişte arătări, cu adevărat zîne-vrăjitoare sau zîne ale munţilor şi ale cîmpiilor ce veniseră aici ca să vrăjească duhurile rele, care le ţin departe de iubiţii lor, sau cine ştie ce alte puteri femeieşti şi misterioase, pe care şi le închipuie mintea mea zdruncinată.

Pe neaşteptate, lucrurile au început să se limpezească. Cum de nu mă gîndisem mai dinainte ? Dădui o fugă la casa surorii mele. La fereastră se vedea lumină şi uşa era întredeschisă. Intrai înăuntru păşind în vîrful degetelor. Mama stătea pe prispă, mută şi plecată. Maria se îmbrăca în odaia din mijloc.

Maria...

Mi-aduc aminte de ea de la bîlciul Sfintei Zoni. Era petrecere mare și ochii-i semănau cu niște scoici.

Terenul care se afla în spatele chioșcului era ticsit de leagăne, de măsuțe pline de jocuri de noroc, de bibelouri, vată de zahăr, bandiți ciungi, prestidigitatori și acrobați, taumaturgi, trișori și cu nenumărate distracții pentru mari și mici. Mă luase de braț. Purta tocuri înalte și ciorapi de nylon. Își dăduse cu roșu pe buze.

Ne-am învîrtit pe la jocurile de noroc, pe la tir, ne-am dat în leagăn, am mîncat năut și am ronțăit alune și semințe, ne-am suit în trenuleț.

— Să vă tratez cu un suvlachi[1] ? Beți bere ?

Ne privea cu prietenie, ne strîngea mîinile cu atîta căldură, încît izbutea să-și ascundă urîțenia. Purta costum negru, batistă la rever, mîinile îi păreau lungi de trei metri, ca să facă semne ospătarului peste capetele noastre. Telalul era în culmea fericirii. (Cum terminasem banii, nu ne-am împotrivit).

[1] Un fel de frigărui.

Maria rîdea și ochii-i luceau ca nuferii și erau umezi și strălucitori totodată. Bătea ritmic cu degetele în masă, iar telalul se umfla în pene. A mai comandat cîteva rînduri de bere și de suvlachi.

— Astă-seară o să ne îmbătăm, spuse.

Apoi, ca și cum eu nici n-aș fi existat, o apucă pe Maria de mînă.

— Știam că o să cădem la învoială. Noi doi ne potrivim.

Maria n-a scos o vorbă, dar și-a lăsat mîna într-a lui, să i-o mîngîie.

Paharele noastre erau aproape goale. Se auzea zgomot mare, rîsete, țipete, muzică...

VI

...Cînd avea bani, se ducea şi-i toca pe toţi, nemaicontenind să tăifăsuiască la Garufalia...

Bahţevanos deschisese un atelier de fierărie. Cînd nu era zor mare în atelier, îl lăsa în locul lui pe Pasadenas, fiul lui Apidaclas, copilul luat de suflet dar şi mîna lui dreaptă, şi se repezea pînă la prăvălioara de alături, să dea mîna cu Garufalia şi să bea şi un pahar.

Aici era cu adevărat împărăţia Garufaliei, care nu stătea o clipă locului ; cînta odată cu radioul (adesea îl întrecea ca intensitate), vindea, se tîrguia, făcea reduceri de preţuri, însemna datoriile şi ciripea în dreapta şi-n stînga.

Un tonomat de un argintiu strălucitor îi însoţea fiece mişcare. În scurt timp, toată cazarma a devenit clientela ei. Contribuise la asta şi vadul prăvăliei, căci soldaţii erau obligaţi să treacă pe uliţa aceea strîmtă, dacă voiau să ajungă în tîrg pe drumul cel mai scurt. Altfel, ar fi trebuit să ocolească un squar uriaş şi s-o ia pe şoseaua ce venea dinspre Serres.

Prăvălioara era situată, dealtfel, foarte aproape de poarta centrală a cazărmii şi soldaţii se puteau repezi, ca să mai cumpere cîte ceva, chiar şi în timpul serviciului, îmbrăcaţi în uniformele lor verzi, americăneşti.

Garufalia avea întotdeauna pe buze un zîmbet pentru fiecare şi o frază bine ticluită, ce crea o atmosferă de familiaritate.

Le prăjea ouă şi cîrnaţi, le servea brînză, ardei, salată, cartofi prăjiţi, murături, măsline, chiftele şi conserve. Printre fructe şi rafturile cu mărunţişuri înghesuite şi vreo trei-patru mescioare, care, spre deosebire de butoaiele Danaidelor[1] ce nu se umpleau niciodată, astea nu se goleau o clipă.

Pregătea şi chiftele pentru un subofiţer, despre care se dusese buhul că era tare bogat şi, de asemenea, pentru un aspirant de marină, cu tresele pe umeri, cu faţa arsă de soare, cunoscut în tot regimentul, băiat de familie bună, ce se grozăvea şi făcea pe deşteptul printre puştanii de acolo.

Ieşea în drum şi glumea cu soldaţii şi trecătorii, se afla în relaţii bune pînă şi cu ţiganii, fie că erau în trecere pe acolo, fie că erau localnici. Dealtfel, locul se şi numea „popasul ţiganilor". Ori de cîte ori treceau ţiganii pe ulicioară, se opreau cu lungul lor convoi. Coborau iute şi şmechereşte din căruţe. Nu făceau cine ştie ce vînzare, dar ţigăncile năvăleau toate la siropul de portocale.

Garufalia avea obiceiul să-şi cinstească clienţii cu cîte o jumătate de păhărel de vermut sau de mentă, ca să-i atragă. Mai ales dacă erai un client nou, te bucurai de o atenţie deosebită. Îţi acorda atîta importanţă, de parcă ţi-ar fi făgăduit cine

[1] Danaidele, cele 50 de fiice ale reglui Danaos, care şi-au omorît soţii, după legendă, în noaptea nunţii, cu excepţia uneia, şi care au fost pedepsite în Tartar să umple un butoi fără fund.

ştie ce, şi asta, bineînţeles, fără ca să se observe ceva precis şi concret.

Ce să facem ? Adevărul e că Garufalia constituia o mare atracţie pentru clienţi, iar prăvălia ei era cea mai bine aprovizionată. Curată, îngrijită. Deasupra frigiderului atîrna un căţeluş de cauciuc. Pe măsuţe erau flori artificiale. Pe un perete, deasupra celor trei rafturi, aşezase conservele, în cutii colorate, crabi de Arhanghelsk şi languste de Sevastopol, sardele portugheze şi raci conservaţi. O lume întreagă prindea viaţă în faţa ochilor mei uimiţi şi aprinşi de dorul călătoriei, atunci cînd priveam etichetele cutiilor.

Băuturile, la rîndul lor, exercitau şi ele o atracţie : whisky din Aberdeen şi din Perth, Chianti, o băutură mai uşoară, în sticle cu ambalaj de paie, de la Florenţa, iubita rîului Arno.

Un pahar de vin dacă i-ai fi cerut Garufaliei, ea îţi dădea şerveţele înflorate ca să te ştergi. De unde găsea oare aceste şerveţele cu atîtea desene variate pe ele ? De unde le comanda ? Şerveţele de hîrtie mai fine decît acestea nici că mi-a fost dat să văd. Aducea şi prăjituri de la Serres.

Atmosfera ce domnea în prăvălioară îl atrăgea şi-l îmbia pe client. Înăuntru era cald şi plăcut, multă lume, fum, vorbărie, zăpuşeală. Se adunau soldaţi şi ofiţeri care fumau stînd picior peste picior, veneau femei din vecini ca să tîrguiască, în capoate şi papuci, nepieptănate sau cu bigudiuri în păr, unele proaspăt coafate, altele spălate pe cap, cu părul atîrnîndu-le pe gît ca sparanghelul muiat.

Băutorii din sat — aşezarea nu era propriu-zis un sat, dar nici oraş, ţinînd seama de numărul locuitorilor se apropia de un orăşel, dar viaţa era cu totul şi cu totul rurală — soseau buluc ca să mai bea un păhărel.

Hamali în trecere care adăugau la picupul Garufaliei radiourile camioanelor, mîncau la botul calului chiftele şi omletă.

Dar, cel mai ales lucru care se afla acolo înăuntru, era însăşi stăpîna. Te servea plină de drăgălăşenie, răspîndind numai zîmbete. Trecea pe lîngă tine atingîndu-şi şoldul de cotul tău, pe care-l întindeai dinadins, fiindcă acest lucru nu se producea la întîmplare. Se tot învîrtea, umplea prăvălioara cu mirosuri de-ale bucătăriei sau cu mireasma trupului ei, vorbea cu un glas catifelat, care te pătrundea aidoma unei muzici.

Garufalia nu era prea frumoasă, dar soldaţii toţi se îndrăgostiseră de ea, începînd cu sergentul major al companiei, un băiat înalt, brunet, dintr-un sat din preajma Cardiţei, şi pînă la bucătar, un macedonean scund, care părea sămînţă de turc şi căruia îi ziceau Ghedeon.

Acesta nu se dezlipea de prăvălie decît atunci cînd îl scoteau de acolo cu de-a sila, comandantul pieţei sau alfamiţii [1].

În slujba lui de bucătar al companiei întîia, Ghedeon avea anumite posibilităţi şi se bucura de o oarecare libertate de mişcare. Îi hrănea pe alfamiţi cu cîte o conservă, cu ceva resturi sau cu vreo porţie zdravănă în plus ; în schimb, el îşi petrecea zi şi noapte în prăvălia Garufaliei.

[1] Corp de infanterişti cu iniţialele A şi M (alfa şi mi).

Se aşeza într-un colţ şi nu o slăbea din ochi. Tăcut din fire, sau poate din pricina unor facultăţi intelectuale reduse, vorbea puţin, îşi sorbea rachiul fără să fi luat ceva în gură, şi-i făcea ochi dulci.

Sergentul major era cu totul altfel : cînd avea bani, se ducea şi-i toca pe toţi, nemaicontenind să stea la taifas cu Garufalia, bineînţeles în măsura în care îi permiteau forfota din magazin, clientela şi picupul. El îi făcea capul calendar, iar ea îl asculta răbdătoare. Îşi întindea mîna spre colţul mesei sau pe speteaza scaunului ca s-o atingă atunci cînd trecea. Uneori se încumeta să treacă la complimente şi ochiade. Voia cu tot dinadinsul să-şi destăinuie focul, dar nu găsea prilejul, căci totdeauna se mai afla cineva în prăvălioară. Se temea apoi să nu-l pîrască cineva căpitanului şi să-l degradeze. Într-o asemenea situaţie, ar fi fost obligat să se ducă iar la instrucţie şi ar fi rămas în cazarmă, fie să facă de santinelă, fie consemnat.

Cînd s-a eliberat din armată a trecut pe la Garufalia, ca să-i lase o scrisoare. Aceasta i-a urat călătorie plăcută şi să fie un bun cetăţean. Cînd a ajuns la colţul drumului şi l-a văzut cotind şi apoi luînd-o pe drumul de ţară, a rupt scrisoarea fără s-o fi citit.

Pe Garufalia o iubea toată cazarma. Soldaţii aveau necontenit pe buze numele ei. Mulţi o visau noaptea, iar unii îşi închipuiau că era a lor şi că petreceau cu ea în odaie. Dar tocmai atunci sosea soldatul din post ca să-i smulgă din visare, cu glume şi spirite, deşteptîndu-i şi pe ceilalţi, ca să nu piardă spectacolul.

În fiecare cazarmă lucrurile se petrec la fel. Peste tot se găseşte o prăvălioară şi o Garufalia, ce stîrneşte cu folos fiori.

Odată cu înmulţirea clienţilor, Garufalia a luat o fată din Ţiumaghia, ca s-o ajute la treabă.

Dacă n-aş fi ştiut că în aceste părţi ale Macedoniei au poposit sute de mii de refugiaţi din Asia Mică, după catastrofa din 22 [1], aş fi spus că femeile din Macedonia sînt mai frumoase decît grecoaicele din părţile de miazăzi. Căci întîlneşti pe aci femei unice.

Înalte, cu trupul mlădios, cu trăsături frumoase, cu o statură zveltă. Brunete cu ochi negri şi cu părul ca smoala. Faţa lor aminteşte de femeia corintiană din epoca colonizării greceşti, atunci cînd au fost întemeiate Corcyra [2] şi Siracuza.

Aşa era Eleni, Eleni din Ţiumaghia, care semăna cu Lais din Corint [3] sau cu Carolina Otero [4]. Desigur că în faţa cabinei teatrului unde juca aceasta din urmă s-au luptat în duel arhiduci ruşi cu lorzi englezi, miniştri austriaci cu electori germani.

Tu, Eleni, nu vei avea parte de asemenea succese. Tu vei răspîndi fiori de dragoste şi emoţii

[1] Este vorba de războiul purtat de greci în anul 1922 în Asia Mică pentru anexarea unor teritorii.

[2] Corcyra, azi Corfu, insulă în Marea Ionică, colonizată pe la 700 î.e.n. de corintieni.

[3] Celebră curtezană.

[4] Artistă şi cîntăreaţă mediocră, cunoscută pentru aventurile ei amoroase.

unor persoane mai puţin importante, unor oameni din păturile de jos ale societăţii : soldaţi şi alfamiţi, flăcăi din partea locului, care-şi pregătesc actele de plecare în Germania sau Australia, ţărani de pe ogoarele semănate cu tutun, grîu sau mazăre, vreun şofer în trecere sau, cel mult, un funcţionar al sucursalei Băncii agricole, acestea vor fi cuceririle tale.

Pe care-l vei alege oare ? Pe cel mai insistent sau pe cel mai îndrăzneţ ? Pe cel mai atrăgător sau pe cel mai bogat ? Ar putea oare să se numească bogat cel mai puţin sărac ? A cui vei fi oare ? A celui ce-ţi va spune cuvinte dulci despre ochii tăi visători şi sînii tăi sumeşi, sau a aceluia care se va purta liniştit, devotat ? Sau poate că nu te vei mulţumi, Eleni, cu unul singur, ci vei împărţi mîngîierile şi sărutările tale la mai mulţi ? De-ai şti, Eleni, cît de mult te-am îndrăgit în prăvălioara aceea cu tavanul jos, a Garufaliei !

Nu ieşeai prea des din bucătărie. Poate că te fereai să dai ochii cu lumea. Rareori serveai la masă. Te mulţumeai să munceşti în bucătărie sau aşa-ţi poruncea Garufalia ?

Nu cumva ţi-era ruşine că spălai vasele, că erai ospătăriţă într-o cîrciumioară ? De aceea stăteam şi eu întotdeauna lîngă frigider, ca să te pot privi cînd spălai vasele.

Există oare pe lume femeie care să poată înţelege privirea sfioasă care se tulbură şi se zbate a bărbatului ?

Există oare pe lume femeie care să poată reda prin cuvinte de dragoste şi înfiorări aceste priviri a căror căldură n-o pot cuprinde nici cele mai înflăcărate scrisori de dragoste ?

Cu vremea, am început să mă duc şi eu tot mai des pe la Garufalia. Era atît de plăcut acolo ! Şi, pe deasupra, puteam să-mi cufund ochii mei chinuiţi în adîncul de necuprins pe care-l ascundeau pupilele ochilor tăi şi trupu-ţi strălucitor.

Cu numai două drahme căpătam, numai şi numai pentru mine, un pahar mare de vin roşu, din partea locului, puţin amărui, brînză, o felie de salam şi un ardei iute ! Prin părţile astea nordice ale Greciei, oamenii mănîncă mult ardei iute. Casa preotului este ascunsă toată în ardei, de nu-i poţi deosebi pereţii. E o plantă agăţătoare ce se întinde cu aroganţă deasupra ferestrelor, pînă la acoperiş. Un singur ardei e de-ajuns ca să te pişte zdravăn. Dar există vreun aperitiv mai bun ?

Două-trei gustări de acest fel îmi creau o bună dispoziţie. Vinul roşu curgea în mine ca sîngele lui Christos şi mă încălzea, mă înviora.

Atunci, prăvălioara mi se părea ca o lume magică din poveştile fraţilor Grimm sau din basmele lui Hans Christian Andersen.

Purtai rochie de lamé, lipită de corp şi, păreai, Eleni, o apă scînteietoare în rochia ta peste care puseseşi un şorţuleţ de dantelă, de culoare portocalie.

Stăteam la măsuţa din fund, între picup şi frigider. În afară de soldaţi şi de cîţiva vecini îndrăzneţi, îmi ţinea tovărăşie un bătrîn din Caucaz.

— Aţi cunoscut vreodată oameni din Caucaz ?

Caucazul este Elveţia Asiei. Oamenii de-acolo au bărbia ascuţită, pielea roşietică, o figură prelungă ce exprimă bunăvoinţa. Faţa le e plăcută şi inteligentă şi, pe deasupra, par totdeauna beţi. Nu neglijaţi să dobîndiţi prietenia unui caucazian.

Acolo, în Caucaz, s-a produs un amestec pe scară mare de rase omenești: tătarii au siluit georgiene și cazacii s-au împreunat cu femei persane. Rușii s-au căsătorit cu femei azerbaidgiene, iar armenii cu turcoaice. Hoholii s-au culcat cu grecoaicele, iar evrei urîți au dat bani și au luat fete din Arabia. Curzii violenți au răpit turcoaice, mongolii au scos din minți fete din rasa oseților, iar cerchezii s-au cununat cu femei din Siria.

În fiece seară, după cel de-al treilea pahar sorbit, bătrînul îmi spunea iar aceeași poveste:

„Era pe vremea celei dintîi prigoane, cînd ne-au izgonit turcii, blestemul și pedeapsa neamului nostru. În sat s-a răspîndit vestea că vin turcii partizani. Am sculat-o din patul cald pe nevastă-mea, Arsinoe — eu aveam nouăsprezece ani, iar ea paisprezece — și am alergat spre port, cu un sac plin cu giuvaeruri și cu argintărie.

Atunci cînd s-a zărit ca prin ceață orașul din depărtare, s-a apropiat de noi doctorul Țirigotis.

— Coboară s-o vezi, să-ți iei rămas bun, îmi spuse.

Am alergat, dar n-am apucat-o în viață. Pînă să urce doctorul pe covertă, Arsinoe a mea își dăduse sufletul. A murit la naștere. Cînd s-a luminat de ziuă, au aruncat-o în mare împreună cu copilul, între Imbros [1] și Samotrake [2]. Am coborît la Salonic, singur, dezrădăcinat, să încep o viață nouă!"

---

[1] Insulă turcească în Marea Egee.
[2] Insulă grecească în Marea Egee.

Eleni avea gene minunate. Sînt sigur că nu erau false. Genele false ca și sînii falși sînt lucruri necunoscute pe aceste meleaguri.

Astăzi am aflat multe despre tine, Eleni. Ai douăzeci de ani, ești din jurul Țiumaghiei și ai fost logodită, dar ai stricat logodna. Ai doi frați în Australia și un unchi la Montreal. Ai tăi cultivă tutun și tu-i ajuți.

Îl cinstesc pe bătrînul caucazian cu vin sec și, la rîndul lui, mă cinstește și el cu o țigară proastă.

Astăzi o să pleci spre satul tău. Te-au adus ca să-i dai o mînă de ajutor Garufaliei care nu se simțea prea bine și obosea ușor. Vă socotiți în fața mea. Stai la masa de alături, dar nu mă vezi, nu-mi dai nici o atenție. Numeri banii pe care ți i-a dat. Garufalia te însoțește pînă la ieșire.

Oare ce ne-a împiedicat să ne iubim? Ce m-a făcut să ezit să-ți vorbesc deschis? Iar tu, de ce nu mi-ai arătat un semn de simpatie? Sau poate că m-ai iubit și tu, poate că m-ai iubit nebunește și, fără să ai vreun motiv, ai ținut totuși ascuns acest lucru?

Chiar în seara cînd ai plecat, am băut în cîrciuma Garufaliei, murmurînd versurile:

Beți cu toții vinul,
să curgă vinul
Lesbosul nostru să trăiască,
vinul lui în veci nu va seca.

Cînd am ieșit din prăvălie, am dat de tatăl meu. Din pricina frigului usturător, era și el roșu și aprins la față. Poate că băuse. Cum a dat cu

ochii de mine, s-a făcut că nu mă vede şi a trecut mai departe. Am distins totuşi un fulger în ochii lui. Uite unde am ajuns ? Am devenit amîndoi clienţii lui Bahţevanos !

M-am gîndit să plec. Să plec cît mai repede. Mă sufocam aici. Pretutindeni, oriunde dracu s-o nimeri. Numai să plac. Spre Germania, Canada, Australia, Brazilia, Africa de Sud, în fine, acolo unde se cer braţe de muncă. Pînă în Alaska şi Patagonia. Ce dacă a fost interzisă emigraţia în judeţul Serres ? O să încalc legea. Nu va fi nici prima, nici ultima oară. M-aş fi înscris pe listele cetăţeneşti ca fiind originar din Salonic. Nu făceau toţi la fel ?

VII

...Şi dacă vor veni ruşii şi aviaţia engleză şi le vor bombarda, ei le vor reface ?

Era frig, un frig cum numai în aceste ţări străine şi neospitaliere poţi întîlni în luna lui septembrie.

În zadar am căutat în tot cursul zilei să-l găsesc pe Dimitris, căci n-a fost cu putinţă. Proprietăreasa lui, care mi-a deschis uşa, după ce am bătut jumătate de ceas în geam şi am sunat la sonerie, mi-a spus o mulţime de lucruri, dar eu n-am înţeles decît unul : că nu avea chef să mă invite în casă, să aştept, şi că se grăbea să scape de mine.

Ca să mă consoleze cît de cît şi ca să nu-i mai deranjez a doua oară, mi-a spus că Dimitris nu doarme noaptea acolo. Am mîncat la un chioşc, sub cerul liber, cîrnaţi cu cartofi, cu sos mult şi dulceag. M-am reîntors la casa lui Dimitris şi m-am tot învîrtit pe-afară pînă ce s-a înnoptat.

Citesc şi învăţ pe de rost lista de bucate a restaurantului spaniol, care se afla în colţ : arcaţofa, tortighia à la espagnola, tortighia à la paisana, escalop, patatas fritas, ebos, olivas, platanos, vino tinto, therretha, vino blanco.

Dimitris nu se vede pe nicăieri. Unde o să-mi petrec oare noaptea ? La hotel nici nu poate fi

vorba, costă în jur de treizeci de mărci camera cea mai ieftină. E frig și eu sînt îmbrăcat în haine de vară, iar valizele le-am lăsat la gară.

Într-o piață, am întîlnit un grup de greci. Glasurile lor se aud de departe. Mă apropii de ei, nerăbdător să-i întreb dacă nu-l cunosc cumva pe Dimitris sau dacă știu cel puțin un loc în care să rămîn peste noapte.

— Mă scuzați, fraților, de-abia am sosit din patrie. Sînt din județul Serres. Nu cumva îl cunoașteți pe unul Dimitris Paradelis ?

Îmi răspunse în nemțește unul în cămașă roșie. Ceilalți se uitau la mine cu o privire ce nu spunea nimic. Nu era prima dată cînd mi se părea că aud limba țării mele. Mi-am cerut scuze și am pornit-o pe drumul care duce spre gară. În urma mea aud din nou vorbind grecește. M-am oprit din nou. Sînt greci ! Cum puteam oare să mă îndoiesc ? Și-apoi, ce alt neam din Europa poartă în priviri atîta viclenie și nerușinare ?

În sala de așteptare a gării înnoptarea e interzisă :

Înnoptarea interzisă

Dac-aș fi intrat prin vagoane, poate că aș fi nimerit vreunul deschis, ca să mă aciuiez.

Maria, să nu te dezamăgească rîndurile pe care ți le scriu. Aceasta a fost cea dintîi zi petrecută pe meleaguri străine ; dacă l-aș fi găsit pe Dimitris, ar fi fost altfel. E trecut de miezul nopții. Abia de mai rezist somnului. Sînt trei nopți de cînd n-am dormit. Gara seamănă cu un cimitir de elefanți. Cînd și-au reclădit nemții orașele ? Nu

fuseseră toate astea distruse cu cîțiva ani în urmă ? Cînd s-au înălțat acești monștri ? Cum de au răsărit aceste fabrici, coșurile, macaralele, podurile ? Cînd au avut timp să asfalteze, să pună șine de tren, să facă drumuri ?

CUM DE AU STRĂPUNS PĂMÎNTUL CU TUNELE, CU METROURI ȘI CU PASAJE SUBTERANE ?

Și dacă vor veni rușii și aviața de război engleză și le vor bombarda, ei le vor reface ?

Așa, într-o clipă ? Sînt oare cu adevărat case aceste cutii pătrate, care seamănă cu niște forme geometrice, cu linii și unghiuri lipsite de orice grație, cu suprafețe uriașe, ca niște cazărmi ?

Vai ! Casele de la noi nu seamănă deloc cu cutiile și cu cazărmile de aici. Au balcoane, au ghivece cu busuioc și cu flori la ferestre, cu iederă, verdeață, și au grădini. Și-apoi, sînt văruite în alb, nu vopsite în negru ca acestea.

În zorii zilei, mă aflam în fața casei lui Dimitris. Lăptarul care trecea pe acolo mă privi cu un dispreț suprem. I-am cerut o sticlă mare de lapte și i-am întins banii în palma deschisă.

L-am găsit pe Dimitris şi am colindat cu el toată ziua ca să găsim o cameră. Am stabilit să ne revedem peste două zile. Este aici un grec care închiriază camere.

Se lăsa înserarea. Dimitris mi-a propus să intrăm într-un cinematograf. Pe urmă însă i-a părut rău. M-a băgat înăuntru şi mi-a spus că va reveni după trei ore ca să mă ia de acolo.

Era un film poliţist. Vorbeau nemţeşte. De-ai şti, Maria, cît de greu este orice început, cît de groaznice şi de neînvins îţi par cele mai mici piedici pe care le întîlneşti, atunci cînd te afli într-o ţară străină, cînd nu cunoşti limba, cînd nu ai bani.

Dimitris stă aici de trei ani şi abia dacă izbuteşte să se înţeleagă. Atunci cînd munceşti necontenit, mai ai vreme să înveţi limba ? Pe peliculă, mister şi vînătoare de oameni. În sală e întuneric beznă. Alături de mine cîteva blondine mestecă întruna. Deodată, răsună în întuneric un glas în limba noastră :

— Ticăloaso, ai nenorocit flăcăul !

O blondă, Biri, după ce l-a trădat pe tînărul care o iubise, l-a ucis într-o fundătură, deasupra unui morman cu gunoaie.

Mă ridic şi mă îndrept în direcţia dinspre care venise glasul. Bîjbîi prin întuneric.

— Greci ? şoptesc în gol.

— Greci, măi băiete !

O mînă mă atinge pe umăr :

— Stai, e un loc liber !

— Mă cheamă Ghiorghi.

— Iannis.

(Dăm mîna).

— Nevastă-mea.

— Îmi pare bine.

Era o tînără pereche din Cozani. Stau de vorbă cu ei, în aşteptarea lui Dimitris.

În noaptea aceea, Maria, am dus-o bine în camera lui Dimitris.

Lotte, proprietăreasa, tot făcea mofturi, dar în cele din urmă s-a înduplecat şi a consimţit să dorm în casa ei pe gratis.

Dis-de-dimineaţă, am avut noroc şi iată-ne la casa bătrînului.

— Cîţi ani îmi daţi ? (M-a întrebat, în loc de bună-dimineaţa, omul acela cu părul alb ca neaua.)

— Cinzeci şi cinci, spuse Dimitris.

— Am patruzeci şi opt de ani, dar nu uita că lagărul este de vină, spuse şi rămase tăcut, ca şi cînd ar fi aşteptat să vadă impresia care mi-au făcut-o vorbele lui.

— Aţi fost ?... întrebă Dimitris.

— În lagăr ?

— În război ?

— Da, eu ţineam Totenbuchul.
— Ce ?
— Totenbuchul. Adică eu îl ajutam pe Cassius Oberbrünner.
— Pe Cassius ?
— Cine-i Cassius ?
— Subofiţer în trupele SS şi care era secretarul responsabil.
— V-aţi născut aici ?
— Aţi servit în armata germană ?
(Bătrînul ne-a privit ciudat... A înaintat pînă la capătul coridorului şi a deschis o fereastră).
— Eram student în anul doi la medicină, la Frankfurt ; la izbucnirea războiului mă aflam la Tübingen.
— În războiul mondial !
— A fost peste putinţă să mă reîntorc în Grecia. Nici nu-mi dau seama cum s-a întîmplat.
(Vorbea cu glas scăzut, în timp ce bulbii ochilor lui priveau undeva, spre miazăzi-apus şi-şi freca fără încetare mîinile de pe care se prelingeau stropi de sudoare. Părea că transpiră întruna fiindcă ţinea tot timpul o batistă în mînă.
— Aţi văzut vreodată un Totenbuch ?
— Nu.
— N-am văzut.
— Nu e cine ştie ce. Totenbuchul nu se deosebeşte de un registru obişnuit de contabilitate al unei societăţi serioase.
— În acest caz ?
— Numai că în Totenbuch ţineam evidenţa morţilor, adică socoteala celor ce mureau în cazarmă.
— Aveţi nume german, îl întrerupse Dimitris.

— Tatăl meu a fost german. Părinţii mei s-au despărţit înainte de a mă fi născut, sau mai binezis, nu s-au cununat niciodată.
— A, aşa care-va-să-zică !
— Nu mă întrebaţi oare ce notam în registru ?
— Dacă vreţi să ne spuneţi.
— Ce fel de acte treceau prin mîinile mele ? Vă voi spune imediat. (Nu voiam să aflu decît ce se va întîmpla cu camera, cît costă, dacă are fereastră, încălzire centrală, apă rece şi caldă).
— Ascultaţi aşadar.

Strict confidenţial

(Vorbea ca şi cînd ar fi jucat într-o tragedie antică).

Către Înaltul comandant SS Himmler !
Drept răspuns la întrebarea făcută de Dumneavoastră, în scris, în legătură cu necompletarea numărului de braţe de muncă cerut pentru nevoile războiului celui de-al III-lea Reich, vă facem cunoscut că de la data de 11 iunie 1942 şi pînă la 19 noiembrie al aceluiaşi an, din cei 130.700 intraţi în lagărul nostru de concentrare, au murit 76.610, au fost executaţi 9.267 şi au fost transferaţi 27.848.

Comandantul lagărului de exterminare,
Colonel SS November

— Sau, iată acest act, continuă domnul cu părul albit de tot, pe nerăsuflate :

Document secret
No. 73/C × 7/B P 76

Către comandantul...

Din cauza necesității urgente de brațe de muncă, care a devenit acută în anul în curs, ORDON ca procentul morților SĂ FIE REDUS.

Comandant Suprem SS,
Himmler

— Astfel de documente treceau prin mîinile mele. Desigur că eu sabotam, în măsura în care puteam, înscrierile în Totenbuch.

— Adică ?

— Bineînțeles, în măsura în care depindea de mine !

— Cum procedați ?

— Pe cei pe care trebuia să-i trec în coloana transferărilor, eu îi înscriam pentru taberele de muncă.

— Despre ce transferări era vorba ?

— Ce erau transferările ?

— Transferările erau celulele, spuse, privind cu îngrijorare în jurul lui.

— Celulele ?

— Adică cuptoarele ?

— Știți, am făgăduit să nu vorbesc niciodată despre chestiunea asta.

— Vreți să spuneți că...

— Da, știți, am promis-o, cu prețul vieții mele.

— Cu prețul vieții dumneavoastră ?

— Întocmai.

— Dar acum nu mai există...

— Credeți ?

— Dar cui ați promis ?

— Lui November.

— Care November ?

— Comandantul.

— Colonelul ?

— Acum a ajuns general.

— Comandantul lagărului ?

— V-aș ruga...

— Trăiește ?

— Desigur, nu e prea bătrîn și are o sănătate de fier.

— Dar e liber ?

— A fost închis pentru scurt timp, dar s-a reabilitat curînd.

— Și de ce ați garantat cu viața dumneavoastră ?

— Am făgăduit să nu divulg nimic.

— Lui November ?

— Dacă-mi scapă ceva, voi plăti cu viața !

— Vreți să spuneți...

— Tocmai la acest lucru mă gîndesc. Am impresia că mă aflu între persoane ce merită încredere absolută !

— Fiți liniștit.

— Nu-i așa ?

— Dacă vă frămîntați atît de mult, de ce...

— Așadar, Cassius Oberbrünner mergea înainte și în urma lui veneam eu cu registrul. Colonelul ne urmărea de la fereastra comandamentului, care dădea în curte. Își izbea cu cravașa cizmele de piele, în timp ce metalul de pe uniforma lui strălucea. Dintr-o privire, Cassius Oberbrünner despărțea în trei categorii pe noii-veniți (care coborau din vagoanele închise) :

A = cei destinați pentru taberele de muncă ;

B = cei care urmează să fie transferaţi ;
C = femei frumoase pentru casa desfătării.

— Din ce cauză decesele întîmplătoare depăşeau numărul execuţiilor şi transferărilor ?

— Fiindcă nu erau deloc întîmplătoare.

— Cum asta ?

— Cînd cineva murea de foame sau de frig, însemnam acest lucru în actul de deces :

Act de deces
sub numărul 613.565

...bolnavul a decedat în urma unei boli îndelungate... la ora 16.33... în ziua de...

Cauza morţii : insuficienţă cardiacă.

Greutatea în alegere începea atunci cînd Cassius Oberbrünner punea în prima categorie pe bărbat, la transferări pe femeie şi pe fata cea frumoasă o trimitea în casa desfătării.

— În ce consta greutatea ?

— Nu voiau să se despartă.

— Ţineau să meargă toţi la casa desfătării ?

— Dar pentru casa aceea era destinată numai fata.

— Atunci ?

— Strigau, se împotriveau cît puteau. Se luau la ceartă şi nu voiau să se desprindă unul de altul.

— Ştiau unde o să ajungă ?

— Habar n-aveau.

— Dar dumneavoastră nu-i înştiinţaţi ?

— Vociferau, împiedicau alegerea. Cassius Oberbrünner îşi ieşea din minţi. November bătea cu biciuşca, iar S.S.-iştii cu cravaşele. Deţinuţii strigau, împotrivindu-se alegerii.

(Se opri din vorbă. Se îndreptă spre capătul coridorului, închise fereastra.)

— Îţi plac femeile ? întrebă.

— Ce ?

— Întreb dacă-ţi plac femeile.

— Destul de mult, răspunse Dimitris.

— Trebuia să fi fost acolo ca să te saturi de femei.

— În lagăr ?

— Da.

— Cu sila ?

— Nicidecum.

— Cu forţa, lîngă cuptoare ? întrebă Dimitris cu faţa schimonosită de o grimasă.

— De ce nu ? Nu e acelaşi lucru ?

— Ce spuneţi...

— Despre celule nu ştia nici un deţinut. Şi-apoi, ce forţă ? Veneau de bună voie în casa desfătării !

— Din proprie iniţiativă ?

— Desigur. Mîncarea era mult mai bună, destulă ca să te saturi şi să nu mori de foame. Apoi, nădăjduiau că astfel se vor salva.

— Şi asta cu voia lor ?

— Cînd se plictiseau de ele, le trimiteau în celulele pentru transfer. Acolo, Cassius le spunea să se dezbrace ca să facă baie. Intrau în cuptoare cu tăbliţe pe care scriau „Băi", însă atîta îi îmbrînceau şi îi împingeau că începeau să se îndoiască despre felul băilor pe care trebuiau să le facă.

— Nu bănuiau ce-i aşteaptă ?

— Deloc. Nu auziseră niciodată, habar n-aveau de cuptoare. Își ridicau așadar capetele, nu vedeau dușurile, nici conductele de apă. Nedumeriți, se întrebau ce se petrece. Și totuși, pe dinafară scria:

BĂI

Atunci, ușa cea grea de fier se închidea în urma lor. Semnalul îl dădea întotdeauna sergentul Mol.

— Veniți, dați-le acum să mănînce!

S.S.-iștii aruncau Zyklonul B și dansul morții începea.

(Bătrînul își mișcă mîinile de parc-ar fi fost un liliac).

Zyklon B.

(Se apleacă spre podea. Tremură. Se clatină. Simte fiori în tot trupul. De pe fața lui picură sudoarea, îngenunchează, i se oprește respirația. Piciorul drept îi tremură. Se lovește de podea. Are privirea unui nebun).

— Așa făceau cînd luau otrava (spune ridicîndu-se, înălțîndu-și capul și ștergîndu-și sudoarea). Ați mai văzut asemenea spectacol?

(Pînă să-i răspundem, se scurge un oarecare timp). Își revine brusc la starea normală. Nu mai tremura și de pe față îi dispăruse crisparea.

— Este casa dumneavoastră? întrebă Dimitris.

— Camera are un garderob dublu.

— E adevărat că le smulgeau dinții de aur?

— Vă voi da două rînduri de chei.

— Și au murit cu toții?

Și iată cum, Maria, am găsit o cameră spațioasă — nu prea scumpă — cu 110 mărci pe lună. Cînd veți veni, veți putea locui aici. Este o cameră dublă.

Întrucît nădăjduiesc, scumpa mea, că nu te-ai schimbat. Că-ți aduci aminte și că vrei să ți se îndeplinească toate dorințele despre care vorbeam atunci.

Încă de pe vremea cînd nu plecasem la oaste, înainte de a te fi măritat.

VIII

Aici se adună toate neamurile necunoscute, toate seminţiile nenorocite şi hămesite de foame.

ZERO

„ZERO“ era un băruleţ de pe Ludwigstrasse, 156.

Un bărbat înalt, cu pardesiu de gabardină gri şi cu părul cărunt, îşi croi drum puţin cam brusc spre intrarea unde abia dacă pot să treacă doi oameni deodată.

Văzînd fumul şi simţind un miros puternic de ceapă, se strîmbă şi, nemulţumit, se aşeză la măsuţa din colţ.

„Se pare că n-au înţeles nimic“, se gîndi omul, aruncînd o privire în jur.

Totul pare normal, dar acest lucru nu înseamnă nimic. Prima impresie este întotdeauna aceeaşi în nouă din zece cazuri. Cea mai mare ticăloşie se ascunde acolo unde totul pare curat şi legal. Singura femeie, gîndeşte omul abia sosit, este matahala asta care serveşte. Să tot aibă treizeci sau douăzeci şi opt de ani. Destul de atrăgătoare, dar faţa-i denotă şi josnicie. Nu arată a muncitoare. Numai dacă n-or fi adus-o de curînd dintr-o ţară a „Orientului Mijlociu“.

Necunoscutul comandă bere. Îl serveşte femeia.

Poartă verighetă. Are degete albe şi lungi. E măritată cu cel ce scormoneşte jăratecul din grătar.

Acest Holsbach l-a lăsat cu totul dezorientat. Nu şi-a dat osteneala nici măcar să-l informeze de ce naţionalitate sînt cei de aci dinăuntru.

„Stăpînii şi clienţii de ce neam sînt ?

Or fi italieni ? Spanioli ?

Portughezi ?

Cum se numea vechea Portugalie ? Lusitania. «ZERO»-ul nu spune nimic.

Iugoslavi ?

Greci ?

Turci ?

Arabi nu par să fie. Poate persani... Acest Holsbach, cînd vrea să încurce o treabă...“

În mijlocul barului, se înalţă un pom de Crăciun, împodobit fără gust. Aruncaseră pe crengile lui nenumărate fleacuri şi artificii, toate de prost gust.

„...Nu sînt turci, lua-i-ar dracu ! Din moment ce au un pom de Crăciun, înseamnă că sînt creştini. Dar cîntecele par indiene. Poate că au făcut pomul pentru clientelă.“

Mirosul care se înalţă din grătar a umplut tot spaţiul strîmt din mijloc. Nu e neplăcut. La masa de alături stă un tip solid cu gîtul gros.

„...Iată şi un grumaz de neamţ, se gîndeşte omul nostru, mai ales că e bun pentru toate treburile. Cel care pune plăcintele la cuptor trebuie să fie soţul ei. La dracu, ce limbă or fi vorbind ? De ce nu învaţă mai degrabă nemţeşte, de vreme ce se află în Germania ? Nu poţi trăi într-o ţară

fără să vorbești limba respectivă. Adică nu e politicos. Aici se adună tot felul de oameni :

spanioli,
italieni,
portughezi,
turci,
greci,
arabi,
persani,
negri.

Aici se adună toate neamurile necunoscute, toate semințiile nenorocite și hămesite de foame. Acum, pe lîngă africanii din nord, ciupiți de vărsat, au început să vină și marocani, mauritani, algerieni, tunisieni și ceilalți cu fețele lor întunecate, pe care-i seceră malaria.

Îmi dau seama, desigur, că se cere forță de muncă. Industria noastră este una din cele mai puternice din lume și are nevoie de muncitori necalificați ca să pună în mișcare mașinile. Apoi, mai este ceva : va admite oare neamțul să îndeplinească munci grele, care de obicei sînt plătite la un preț scăzut ?

Dacă nu erau străinii, multe fabrici ar fi fost în pericol să-și închidă porțile. Dar nu se putea găsi o altă soluție ? Oricare alta ?

Prezența acestor oameni în mijlocul nostru este o problemă importantă. Oare automatizarea n-ar putea să progreseze într-un asemenea ritm încît economia noastră să se miște fără să aibă nevoie de muncitori străini ?

Pe vremea revoluției industriale se spunea că o mașină a ajuns să înlocuiască o mie de muncitori. N-ar fi oare posibil să se realizeze și astăzi ceva asemănător ?

Pe dracu, ce limbă or fi vorbind ? Nu înțeleg o iotă. Din daneză ori suedeză, de pildă, mai pricep cîte o frază. De asemenea din franceză, engleză, mai poți să spui un *madame*, un *good morning*. Astea sînt limbi adevărate, nu ca turceasca.

Toată drojdia omenirii s-a adunat aici și cei mai mulți dintre ei nu arată nici cea mai vagă recunoștință pentru pîinea pe care o găsesc din belșug în țara noastră.

Știu că printre ei se află destui care sînt în stare să critice poporul german și să spună, de pildă : nemții sînt fasciști !

Nemții sînt egoiști !

Bucătăria germană este ca vai de lume !

Da. Da. Au afirmat pînă și acest lucru. Dar ce contează. Fă-te tu acum Interpol, ca să găsești o soluție în babilonia asta.

Cei mai periculoși dintre toți sînt italienii. Turcii, deși afemeiați și degenerați, rareori ajung la crimă.

Spaniolii, de asemenea, sînt îngîmfați și încrezuți. Desigur că toate neamurile din bazinul Mediteranei și din Orientul Mijlociu au o înclinație înnăscută de a încălca legea și, dacă o respectă cît de cît, o fac siliți și cu mare efort. Orice mediteranean este un candidat posibil la încălcarea legii și, dac-ar exista forțe polițienești puternice, ar trebui să fie ținuți sub control permanent. Cei mai mulți dintre ei se mărginesc la găinării și înșelăciuni mărunte ; la trafic de carne

vie pe o scară redusă, la narcotice şi contrabandă. Italienii însă ajung pînă la crimă."

„Pînă vin ei, să rezumăm :

Afluenţă mare. Femei de consumaţie etc., nu. Proprietar, mai curînd perechea. Nu se servesc băuturi scumpe. Preţuri scăzute. Clientela, recrutată de regulă dintre muncitori."

— Herr Talmongross, spune Holsbach intrînd în grabă, scuzaţi-mă, dar a întîrziat şoferul.

Trei-patru bărbaţi îmbrăcaţi în uniformă ţin sub control intrarea în bar şi nu permit nimănui să iasă de acolo. Garufalia schimbă priviri pline de nelinişte cu Bahţevanos. Talmongross îi spune lui Holsbach să controleze buletinele de identitate. Îl priveşte nemulţumit. Comisarul Holsbach se teme că această privire prevesteşte o nouă ciocnire. N-ai decît să te cerţi cu nevasta, dar nu şi cu superiorul tău.

— Barul „ZERO", spune Holsbach, grăbit să prevină o izbucnire din partea comandantului, s-a deschis acum trei luni. Proprietarul este domnul de acolo (arată spre Bahţevanos). Dumneaei este nevasta lui.

— Naţionalitatea ?

— Greci cu toţii.

— Înaintaţi !

— Au venit acum opt luni.

— Cu acte în regulă ?

— Da, au legitimaţie de muncă. El a lucrat la Siemens timp de trei luni. Apoi au deschis barul. Cazier alb. Clientela este formată din compatrioţii lor. Prăvălia se închide către miezul nopţii.

— La ce oră s-a întîmplat scandalul ?

— Alaltăieri, la nouă.

— Cine a fost rănit ?

— Nu ştim, nu am putut afla.

— Trebuie să fie o ticăloşie la mijloc, zice comandantul.

— O fi fost poate un scandal fără importanţă. Meridionalii ăştia se aprind repede, din te miri ce.

— Aţi întrebat pe la farmacii, pe la doctori ?

— Nu s-a prezentat nimeni.

— E un caz dubios.

— Un caz dubios, recunoscu poliţistul Holsbach, doar dacă a fost un fapt fără importanţă şi nu aşa cum l-a prezentat informatorul.

— Ce steag este ăsta ?

— Cel din pomişor ? Steagul grecesc.

— Aşadar, Holsbach, termină repede cu ăştia de aci şi lasă-mi o notă pe birou. Bagă de seamă să nu întinzi coarda prea tare. Nu mă grăbesc. Află-l pe cel ce a fost înjunghiat şi nu vreau nimic mai mult.

— În ordine, Herr !

— Aşadar, Bahţevanos ? zise Holsbach, după ce s-a îndepărtat Talmongross.

— Ce vreţi să aflaţi ?

— Ce s-a petrecut aici pe ziua de 22 la orele 21 şi 15.

— S-au luat la ceartă doi clienţi.

— Numele lor !

— Nu-l ştiu.

— Cum se poate ?

— Veneau pentru prima oară în prăvălie.

— Erau concetăţeni de-ai tăi ?

— Da.

— Erau greci şi nu-i ştii ?

— E imposibil să-i cunosc pe toţi.
— Cîinilor, aţi venit în Germania ca să încălcaţi legile ? Căraţi-vă de aici ! Plecaţi în ţara voastră ! Ce căutaţi aici ?
— Dacă i-aş fi ştiut, v-aş fi spus numele lor, domnule comisar.
— Bagă bine de seamă.
— Aici se perindă mii de oameni şi vin continuu alţii, noi.
— Adică le place aici ?
— Eu îi cunosc numai pe clienţii mei.
— Veneau pentru prima oară în barul tău ?
— Da.
— Bagă de seamă că ţi-l închid.
— Vă spun adevărul.
— O să te trimit în Grecia, ca să mori de foame.
— Domnule comisar...
— Veniseră împreună ?
— Împreună. Au stat la masa aceea din fund şi au consumat uzo.
— Uzo ? Ce este uzo ? întreabă Holsbach pe interpret.
— Uzo, spune Garufalia, aducîndu-i o sticlă.
— Alcool ? întreabă Holsbach.
— Alcool grecesc, răspunde interpretul.
Garufalia umple un păhăruţ şi i-l dă. Holsbach îl duce mai întîi la nas şi apoi, dintr-o înghiţitură, îl goleşte. Nu pare să-i fi plăcut în chip deosebit.
— Aşadar, sînt necunoscuţi ?
— Veniseră pentru prima dată aici.
— Nu i-ai mai văzut niciodată ?
— Niciodată !

— Nu-i ştii nici din vedere ?
— Nu.
— Vrei să-mi spui, Bahţevanos, dacă ai fost vreodată într-o închisoare din Republica Federală ? urlă Holsbach.
— Eu, domnule comisar...
— La tine în ţară, cînd te interoga poliţia făceai pe surdo-mutul ? Sau poate că nu există poliţie la voi ?
— Există ! Şi încă ce poliţie, domnule comisar...
— În Grecia ai învăţat toate şmecheriile astea ?
— Ce vîrstă aveau ? întreabă interpretul pe Bahţevanos.
— Între treizeci şi cinci şi patruzeci de ani.
— Poate chiar patruzeci şi cinci, completează de la tejghea Garufalia.
— De ce s-au înjunghiat ?
— Discutau paşnic şi, deodată, s-au încăierat. Unul...
— Continuă tu ! spune Holsbach, arătînd spre Garufalia.
— S-a ridicat, înjunghiat în coastă.
— Care din cei doi ?
— Cel mai scund.
— De ce n-aţi anunţat poliţia ?
HOLSBACH (*către interpret*) : Întreabă-i de ce n-au anunţat poliţia ?
INTERPRETUL : Trebuia să anunţaţi poliţia imediat.
BAHŢEVANOS : Nu ştiam !...
HOLSBACH : Ce spune ?
INTERPRETUL : Spune că nu socotea că este obligatoriu...

HOLSBACH (*către Bahţevanos*) : Aşa procedaţi la... (*către interpret*) : Întreabă-l, aşa fac în Grecia ? Acolo oamenii se înjunghie şi poliţia habar n-are ?

INTERPRETUL : Aici, dacă se întîmplă ceva, un lucru oricît de neînsemnat, fiecare este obligat să anunţe imediat...

BAHŢEVANOS (*către Holsbach*) : Spuneau că se vor duce ei singuri la poliţie.

INTERPRETUL : Să fii cu băgare de seamă, căci o să dai de bucluc dacă spui cumva subcomisarului asemenea lucruri.

HOLSBACH (*lui Bahţevanos*) : Mă lucrezi, ai ?

BAHŢEVANOS (*către interpret*) : Ziceau că se vor duce singuri la poliţie.

HOLSBACH : Spune-i, nu cumva îşi bate joc de mine ?

BAHŢEVANOS : Eu socoteam...

HOLSBACH (*către interpret*) : Îi trebuie o mamă de bătaie zdravănă şi pe urmă să vezi cum îşi dă drumul la gură.

INTERPRETUL (*lui Bahţevanos*) : Comisarul îţi cere să nu spui minciuni.

HOLSBACH (*către interpret*) : După toate astea, comandantul îţi vorbeşte despre atitudine ireproşabilă.

INTERPRETUL (*lui Bahţevanos*) : Spune adevărul, dacă vrei să nu te doară capul.

BAHŢEVANOS (*către intrepret*) : Spuneţi-i că aşa mi-au vorbit. Nevastă-mea mi-e martor. Că să nu se omoare între ei, ziceau că se vor duce singuri să soluţioneze neînţelegerea la tribunal.

HOLSBACH : Netrebnicii !

BAHŢEVANOS (*către interpret*) : Ce-a spus ?

INTERPRETUL (*lui Bahţevanos*) : E destul un singur cuvînt de-al lui ca să zbori peste graniţă. Ce te faci atunci ?

HOLSBACH (*către interpret*) : Ce spune netrebnicul ?

INTERPRETUL (*către Holsbach*) : Zice că au avut o neînţelegere şi că se vor duce la tribunal !

HOLSBACH (*lui Bahţevanos*) : Ce fel de neînţelegere ?

BAHŢEVANOS (*către interpret*) : Nu ştiu.

GARUFALIA : Mai degrabă din pricina banilor. Căci i-am auzit eu vorbind de bani.

HOLSBACH (*către interpret*) : Şi apoi ?

BAHŢEVANOS (*către interpret*) : Ce-a spus ?

INTERPRETUL (*către Garufalia*) : Ce s-a întîmplat după asta ?

GARUFALIA : S-au urcat într-un taxi şi au plecat.

HOLSBACH : Trimite şi întreabă la piaţă, poate îşi aminteşte cineva ceva !

HOLSBACH (*către Garufalia*) : Continuă !

INTERPRETUL (*lui Bahţevanos*) : Şi n-au mai apărut ?

BAHŢEVANOS : Niciodată.

HOLSBACH (*lui Bahţevanos*) : Să te fi avut eu, un singur ceas numai, la sector !

HOLSBACH (*către interpret*) : Spune-i că o să mai stăm noi de vorbă !

IX

...Are bustul cel mai frumos, cel mai bine făcut şi mai proeminent dintre toate fetele care muncesc în fabrică.

Maria şi telalul au găsit de lucru, chiar a doua zi de la sosirea lor, la firma la care lucrez şi eu. Ne-a ajutat puţin şi un spaniol, Juan, care-l cunoaşte pe administrator. Am vrut să spun pe meşterul şef, adică pe responsabil.

Firma e bună. Au grijă de muncitori. Toţi cei care lucrăm în fabrică sîntem mulţumiţi, iar cei mai vechi au numai cuvinte de laudă.

Majoritatea sînt italieni. Trebuie să le învăţ limba, căci altfel nu o scot la capăt. Aici toţi, pînă şi spaniolii vorbesc italieneşte.

Numai în cadrul direcţiei sînt cîţiva nemţi. Vezi acolo blondine care seamănă cu nişte manechine.

Spaniolul se numeşte Juan şi lucrează la presă cu un arab de care-şi băteau joc şi pe care-l ironizau zicîndu-i Hakim, sau poate că ăsta era chiar numele lui. Ne-am cunoscut în prima săptămînă a venirii mele. Pare un om cu trecere. E un băiat frumos din Cartagina, cam scund, cu o mustaţă îngrijită şi cu părul bine pieptănat. Numai că înjură mult. Ştie să înjure în toate limbile Europei şi-l înjură pe cel cu care stă de vorbă fără ca acesta să înţeleagă ceva.

Sărutul fără mustaţă, spun franţuzoaicele, este ca oul fără sare. Poate aceasta să fi fost pricina pentru care fiica meşterului italian, Mariella, s-a logodit cu Juan.

Eu sînt în sectorul ansamblare şi telalul în sectorul barelor de metal, la celălalt capăt al fabricii. Ne desparte o distanţă de aproape un kilometru, dacă o parcurgi pe jos. Îl văd cîteodată trecînd într-un vagonet încărcat cu bare, pe care-l conduce un italian de la Catanzaro, un scandalagiu fără pereche.

Lui Juan îi e frică de el.

— Ne-a mărturisit că la prima ocazie o să-l dea afară. O să-l pun pe socrul meu să spună la Direcţie că este un puturos şi că sabotează munca.

— Cum adică, o sabotează ?

— Uite, nu munceşte, îşi bate joc de ceilalţi care se spetesc muncind şi sabotează lucrul.

— Dar nu e compatriotul lui ? Socrul tău nu este şi el italian ? N-o să-l sprijine ?

— De patriotism ne mai arde nouă acum ? Socrul meu face ce-i spun eu, răspunse Juan.

Italianul de la Catanzaro arată un mare interes pentru Maria. Mereu găseşte pricini ca să treacă pe la masa unde lucrează ea şi să stea de vorbă.

I-a spus că are bustul cel mai frumos, cel mai bine făcut şi mai proeminent dintre toate fetele care lucrează în fabrică. O aşteaptă la restaurantul fabricii şi-i şopteşte complimente. Insistă s-o trateze cu bere, cu dulceaţă sau cu sirop de portocale. O ia pe după umeri şi încearcă s-o

sărute. O recomandă prietenilor lui, fără ca cineva să-i fi cerut asta.

— Vă prezint pe grecoaica Maria care, spune el, are sînii cei mai tari din fabrică.

Flecăreala italianului de la Catanzaro a făcut ca Maria să devină cunoscută de întreg personalul fabricii.

Ea, la rîndu-i, are o atitudine ciudată față de el. Îi respinge propunerile, refuză să iasă cu el, dar nu-i retează odată pentru totdeauna îndrăzneala și familiaritățile pe care și le îngăduie față de ea.

Mă întreb dacă interesul pe care i-l arată italianul nu-i măgulește dorința ei de a place.

Uneori, nu o înțeleg deloc pe sora mea și niciodată nu mi-a trecut prin gînd că are un bust deosebit.

Acum toți muncitorii se uită la ea, atunci cînd trece pe lîngă ei, iar unii întind mîinile ca s-o mîngîie. Ea se prăpădește de rîs, nu se supără deloc, dar are grijă să le dea una să-i usture.

Poate că nici nu-și dăduse seama de frumusețea ei. Acum, din pricina asta a devenit cunoscută în toată întreprinderea. Așa cum se spune, de pildă, că Juan se bucură de cea mai mare trecere în fabrică, că italianul Rosario efectuează cele mai multe ore suplimentare, turcul Baidam ridică cele mai mari greutăți, că spaniola cu ochii verzi, care lucrează la controlul de calitate, e ușuratică și nu refuză pe nimeni, Giorgio este reprezentantul sindicatului, tot așa se spunea despre Maria că are sînii cei mai mari.

Unii trec într-adins prin sectorul unde lucrează ea, ca să-i admire bustul ; a început să-i arate interes și intendentul neamț.

Dar italianul de la Catanzaro îl ironizează pe telal, nu știu din ce pricină.

— Cum de ești croit așa ? îi spune. Ce conformație mai e și asta ? Ce fel de nas ai ? Nu cumva ești din Curdistan și te dai drept grec, căci numai curzii și armenii au nasul așa. În orice caz, asemenea nasuri au cei ce locuiesc în jurul muntelui Ararat. La corabia lui Noe, la Erzerum, la Caracorum și în alte locuri întîlnești nasuri mari, coroiate, ascuțite, nasuri acviline care aproape că intră în gură. Am citit eu undeva despre asta, insistă italianul. Urmam la gimnaziul din Agrigento, eu ăsta pe care-l vezi. Grecii au nasuri frumoase, drepte, regulate. Nu ca al tău ! Asta e linia grecească căreia i s-a dus faima ?

Telalul îi ceru să înceteze, ca să nu ajungă la încăerare. Dar italianul se mînie. Îi dădu un brînci și-l zvîrli peste o stivă de cutii de conserve. Cumnatul meu era gata să-l pîrască supraveghetorului, dar l-am oprit.

Trebuie să ne ferim de a intra în încurcături. Odată, s-au luat la ceartă niște portughezi și i-au dat afară pe amîndoi. M-am dus chiar eu să stau de vorbă cu italianul.

— Sînt cumnatul grecului de care te legi, i-am spus.

— Îmi pare foarte bine.

— Te rog să-i dai pace.

— Vrei scandal ?

— Nu vreau scandal, dar să ne lași în pace !

— Pe tine cine te-a supărat ?

— Te legi de cumnatul meu.

— Voi grecii faceţi pe şmecherii.

— Iar tu faci pe deşteptul.

— Atunci să ne întîlnim undeva, să stăm amîndoi de vorbă puţintel.

— N-am chef de ceartă. Să-l laşi în pace !

— O să te aştept la ora şase în spatele garajului, îmi spuse.

Juan a făgăduit că pînă la prînz palicarul din Agrigento sau din Catanzaro — de unde naiba o fi — o să-şi ia tălpăşiţa de la societate.

L-am rugat să nu-l gonească, ci numai să-i atragă atenţia. Socrul lui Juan însă, după ce l-a ascultat cu atenţie, i-a spus :

— ....Tu să faci pe prostul şi să nu te amesteci în certuri. Să-ţi vezi de treaba ta, mai ales să nu ai de-a face cu italieni. Eu să dau afară un italian ? Mai bine să-mi taie o mînă. Eu — cum se spune — i-am luat pe toţi sub protecţia mea. În primul rînd, dacă eu voi comite o asemenea faptă, compatrioţii mei n-o să-mi mai dea nici bună ziua. Tu să-ţi vezi de-ale tale şi să nu te amesteci în treburi străine. Mai este apoi şi sindicatul şi aşa-numitul ajutor reciproc. Ţi-ai închipuit oare că pentru o toană de-a ta o să-l azvîrl pe celălalt în drum ? Nu pot şi nici nu vreau să fac asta. Să le spui grecilor să nu se certe cu sicilienii şi cu calabrezii. Dacă vor scandal, n-au decît să se încaere între ei.

Astfel, după-amiaza, am fost silit să mă duc împreună cu telalul la întîlnirea din spatele garajului, măcar că nu-mi ardea de aşa ceva.

Ne aşteptau trei italieni şi era şi Juan cu noi. Aş fi preferat să evităm cearta, iar treaba să se fi terminat cu o împăcare. Italianul trebuia, la rîndul lui, să promită că nu se va mai lega de telal. Cît despre curtea pe care o făcea Mariei şi povestea cu bustul cel mai frumos şi cu celelalte, n-am fi suflat nici o vorbă, deşi aveam în vedere şi acest lucru.

Am început să spun cîteva cuvinte de împăcare, dar italianul a crezut că-l înjur. Din vorbă în vorbă ne-am încăierat.

I-am fi bătut cu siguranţă dacă nu era de faţă acest sardinian dolicocefal, de la Cagliari, care ne-a snopit lovindu-ne în cap.

După acest episod m-am apropiat mai mult de cumnatul meu. Începuse chiar să mă mîhnească comportarea Mariei faţă de el.

Era un om liniştit. Nu era leneş, aşa cum crezusem la început. Dădea dovadă de o răbdare şi sînge rece nemaipomenite. Era ironic şi răbdător în faţa greutăţilor vieţii.

Să fi fost într-adevăr aşa sau ceea ce numeam eu stoicism şi sînge rece nu era nimic altceva — aşa cum susţinea Maria — decît un nivel intelectual scăzut ?

Ai fi zis că pur şi simplu nu avea nervi. Atunci cînd Maria i-a vorbit pentru prima dată despre plecarea mea, sau, mai exact, despre fuga mea în Germania, pe care o pusesem amîndoi la cale, s-a opus cu înverşunare.

— Ce să căutăm noi în Germania ? zicea el. Dincolo de mările noastre. Dacă la noi în patrie

ne descurcăm aşa de greu, cum o s-o scoatem la capăt printre străini ?

Într-o ţară pe care nu o cunoaştem defel ! Ce să facem acolo ? Să ajungem robi ? Oare aici ne lipseşte pîinea cea de toate zilele ?

— Omul nu trăieşte numai cu mîncare, i-a replicat Maria.

— Ce înţelegi prin asta ?

— Vrea să trăiască !

— Oare aici nu trăim ?

— Nu ! Nu trăim. Eu una, cel puţin, nu trăiesc.

Dialogul a continuat prin corespondenţă. Maria îmi cerea ajutorul ca să-l convingem să vină.

Desigur că nu puteam să le prezint o imagine falsă şi nici să le descriu viaţa de aci ca fiind raiul pe pămînt, voiam să le mărturisesc asta cu toată sinceritatea.

Ce este patria ? îi scriam telalului. Pentru mine, patria este locul care te înconjoară cu căldură şi grijă, care-ţi va da o educaţie, iar mai tîrziu îţi va oferi posibilitatea să-ţi creezi o familie, să te descurci din punct de vedere financiar, să trăieşti liber !

Patria care nu asigură aceste lucruri elementare pentru cetăţenii ei nu este mamă, ci maşteră.

Şi gîndul mi se ducea totdeauna la răspunsul pe care atenienii l-au dat perşilor, atunci cînd aceştia le-au cerut pămînt şi apă.

Atenienii îşi vedeau cetatea lor învăluită de flăcări, casele lor prefăcute în cenuşă, glia pustiită şi pe cotropitor călcînd pămîntul care-i crescuse. Toate acestea au fost jertfite în numele libertăţii

pe care duşmanul voia să le-o smulgă. Cît de mare le va fi fost suferinţa şi mîndria cînd au găsit puterea să răspundă atunci cînd perşii le-au spus : „De-acum nu mai aveţi patrie".

„Avem trei sute de corăbii şi putem să ne aşezăm patria oriunde ne este vrerea."

Acest „nu", această jertfă a atenienilor înseamnă deci că patria nu este numai pămîntul pe care-l călcăm, nici casa în care ne-am născut. Pe lîngă acestea, există cîteva semnificaţii care poate că au ajuns să fie desconsiderate în epoca noastră. Ele poartă numele de demnitate şi libertate ; pentru aceste idealuri vechii atenieni au jertfit totul şi le-au pus la baza civilizaţiei lor.

Dar dacă m-aş fi apucat să scriu asemenea lucruri telalului, nu ştiu dacă le-ar fi înţeles.

Telalul s-a împotrivit cît a putut la gîndul plecării. Dar Maria nici nu-l lua în seamă. Fără să aibă consimţămîntul lui şi complet indiferentă la tot ce-i spunea, Maria a început să se pregătească de drum. El, care pînă în ultima clipă era hotărît să rămînă şi s-o împiedice cu orice preţ şi pe ea să plece, a cedat.

S-a urcat în tren cu gîndul că se lasă purtat fără voia lui într-o ţară necunoscută, unde-l aşteaptă un viitor nesigur şi întunecat sau cel puţin nefolositor. Cînd trenul a intrat în Iugoslavia, s-a întors spre Maria şi i-a spus :

— Aşadar, aceasta este vestita străinătate, în care oamenii mănîncă cu linguri de aur ? Aici sărăcia este mult mai mare decît în satele noastre. Mizerie atît de mare n-am văzut nici măcar la Petritzi.

După ce au trecut de Belgrad, a început să se întrebe ce fel de oameni sînt cei ce locuiesc în această țară.

Înalți și blonzi ca și păstorii noștri. Dincolo de Zagreb, și-a pierdut cumpătul de-a binelea. La Viena n-a mai rezistat și i-a spus Mariei să se întoarcă.

— Unde naiba mă duceți ?... Încotro mergem ? De ce m-ai luat de la rostul meu, pe mine, om la patruzeci de ani, ca să mă duci la mama dracului ? Unde ne ducem ? N-o să se oprească niciodată blestematul ăsta de tren ?

A intrat oare necuratul în mine ? Mi-e frig și țările astea mă înspăimîntă. Ce fel de oameni or fi ăștia care, pe-o asemenea vreme, poartă pantalonași scurți de piele, măcar că le-a albit părul ?

Și ce respingători sînt munții ăștia de pe care zăpada nu se topește niciodată ! Nici pomii lor nu seamănă cu ai noștri ; și ăsta-i cer, cu atîția nori în toiul verii ?

Unde dracu vreți să mergem ? Să rătăcim la fel ca Ulisse în ținuturile ciclopilor și ale lotofagilor ? Hai să coborîm din tren ! Să ne urcăm în altul și să ne întoarcem acasă !

Maria se poartă aspru cu el. Puțini sînt la număr bărbații care să îngăduie nevestelor să le vorbească astfel. Într-adevăr este un om blajin, cu o fire blîndă.

Din primele zile cînd au venit la mine în cameră, mă roade gîndul : cînd vor fi făcînd oare dragoste oamenii ăștia ?

Odată am rămas treaz toată noaptea ca să mă conving. Nu pot admite că, dormind în aceeași

cameră, din pricina asta ei să nu se mai iubească. Într-o seară mi s-a părut că aud ceva, dar nu erau decît șoarecii care rodeau picioarele patului.

Maria a fost aceea care a insistat să stăm cîteși-trei în aceeași odaie, ca să nu plătim chirie dublă.

Telalul avea somnul agitat. M-a deșteptat de mai multe ori și pe mine și pe sora mea. Producea un zgomot îngrozitor pe care nu-l puteai numi chiar sforăială. (Fiindcă sunetele sînt mai complexe, mai fine decît cele douăzeci și patru de litere ale alfabetului. Ați încercat vreodată să redați pe hîrtie, cu ajutorul literelor, vuietul pe care-l fac apele unei cascade, o creangă ce se frînge, lovită de barda tăietorului de lemne, zgomotul ce se produce într-o pădure incendiată ?)

Se zbătea, striga, avea coșmaruri, aiura, se trezea destul de des și bea apă.

Maria zice că atunci cînd erau în sat, dormea liniștit și că nenorocirea a dat peste el de cînd au venit în Germania.

Situația devenea gravă. Ajunsesem să nu mai putem dormi nici unul dintre noi trei. Maria se căina.

În zilele ce-au urmat, am căutat prilejul să-l întreb, bineînțeles pe ocolite, despre pricina acestei tulburări.

— Visez, îmi spuse.
— Ce visezi ?
— Visuri înfricoșătoare.
— Adică ?
— Am coșmaruri.
— Nu poți să le descrii ?
— După ce visez, le uit.

Am renunţat la discuţie, fiindcă mi s-a părut că-l stînjenise, sau că, pentru un motiv sau altul, nu vrea să-mi spună. M-am hotărît să nu mai aduc vorba despre asta, dar în seara următoare el a fost primul care a deschis discuţia.

— Am coşmaruri.

— Cum adică ?

— În fiecare seară visez acelaşi lucru !

— Acelaşi vis ?

— Da !

— Nu e cu putinţă !

— Acelaşi vis cu foarte puţine deosebiri. Întotdeauna aceeaşi întîmplare.

— De cît timp ?

— De două luni !

— Te urmăresc să te omoare ?

— Nu, hai să-ţi spun amănunţit cum stau lucrurile :

Văd în faţa ochilor un monstru, o fiară îngrozitoare. Nu ştiu dacă ţi-au căzut în mînă din întîmplare poze cu fiare sălbatice, preistorice. Ascultă dar, ce m-a făcut să mă duc să mă sfătuiesc cu un specialist.

Este vorba despre cea mai periculoasă fiară din familia dinozaurilor. După părerile specialiştilor, aceste reptile pietrificate, ale căror schelete s-au păstrat pînă astăzi, au apărut în perioada terţiară. Au atins punctul culminant al gloriei lor în perioada jurasică a erei mezozoice.

Este vorba de cele mai mari animale terestre, care locuiau în mlaştini, păduri, mocirle, stufăriş sau ochiuri cu apă sălcie ori dulce.

Aveau capul mic, trupul uriaş şi o coadă lungă. Din familie făceau parte multe specii, de pildă comsognaţii, ornitoscaleştii, nesăţioşi băutori de uree, sauropodele sau brontosaurii, a căror lungime depăşea douăzeci şi cinci de metri, atlantosaurii, gigantosaurii sau ornitopozii şi stegosaurii, care se numeau şi „blindaţi", keratopsii şi, dintre ei, cel mai temut era trikeratops şi alte specii ca iguanodonii, diplodohii, trahodontul, alosaurul, camptosaurul podochesaurul.

Dar cea mai tiranică şi mai blestemată dintre aceste reptile respingătoare, care înspăimîntau odinioară pămîntul, este visul meu. Vreau să spun că cel ce mă chinuie, seară de seară, în somn, este tiranosaurul, ce seamănă cu un cangur.

Umblă sprijinindu-se pe picioarele dinapoi, care sînt mai mari şi mai dezvoltate decît cele dinainte. Pe scurt, monstrul este biped.

Se foloseşte de membrele dinainte, ca omul de mîini. Este lung de cincisprezece metri şi înalt de vreo zece, cu un cap uriaş, disproporţionat faţă de trup, înarmat cu dinţi fioroşi şi ascuţiţi, de cincisprezece centimerti fiecare.

Acest monstru criminal proiectează din cînd în cînd o limbă scîrboasă de foc, la o distanţă de zece metri de gura lui, care răspîndeşte o duhoare mai respingătoare decît a latrinii soldaţilor şi care ucide cu prima respiraţie.

Scoţînd limba, împroaşcă văzduhul pînă-n stratosferă cu nesfîrşite umori gelatinoase şi umede, cu salivă şi alte secreţii oribile. Căci acest monstru dictatorial vrea să facă numai ceea ce îi trece prin mintea lui bestială şi netoată. Află, dar,

Ghiorghi, că văd monstrul ieşind din apele rîului, străbătînd oraşul şi stîrnind panică.

Nu provoacă nenorociri, deşi printr-o aruncătură de coadă ar putea să dărîme un bloc. Închipuie-ţi că el cîntăreşte douăzeci şi cinci de tone.

Monstrul acesta viclean se fereşte să semene nenorocirea. E vorba de un criminal rafinat ce întrebuinţează metode noi.

Scopul lui este să ameninţe, să terorizeze, să împrăştie groază. Nu vrea să ne ucidă pe toţi sau pe toţi deodată, căci altfel cum şi-ar mai putea oare satisface sadismul, bucurîndu-se de groaza pe care o răspîndeşte ?

Străbate oraşul şi ajunge în faţa fabricii. Baricadează cu corpul lui uriaş singura ieşire a fabricii, astfel încît nimeni nu poate să iasă afară. Îşi apropie capul de fereastră, semănînd groază. Din cînd în cînd, ca să sporească spaima, zvîrle afară limba-i scîrboasă şi linge pe unul din noi, producînd cu balele lui — care sînt de o toxicitate ucigătoare — arsuri periculoase. Toţi cei din fabrică, de la dactilografele nemţoaice din cadrul Direcţiei şi pînă la observatorii italieni şi la meşteri, tremură şi nu mai scot o vorbă la ameninţarea monstrului.

Iuţim ritmul cît putem ! Uităm de tot. Nu ne gîndim la nimic. Nepăsători la orice, muncim continuu, neîncetat, într-un ritm tot mai accelerat, tot mai rapid, ca nişte automate, ca nişte maşini.

Nu vedem nimic altceva decît maşinile şi ochii verzi şi îngrozitori ai monstrului şi, din cînd în cînd, limba lui de foc.

Muncim. Nu mai facem nici pauză pentru masă. Maşinile sînt îndrăcite, se învîrtesc de parcă şi-ar fi ieşit din minţi şi ai impresia că se vor sfărîma.

Vine înserarea, se luminează de ziuă, se înserează din nou şi noi stăm, şi stăm cu mîinile pe mînere, pe comutatoare, sîntem una cu maşinile, accesorii carnale ale fiarelor, legate de ele, accesorii ale mecanismului lor.

Atunci, fiara scîrboasă, satisfăcută că, în cele din urmă, ne-a robit, se ghemuieşte la singura intrare a fabricii şi împrăştie duhoarea ei respingătoare, molipsind pentru totdeauna aerul pe care-l respirăm.

Seara, monstrul dispare. Nu-i mai vedem chipul îngrozitor, nu-l mai simţim răsuflîndu-ne în faţă, duhoarea lui nu ne mai izbeşte nasul, ştim că a plecat şi totuşi nu ne oprim din muncă.

Am devenit una cu maşinile, ne-am identificat cu ele. Ne-am robit fără speranţă de salvare, am devenit nişte roboţi. Muncim fără să avem nimic în minte, cu mişcări de nebuni, mişcări mecanice de o repeziciune zdrobitoare. Şi astfel vom munci mereu, aşa se va scurge întreaga noastră viaţă.

Asta visez noapte de noapte, Ghiorghi, şi nu-mi pot găsi liniştea.

X

...Italianca se înspăimîntă și era cît p-aci să strige...

Casa era zidită în vechiul stil bavarez, acel stil arhitectonic din regiunea Alpilor, care le plăcea atît de mult celor ce vizitau Germania de odinioară.

Luna se înălțase sus de tot și arăta ora tîrzie. Omul scund și gras, cu pălărie bavareză, urca scara ce scîrțîia îngrozitor. „O astfel de scară înseamnă că nu se va prăbuși", gîndește omul, profilîndu-și la orizont statura, care nu era nicidecum scundă, așa cum păruse mai înainte.

În lumina lunii, ce semăna cu un reflector de argint, se vede o buclă albă ca neaua, ce-și rîde parcă de negrul ochilor lui. Bucla cea albă, grațioasă, așezată pe vîrful capului, nu se poate compara decît cu creasta pe care o purtau italienii în expediția din Etiopia, atunci cînd s-au războit cu abisinienii lui Hailé Selasie, cîntînd *Giovinezza.*

Abia se depărtă cu doi metri de fereastră și rămase brusc nemișcat. În cameră era lumină și Iannios muncea la ora asta tîrzie din noapte! Negreșit că se întîmplă ceva.

Deschizînd ușa, asprolofitul[1] ce locuia împreună cu Iannios se află în fața unui necunoscut.

„Spiel-Kafé, 756, Friedrichstrasse", îi spusese asprolofitul șoferului.

Literele luminoase ale „Spiel"-ului se zăreau de departe. Intrînd înăuntru, se simțiră învăluiți de o căldură plăcută. Era o pivniță, în stil vechi, de pe la 1900, cu rumeguș presărat pe jos, cu fotografii ale unor regi bavarezi, pe pereți, unde se serveau băuturi extra. Prețurile nu erau tocmai pipărate.

Asprolofitul înaintă ca unul care cunoștea locul, se așeză la o masă triunghiulară, nu prea departe de o blondă superbă, cu părul platinat și îmbrăcată într-o rochie de seară, verde și lungă, care lăsa să i se vadă picioarele splendide.

— Două halbe de bere, comandă asprolofitul. Apoi, întorcîndu-se spre Bahțevanos: bineînțeles, dumneata o să plătești. N-aveam nici un chef să mă trambalez seara la „Spiel". Acum m-aș fi aflat în pat.

— Nădăjduiesc să nu mă faci să cheltuiesc prea mult.

Asprolofitul își concentrase atenția asupra unei blonde care vindea țigări. Cînd, în cele din urmă, îi întîlni privirea, îi făcu semn să se apropie.

— Chiorul este în bucătărie? o întrebă într-o nemțească îngrozitoare.

— Da!

— Poți să-l chemi?

— N-o să vie. Mai bine duceți-vă voi la el.

---

[1] Buclatul (*gr.*).

Bucătăria de la „Spiel" mirosea a gin, zahăr ars şi a gaz. Iannios spăla farfurii alături de o italiancă cu părul lung şi lucios. Îndată ce-l zări pe Bahţevanos, aruncă buretele din mînă şi luă un cuţit mare de măcelar. Italianca se înspăimîntă şi era cît pe-aci să strige, dar Iannios îi spuse ceva şi se stăpîni. Închise uşa şi rămase pe loc, fără să spună o vorbă.

Încet-încet, Iannios se linişti şi, văzînd că celălalt nu are intenţii războinice, lăsă jos cuţitul.

— Nu fi aşa sălbatic, îi spuse Bahţevanos, am venit la tine ca prieten.

— Ce vrei ? îi spuse (privindu-l cu neîncredere).

— Cineva a denunţat la poliţie scandalul nostru. Cine a făcut-o ?

— Nu ştiu.

— Nu cumva tu eşti turnătorul ?

— Ştii bine că eu nu am avut niciodată intimităţi cu poliţia !

— Ce ticăloşie ai mai făcut ?

— Îţi vorbesc cu toată sinceritatea. Le-o fi suflat careva vreo vorbă. Altceva nu ştiu.

— Aşadar ?

— Au venit ieri la prăvălie şi au întrebat. Bagă bine de seamă şi nu te arăta pe acolo, căci s-ar putea ca cineva să-şi amintească de tine.

— De asta ai venit ? (întrebă Iannios cu ironie).

— Ca să te pun în gardă.

— Şi ce vrei de la mine ?

— Dacă o să afle ceva poliţia, apoi o păţim amîndoi.

— Adică ?

— O să ne gonească !

— Ai declarat că nu ştii cum îi cheamă, spuse Iannios cu neîncredere.

— Întocmai.

— Atunci pleacă odată ! îi zise cu răceală.

XI

...Marea! Părea într-atît de legată de ființa noastră, ca o lacrimă ce ni s-a prelins din ochi și a înghețat, devenind un diamant pur, diafan. Marea de la Orfanos cea plină de speranță...

Sala se afla la etajul al treilea. Vorbește cineva. În fund, au pus o masă cu un steguleț grecesc. Într-un colț, un bar cu băuturi și aperitive.

— Se dau pe gratis? întreabă Ghiorghi.

— Nu, dar sînt toate foarte ieftine.

Sala era ticsită de lume. Pe un perete atîrnă o fotografie a lui Colocotronis[1], iar pe celălalt afiș pe care scrie: *Unire, organizare, sprijin reciproc.*

— ...Clubul..., spunea vorbitorul, trebuie să devină locul nostru de întîlnire. Cuibul nostru, casa noastră, refugiul unde vom găsi mîngîiere pentru chinurile străinătății... loc de întîlnire, de petreceri, de contact...

...Aici vom face cunoștință unii cu alții, ne vom întîlni cu ai noștri, vom vorbi în limba noastră, vom discuta despre noutățile din patrie... și, mai ales, ne vom ajuta unii pe alții..."

— Pot să iau cuvîntul? strigă unul din mijlocul sălii.

---

[1] Colocotronis Theodoros (1770—1843), general grec, participant la revoluția din 1821 pentru cîștigarea independenței.

— Desigur!

— Vreau să vorbesc despre întrajutorare. Eu muncesc în Germania de zece ani. Mă număr printre primii care au venit aici. Știți ce-am constatat de atîția ani? Noi, grecii, sîntem singurii muncitori străini care nu ne ajutăm între noi. Nici organizare, nici un fel de legături. N-avem cluburi și nici case de ajutor reciproc. În schimb, italienii sînt uniți între ei.

— Trebuie să traducem în faptă aceste lucruri, se amestecă în vorbă o femeie grasă ce se afla lîngă el, și nu numai să le scriem pe pereți (și arătă afișul pe care scria: *unire, organizare*).

— Tocmai de asta le-am scris pe perete, ca să le punem în aplicare, răspunse cel ce prezida întrunirea.

— Numai gura e de noi! spuse femeia.

— Italienii, continuă vorbitorul, sînt organizați în sindicate, toți, pînă la unul. Cînd cineva este concediat sau dacă primește leafa micșorată, sau i se fac rețineri prea mari, sau dacă se îmbolnăvește și nu-i sînt recunoscute zilele de boală și nu i se plătesc medicamentele, atunci intervine organizația.

— Italienii, spuse un altul care purta șapcă, închiriază case împreună, unul aproape de celălalt. Au și o casă de ajutor reciproc.

— Sînt mai mulți decît noi, îl întrerupse femeia ce stătea lîngă steag.

— Îi ajută și-i ocrotește și guvernul lor.

— Se cunosc între ei, continuă să spună cel cu șapcă. Locuiesc aproape unii de alții, au restaurantele, cafenelele și barurile lor. Au preoți, au școli, medici, profesori, avocați care-i apără.

Statul italian a iscălit o convenție cu guvernul german pentru ca italienașii să învețe istoria și limba patriei lor. Au cluburi, au biblioteci, diferite asociații. Italienii formează un stat în stat.

— Liniște, vă rog, spuse președintele. Are cuvîntul vorbitorul care a fost întrerupt.

— Trebuie, așadar, să ne organizăm ca să nu mai fim la discreția patronilor, la bunul plac al acestora, la cheremul celui din urmă neamț. Trebuie să învățăm să ne apărăm drepturile, să ne ajutăm unii pe alții. Mai e apoi și problema copiilor. Ce se va întîmpla cu copiii noștri ?

— Copiii noștri vor deveni germani, spuse cel cu șapcă.

— Stăm pînă la sfîrșitul întrunirii ? îl întrebă Maria pe Ghiorghi.

— Ai răbdare !

— Știi cît e ceasul ?

— Trebuie să iscălim cu toții o petiție către ministrul Educației și către Direcția Emigrației, prin care să cerem să ni se trimită învățători.

— Și profesori, spuse o femeie slăbănoagă. Să se înființeze licee.

— Nu se face nimic !

— Mai este și problema orchestrei. Trebuie să înjghebăm o orchestră !

— Și un cor !

— Mai bine să cîntăm toți, împreună !

— Lucrul cel mai important este totuși sindicatul, spuse un cretan înalt. Numai înființarea sindicatului prezintă importanță, celelalte sînt fleacuri.

— Amice, îl întrerupse președintele, nu așa se vorbește.

— Sînt simple amănunte, asta voiam să spun, se corectă cretanul. Numai sindicatul contează. Sindicatul care va găsi locuri de muncă potrivite pentru noii-veniți, care se va ocupa de cei dați afară și va veghea să asigure pentru membrii lui slujbe ușoare și bine plătite, cel mai puțin amenințate de concedieri, la cele mai serioase firme. Atunci cînd i se va întîmpla cuiva o nenorocire, sindicatul își va trimite reprezentantul, omul lui de încredere, om cu carte și cunoscător al limbii germane și care să se priceapă cît de cît la codul muncii.

Aceasta este problema esențială și nu ceea ce trăncăniți voi de atîta timp. Ce-mi tot vorbiți despre cor și despre orchestră, despre club ? Noi nu sîntem o asociație muzicală și nu sîntem nici tineri ahtiați după muzică. Noi sîntem muncitori. Noi sîntem emigranți. Noi cerem lucruri serioase, nu fleacuri.

— Școlile sînt fleacuri ? întrebă o femeie.

— Școlile nu. Hai să admitem școlile, dar în nici un caz corul și buzuki [1] !

— Școlile nu depind de noi, statul trebuie să se intereseze de ele.

— Statul ne-a părăsit ! Ne-a lăsat în plata Domnului.

— Dacă nu vom avea un club în care să ne întîlnim și să vorbim grecește, amintindu-ne astfel de patrie, vom pieri, vom dispare, ne va înghiți străinătatea, spuse Maria mînioasă.

— Să cădem de acord și să contribuim cu toții, ca să poată fi plătiți funcționarii sindicatului.

---

[1] Instrument popular muzical.

— Ca să ne mănînce banii ?

— Ei nu trebuie plătiţi. Pot să muncească şi pe gratis.

— Din moment ce aici sînt plătiţi cei ce fac parte din diverse partide, cum să nu fie plătiţi şi cei ce lucrează în sindicat ?

— În ceea ce mă priveşte, nu dau un ban. Mi-ajung reţinerile pe care mi le impune societatea.

— Ştiţi cît mi se reţine mie ? Am ajuns să primesc jumătate din leafă.

Cînd s-a sfîrşit întrunirea, unul dintre participanţi a pus mîna pe un buzuki şi a început să zdrăngăne. Atunci, cei din apropiere îl rugară să le cînte ceva.

Sunetul instrumentului răsună nostalgic în sală. Tac cu toţii. Se adună în jurul lui. Un tînăr, originar din Calcidica, îl acompaniază. Notele lui pline de dor pentru patria îndepărtată umplu sala de la etajul al treilea, din Wilhelmstrasse, 156.

— Îţi aduci aminte, Maria, de casa unchiului nostru de la Kerdyllia, din Olympiada ?

— Cum să nu, Ghiorghi.

— Şi copacii uriaşi, cu frunzele late, pe care îi adapă un rîuleţ şi care te apără vara de arşiţa soarelui ? În apropiere, se întinde marea şi plaja. Olympiada e un sat de pescari, pe care turismul nu l-a descoperit încă. În faţa satului Olympiada se află o insulă de toată frumuseţea, ca un mărgăritar de preţ. Se zice că aici a exilat-o Alexandru cel Mare pe mama lui, pe Olympiada. Nu mergea oare vorba că ea îl omorîse pe Filip cu ajutorul iubitului ei ? Pădurile Calcidicei coboară pînă-n curţile caselor şi-şi umezesc rădăcinile şi ramurile în apa mării.

Fîşia îngustă a ţărmului, care rămîne liberă între pădure şi apă, e înţesată de năvoade, de undiţi, de bărci vechi şi scoase din uz, de felurite unelte de pescuit, de barăci, de coşuri pline cu peşte proaspăt şi de colibele pescarilor.

De partea cealaltă este Kerdyllia, Kerdyllia din preajma mării ce împodobeşte golfurile Orfanos şi Strymonicos, pe care rîul năvalnic şi le-a ales ca să-şi arunce în ele apele.

— Ce-o să mîncăm în seara asta ?

— Astă-seară şi mîine, ca şi ieri, pescărie. Midii şi stridii, care se află din belşug pe ţărm şi acolo unde-i apa mică, peşte prăjit sau fiert, preparat cu lămîie.

Arghyris o să pregătească o salată bogată cu untdelemn din belşug, cu ardei, cu capere, măsline, cimbru, cu brînză dulce, cu castraveţi şi roşii şi cu ceapă verde. Vărul Muzacas o să povestească anecdote deochiate, iar noi o să ne prăpădim de rîs.

Acolo, în prăvălioara Sultanei, la Bughiambessa, sorbeam păhărelul de uzo şi priveam marea.

Ne cufundam ochii în nesfîrşitul albastru al mării, pînă acolo unde cerul se pleacă să-i dea mării sărutul.

Marea ! Părea într-atît de legată de fiinţa noastră, ca o lacrimă ce ni s-a prelins din ochi şi a îngheţat, devenind un diamant pur, diafan. Marea de la Orfanos, cea plină de speranţă...

XII

...o vlăjgană care iniţiase şi educase ca bărbaţi jumătate din tineretul oraşului Dedeagaci...

De cînd Bahţevanos apăruse pe neaşteptate la „Spiel-Kafé", condus de asprolofit, Iannios respectă recomandarea acestuia şi nu mai puse piciorul în barul „ZERO".

Dar numai amintindu-şi de Bahţevanos, lui Iannios i se şi urca sîngele la cap, ochiul lui sănătos străfulgera de mînie şi-l cuprindea o furie cu greu stăpînită.

Bahţevanos fusese pentru el o piedică într-un moment hotărîtor al vieţii. Iannios îşi aminteşte că făcuseră cunoştinţă la cafeneaua lui Misailidis, cea de lîngă agenţia de presă.

Misailidis se lua veşnic la harţă cu fiul lui. Tînărul umbla fără şapca de şcoală, care avea emblemă Bufniţa [1], nu respecta ora de circulaţie hotărîtă pentru elevii liceului, iar, pe deasupra, mergea la cinema de cîte ori avea chef.

Misailidis se adresa deseori clienţilor, cerîndu-le ajutorul.

— Nu am eu dreptate ? le spunea clienţilor. Dumneavoastră ce credeţi ? Nu există lucru pe

[1] Elevii de liceu în Grecia poartă ca emblemă la şapcă o bufniţă, simbolul înţelepciunii.

lume care să nu aibă o cauză, o motivare. De vreme ce li se interzice elevilor să iasă pe străzi după orele nouă şi jumătate seara, înseamnă că există o anumită raţiune.

Clienţii îşi spuneau părerea, privindu-l cu severitate şi povăţuindu-l pe tinerelul ce sta în picioare, într-un colţ, suportînd curajos vîlva stîrnită în jurul persoanei sale.

— Ora nouă şi jumătate, spunea Misailidis, este totuşi o oră tîrzie. Ce gospodar umblă pe drum la ora asta ? Cînd e vară, treacă-meargă. Nu sînt cursuri şi deci puteţi să bateţi drumurile cît e ziulica de mare şi oricît poftiţi.

— Şi dacă vrei să te duci la cinema ? întrebă mînios fiul.

— Pentru asta ai duminica, sîmbăta, cînd ţi se îngăduie să circuli pînă la ora unsprezece seara. Nu puteţi să vă duceţi în fiecare zi la cinema. Cînd mai aveţi timp pentru citit ? Şi de unde bani ? Hei ?

— Tinerii trebuie să se ducă devreme la culcare, conchise Constantinidis, eforul ; pînă la vîrsta de optsprezece ani, trebuie să doarmă zece ore pe zi.

Se întîlneau adesea în cafeneaua lui Misailidis. Bahţevanos îl saluta prieteneşte, îl cinstea cu o ţigară şi cu un rachiu şi începea să discute cu el.

Apoi i-a suflat taina. Voia să-l cunoască pe bătrînul Ghievrekian. Cum auzise că dădea bani pe credit, îi veni în minte să pună la cale o afacere neînsemnată în delta Hebrului sau la graniţa dintre Grecia, Turcia şi Bulgaria. Ar fi luat în rate o motoretă uzată să care marfă. Iannios

l-a condus în prăvălie şi l-a prezentat în modul cel mai călduros, iar Bahţevanos, aproape plîngînd, l-a rugat pe bătrîn să-l ajute.

Bahţevanos a încărcat marfa pe motoretă şi a dispărut pe meleagurile din Nord. Acum colinda pe la Sufli şi prin împrejurimi, pe la Serres şi la Didimotiho, pînă spre graniţa turco-bulgară.

Cînd isprăvea de vîndut, se întorcea şi încărca din nou, luînd mereu marfa pe credit. Cu Iannios nu mai şedea la taclale ca altădată, pretextînd că era foarte ocupat.

S-au scurs cîteva luni cu necontenitul du-te-vino al lui Bahţevanos, pînă într-o zi, pe înserate, cînd i-a dat de veste lui Iannios că are ceva de discutat cu el.

Atunci i-a propus să-l prade pe bătrîn. Dar Iannios i-a retezat-o scurt, nici n-a vrut să audă, refuzînd orice discuţie. Bahţevanos însă insistă.

— N-ai de ce să te temi, îi spunea. N-o să ne descopere niciodată. O să vin cu motoreta şi o să încarc marfa în lipsa bătrînului. O să alegem materiale care se vînd mai uşor şi din care armeanul are mari cantităţi.

— Şi cît crezi că o să cîştigi ? Merită oare să ne încurcăm pentru nişte cupoane ?

— O să tragem afară baloturile pe care le ţine în fundul depozitului. Nu le-a ascuns el acolo ?

— Acolo le ţine, spuse Iannios, dar să nu te aştepţi ca eu să fac una ca asta !

— Apoi, cea mai mare parte din marfă n-o s-o vindem cu amănuntul !

— Dar cum ?

— En gros !

— Adică ?

— O s-o ducem toată grămadă pe piaţă.

— Cum asta ?

— Ştiu eu bine cum.

— O să ne toarne. Tocmai aici e primejdia. Ce-ţi închipui, că negustorul căruia o să i-o duci, nu se va întreba de unde ai găsit marfa ? Nu va întreba cine eşti şi de la cine cumperi ? Pe piaţă ne cunosc toţi, şi pe mine şi pe tine, ca pe nişte cai breji. Atunci ? Vezi ce uşor este să ne dăm de gol ?

— Ţi-am spus că mă pricep să dau marfa pe tăcute.

— Să auzim !

— Am un om de încredere care va lua marfa fără să întrebe nimic.

— Adică el o să ştie totul ?

— N-o să ştie nimic.

— Şi-atunci cum ? Nu va bănui ?

— Nu, fiindcă asta este treaba lui !

— Atunci o să ceară să cumpere stofa pe gratis, plătind doar a zecea parte din valoare !

— O să ne-o ia cu preţ bun — nici nu mai încape vorbă că sub preţul normal, fiindcă şi el riscă, totuşi la un preţ satisfăcător.

— Eu unul nu am încredere, spuse Iannios, care în sinea lui se şi hotărîse să accepte învoiala.

— Este omul meu, o să vezi, îl asigură Bahţevanos. Oricum, vom fi în cîştig.

— Şi dacă bătrînul îşi va da seama ?

— Cum să-şi dea seama ? Nu spuneai doar că nu ţine niciodată socoteală de cît are în pivniţă ?

— Ştie el ce are, cu aproximaţie.

— Cînd a făcut inventarul ultima oară ?

— A trecut cam mult de-atunci.

Pînă la urmă, chiorul se învoi. Le bătea inima cînd au pregătit cea dintîi încărcătură cu nişte cupoane. În viaţa lui nu mai simţise Iannios o asemenea groază. Mai apoi prinsese curaj şi, spre mirarea lui, treaba mergea ca pe roate. Începură să sustragă stofă de calitate superioară şi chiar baloturi.

Cînd s-a descoperit hoţia, Iannios şi-a amintit de sîngele rece şi de cinismul lui Bahţevanos. Să furi, spuneau spartanii, este un lucru bun, dar să fii prins, înseamnă o mare dezonoare. Îndărătul lacrimilor de crocodil şi sub masca regretului lui Bahţevanos, Iannios nu vedea decît efortul de a scăpa cu orice preţ de urmărirea judecătorească.

Şi el ? Ce-a simţit atunci ?

De la vîrsta de nouă ani îl crescuse armeanul pe lîngă el, dîndu-i ocrotire şi adăpost. Cum rămăsese orfan de mic, Iannios nu-şi amintea de tatăl lui. Chipul mamei îi apărea ca prin ceaţă, palid, stins, de parcă l-ar fi privit de după un geam aburit şi mat.

Casa lui părintească era casa lui Ghievrekian. Şi curtea. Curtea aceea cu margarete şi coteţ. Prăvălia. Garon era pentru el ca un unchi, îi era tată, o rudă apropiată. Împreună mîncau la prînz şi seara, împreună petreceau sărbătorile, ca într-o familie.

Acestea erau toate amintirile copilăriei lui, de pe timpul cînd rămăsese orfan.

Viaţa pe care şi-a petrecut-o din fragedă tinereţe printre stofe şi mărfurile din magazin, în cîrciuma lui Carabechiris, unde mînca la prînz

împreună cu bătrînul. Coteţul de care se îngrijea cînd se întorcea seara.

Cîteva gesturi de mărinimie ale lui Garon, în zilele de sîmbătă şi duminică, pe care şi le petrecea în port şi într-o cursă turbată cu motoreta.

Motoreta aceasta constituia amintirea cea mai vie şi emoţionantă a adolescenţei lui. O închiria pentru cîteva ore la început, iar mai tîrziu cumpăra el benzina şi împrumuta vehiculul de la un prieten.

Alerga cu viteză mare, mai repede, tot mai repede şi, dac-ar fi fost cu putinţă, mai repede decît toţi tinerii muncitori din Dedeagaci.

O pornea pe şoseaua ce mergea paralel cu ţărmul şi se lăsa cuprins de beţia vitezei. Cotea pe străduţele strîmte, claxonînd continuu ca să sperie fetele de la liceu pe care le dorea atît de mult şi faţă de care se simţea inferior. Le întîlnea în drum spre casă, îmbrăcate în uniformele lor bine călcate ; fete la care lui nu-i era îngăduit să rîvnească şi pe care nu-i era dat să le cunoască sau să ajungă vreodată în tovărăşia lor.

Aşadar, Ghievrekian reprezenta pentru el mai mult decît o rudă. Ghievrekian era casa lui, amintirile din copilărie. Însemna mai mult decît un stăpîn.

Iannios a vărsat atunci lacrimi multe, lacrimi adevărate, din pricina prostiei lui, care-i adusese atîta ruşine şi supărare. „Nu e destul“, îşi spunea sieşi, „că eşti ţigan, că eşti chior, sărac şi orfan, dar mai eşti şi prostănac pe deasupra !“

Nu se putea spune că viaţa lui alături de bătrîn n-avea părţile ei rele. Ajunsese pînă acolo încît odată bătrînul îl gonise din casă şi el fusese ne-

voit să petreacă o noapte întreagă în curte. Îl bătuse măr. Îi tăiase şi banii de buzunar.

Dar, orice s-ar zice, bătrînul îi fusese ca un tată. Sînt pe lume rude care se poartă mai rău, sînt părinţi care au o comportare şi mai urîtă faţă de copiii lor.

Şi iată că Bahţevanos a scos-o atunci de minune la capăt, iar Iannios a fost obligat să plătească tot.

Pe lîngă faptul că se arătase nerecunoscător faţă de omul care-l înfiase, a mai avut de îndurat alţi doi ani grei, în care a trăit aproape ca într-o închisoare. Doi ani sau chiar trei i-au trebuit bătrînului pînă să se îmblînzească şi întîmplarea să fie dată uitării.

La început, a muncit fără leafă. Dealtfel, asta şi ceruse atunci cînd a căzut la picioarele lui Garon, rugîndu-l să-l ierte. N-avea leafă, n-avea un ban. Şi, pe deasupra, nu mai era copil. Făgăduise să-l slujească, ca un rob, pînă cînd îşi va achita datoria, şi rob a devenit.

N-avea un ban în buzunar. Fuma ţigări de la alţii, iar de băut nu bea decît dacă se nimerea să-l cinstească cineva cu un păhărel.

Dar cu Fofo ce era ? Renunţase şi la Fofo, o fată care exercita, jos în port, cea mai veche meserie, o funcţie socială de cea mai mare importanţă.

(O funcţie pe care societatea contemporană şi-a sprijinit principiile ei).

Fofo era o vlăjgană care iniţiase şi educase ca bărbaţi jumătate din tineretul oraşului Dedeagaci. Prima lui vizită la Fofo o făcuse chiar în anii

adolescenţei. La şaisprezece ani, cînd avea bani în buzunar, se ducea în vizită la ea, cam o dată pe lună.

Apoi, după un timp, începu să se ducă în fiecare sîmbătă şi duminică. Fofo îţi plăcea de cum o vedeai, era voinică, cu trupul bine făcut, deosebindu-se de femeile slabe şi uscate care abia se ţin pe picioare. Iar cînd te cunoştea bine, aşa cum era, bineînţeles, cazul cu Iannios, te mulţumea în toate privinţele.

De o vîrstă apropiată cu a lui, sau puţin mai mare, fata avea o fire blîndă, era înţelegătoare şi puteai să discuţi cu ea despre orice, sincer, deschis.

Ştia şi puţină carte, căci urmase un timp la şcoală, citea cărţi, ziare, reviste. În felul acesta, lui Iannios i se părea deosebită de femeile de teapa ei.

Dar ceea ce o deosebea într-adevăr pe Fofo de celelalte era faptul că nu avea nimic din manifestările şi apucăturile femeilor pe care „lumea bună" le numeşte prostituate. Nimic vulgar sau grosolan în purtarea ei. Aşa cel puţin o vedea Iannios, căci adevărul nu-l putem afla nici chiar în chestiunile cele mai simple.

Întîi de toate, era tăcută. Apoi, nici nu avea obiceiul să umble în tovărăşia tipilor din port : spărgători, hoţi de buzunar, detracaţi, portari de bordeluri, barmani, vînzători la negru, gazde de hoţi, contrabandişti, şantajişti şi alţii.

Cu timpul, s-au cunoscut mai bine. Fata era atentă cu el. Cînd o vizita, se arăta bucuroasă, îl servea cu dulceaţă de smochine şi-l ruga să nu vină la ea cînd e lume prea multă şi nici în zilele cînd

aveau permisiunea să iasă cu soldații regimentului. „Ca să avem timp de vorbit !"

Odată, mai în glumă, mai în serios, i-a propus să iasă la plimbare. Îl vedea totdeauna singur și fără prieteni și de aceea a îndrăznit.

Dacă n-ar fi consimțit, ei i-ar fi fost totuna. I-a propus însă lui Iannios și el a acceptat bucuros. Au ieșit să se plimbe împreună și Fofo l-a luat de braț. Iannios se ferea însă să se plimbe prin centrul orașului și prin locurile luminate prea puternic.

Lucrurile se opriră aici. Desigur că din cînd în cînd ieșeau împreună. Ea refuza să primească bani și, oriunde mergeau împreună, își plătea partea ei.

Iannios îi punea banii în poșetă, aproape cu forța, dîndu-i de înțeles că altfel s-ar fi simțit jignit.

Dar prietenia lor nu putea să progreseze. Bine, rău, Iannios se legase de bătrîn și de prăvălie, iar fata, la rîndul ei, voia să aibă pe cineva care s-o protejeze, care să-i țină tovărășie, să vină s-o vadă, s-o însoțească serile în oraș.

Căci șleahta, cînd vede o femeie singură și neapărată, nu are decît un singur gînd : acela de a o exploata.

Dar Iannios apucase pe un alt drum ; sau ar fi devenit iubitul lui Fofo și s-ar fi încurcat cu „peștii" din port, sau ar fi rămas în prăvălie alături de bătrîn.

A ales cea de-a doua cale.

În felul acesta, fata și-a găsit un altul, un tînăr din Porto-Lago, care venise pentru prima oară în oraș, făcînd pe simigiul, dar care în cîteva luni a și ajuns să vîndă ceasuri pe sub mînă.

Iannios nu s-a supărat defel, căci își dădea seama că greșeala fusese a lui. Fata nu avea nici o vină. În ceea ce-l privea, nu putea să procedeze în alt chip. Și lucrurile își urmară astfel cursul lor.

Acum Fofo ieșea în tovărășia lui Artemis care nu mai vindea nici ceasuri și nici nu mai muncea. Se instalase în cafeneaua din colț, își suflecase mînecile și luase în primire cărțile de joc și tacul de biliard. Era îmbrăcat ca un filfizon și n-a ezitat chiar din săptămîna a doua să scoată briceagul și să-l înfigă în Ninos, un tînăr care se legase de el, impunîndu-se astfel în fața șleahtei.

Dar vechea simpatie pentru Iannios nu dispăruse și el a primit, în sfîrșit, deși ea îi propusese asta de multă vreme, să se ducă la ea în orice zi ar fi vrut, ba chiar și de mai multe ori pe zi și asta fără să plătească nimic.

Iar Fofo, care știa amănunțit situația, povestea cu baloturile și cu Bahțevanos, a insistat atunci să-i dea lui Iannios bani de buzunar. El n-a avut încotro și a acceptat, și acesta era elementul nou care intervenise în relațiile lor. Se iubeau ca și înainte, dar fără liniștea și obișnuința de altădată. Deznădejdea și pasiunea de acum a lui Iannios îi plăceau mult lui Fofo.

Oricît s-ar fi rușinat de starea lui mizeră, strîmtorarea îi era atît de mare încît n-a putut refuza niște țigări și alte cîteva gesturi mărinimoase din partea ei. Toate i se trăgeau numai de

la Bahţevanos şi, încet-încet, fata a ajuns să-l întreţină de-a binelea.

Intîmplarea cu bătrînul l-a apropiat mai mult de Fofo şi numai în preajma ei simţea căldura unui suflet omenesc. Era, dealtfel, singura fiinţă care i-a arătat înţelegere şi compasiune şi care a fost alături de el.

Ce era al ei, era al ei !

În timp ce Bahţevanos tot încerca să se însoare ba pe la Pravi, ba la Xanthi sau cine mai ştie pe unde, el muncea ca un rob la Garon Ghievrekian, ca să achite datoria.

Chiar şi mai tîrziu, cînd lui Garon i s-a făcut milă de el şi a încuviinţat să-i dea ceva bani, jumătate din leafă — fiindcă pînă atunci i-o reţinea pe toată — situaţia mergea la fel de prost.

Şi, pe lîngă toate astea, pierduse pentru totdeauna dragostea şi încrederea pe care o avusese altădată în el Garon Ghievrekian. În raporturile dintre ei domneau acum neîncrederea, bănuiala, prefăcătoria şi, chiar atunci cînd îi dădea o hîrtie de zece drahme, ca să plătească ceva, adăuga :

— Dar bagă de seamă să nu mănînci restul sau să nădăjduim că nu-ţi vei aminti de vechea îndeletnicire !

Folosea curent asemenea expresii şi Iannios se obişnuise să le îndure fără să mai protesteze.

Cînd îl lăsa singur în prăvălie, îi făcea semne lăptarului de peste drum să fie atent şi să-l supravegheze pe Iannios. Cobora din cînd în cînd şi în depozit şi verifica marfa.

— Trag nădejde, îi spunea, că nu vei ridica toată marfa cît timp lipsesc eu, sau, aş vrea să nu ai vreo întîlnire cu prietenul tău la ora mesei.

Gheaţa dintre ei nu se spărgea. Cu toate încercările lui Iannios de a răbda cu încăpăţînare, şi cu tot devotamentul lui, neîncrederea persista.

Dragostea de altădată dispăruse, iar Iannios suporta această situaţie fără să se plîngă.

De atunci, de cînd împlinise optsprezece ani şi deschisese bine ochii, de cînd îşi conturase şi el o imagine despre lume — cu toate că luase viaţa în piept de la vîrsta de şapte ani, i-a trebuit mult timp ca să se dumirească — scopul lui a fost de a pune mîna pe mica avere a armeanului, a cărui singură rudă era acest tînăr frumos din Ghiumurtzina şi a cărui frumuseţe nu-i era pe plac lui Iannios, socotind-o cam feminină : Aram Nazarian, nepotul de soră al armeanului, tînărul cu ochi ca migdala.

Toată viclenia de care era în stare Iannios s-a îndreptat atunci în această direcţie : cum să răcească relaţiile dintre unchi şi nepot, cum să-i îndepărteze pe unul de celălalt.

Iannios făcea parte din categoria oamenilor lipsiţi de inteligenţă, adică fără posibilităţi mintale deosebite, dar care, în schimb, sînt înzestraţi cu o răbdare nesfîrşită şi cu putere de a persevera într-o idee statornică, pe care întîmplător şi-au ales-o drept ţintă.

Astfel, toate gîndurile şi toate eforturile lui Iannios s-au concentrat asupra acestui scop. Iar mersul lucrurilor nu se opunea defel planurilor lui, pînă în momentul în care a intervenit din nou Bahţevanos ca să răstoarne totul.

În primul rînd, acele frumoase simţăminte pe care Garon le nutrea odinioară faţă de el se destrămaseră şi, ceea ce era şi mai rău, relaţiile dintre unchi şi nepot cunoşteau o înflorire fără precedent.

Într-adevăr, venirea lui Aram Nazarian la Dedeagaci şi descoperirea complotului Bahţevanos-Iannios n-a făcut decît să contribuie la dezvoltarea celor mai frumoase sentimente de rudenie între unchi şi nepot. Ba, la un moment dat, exista pentru el chiar pericolul ca Aram să se stabilească definitiv la Alexandropolis, să-şi lase baltă afacerile de la Comotini şi să ia pe seama lui prăvălia, ca să uşureze astfel munca lui Garon. Bătrînul îşi trăise traiul, îşi mîncase mălaiul.

Cu fiecare zi, acest lucru părea şi mai evident. Oricît i-ar fi spus cunoscuţii lui, care se aflau în trecere pe acolo, şi prietenii cum că arată mai tînăr, oricît ar fi făcut el pe tinerelul în taverna lui Carabechiris, adevărul adevărat era că nu mai putea face faţă treburilor din prăvălie.

Cît de greu îi venea! Negustoria e asemenea unei femei, îţi cere tinereţe, rezistenţă şi tragere de inimă, dispoziţie pe care o ai doar atunci cînd eşti tînăr şi nu un om lipsit de familie, cum era Ghievrekian.

Spre norocul lui Iannios, au convenit să amîne lucrurile pentru cîteva luni, pînă cînd Aram şi-ar fi aranjat treburile şi ar fi rezolvat diferite probleme, după care urma să se stabilească la unchiul său.

În acest timp, Iannios şi-a dat toată străduinţa sau, mai bine-zis, s-a întrecut pe sine.

Treburile în prăvălie mergeau strună, ca pe vremea cînd Ghievrekian era tînăr, sau poate chiar mai bine.

Comportarea lui se dovedea ireproşabilă, deasupra oricărei critici, era comportarea unui om care imploră iertare, aceea a fiului risipitor care s-a întors acasă, a unui cîine care, după ce a fost bătut, linge mîna stăpînului.

El însuşi se minuna ce posibilităţi nebănuite posedă. Iar atunci cînd nepotul i-a scris unchiului că era liber şi putea să vină la el oricînd, deoarece îşi terminase toate treburile, Garon i-a telegrafiat să nu se grăbească.

Tot amînînd, lucrurile s-au prelungit pînă cînd au fost zădărnicite.

Acum Iannios o lua de la început. Semăna cu alergătorul acela pe care o piedică întîmplătoare îl obligă să ia cursa de la capăt, refăcînd întregul traseu parcurs cu atîtea eforturi, măcar că se aflase la doi paşi de victorie.

Încrederea de odinioară şi chiar un simţămînt mai puternic, care se numeşte obişnuinţă, prindea din nou viaţă. Preţuirea şi înţelegerea de altădată reînviau sfioase. Relaţiile cu bătrînul se apropiau de punctul în care se găseau înainte de a fi făcut Iannios cunoştinţă cu Bahţevanos.

Cu trecerea anilor, Garon îmbătrînea chinuit de dureri, de amorţeli, de tremurături, de toate acele neajunsuri care vin odată cu timpul, duşmanul cel mai mare, nimicitorul neamului omenesc. Iannios îşi consolida astfel poziţia. Încetul cu încetul, dînd dovadă de o îndemînare uimitoare, de o răbdare fără margini, devenea stăpîn pe situaţie.

Cu fiecare zi care trecea, apărea tot mai sigur faptul că odată, într-un timp nu prea îndepărtat, averea bătrînului va ajunge în mîinile lui.

Cum vremea se scurgea, nepotul a fost dat uitării. Iannios nici nu-l mai punea la socoteală, considerîndu-l în afara luptei.

Dar merita oare Iannios această nouă întorsătură a lucrurilor ? Şi de ce nu ?

Care altul şi-ar fi irosit tinereţea în depozitul acela întunecat ? Cine muncise ani de-a rîndul ca un rob ? Nu era destul că-l îngrijea ca o slujnică, că-l slujea pînă şi în treburile cele mai umile ?

Ce preţ avea oare legătura de rudenie în faţa unui devotament de o viaţă ? Parcă era oare vorba de nişte descendenţi autentici ai armeanului cărora, în definitiv, legile tuturor ţărilor şi legislaţia juridică de pretutindeni le recunosc dreptul de succesiune ?

Nicidecum ! Bătrînul nu avusese nici nevastă, nici copii. Aram Nazarian îi era doar nepot şi nimic mai mult.

Nu merita oare Iannios o răsplată ?

Căci cu siguranţă banii aceştia, prăvălia cu toate mărfurile, casa cu terenul învecinat trebuie să le moştenească cineva. Doar nu le-ar fi împărţit săracilor din Alexandropolis ! Şi nici nu le-ar fi făcut danie vreunei mînăstiri.

Dar, şi în privinţa asta trebuie să fie liniştit. Din fericire, bătrînul, fără să fie necredincios, nu se gîndea la asemenea lucruri. Nici nu-i trecuse prin cap aşa ceva. Din copilărie nu avusese o legătură prea strînsă cu biserica. O făcea mai

degrabă în virtutea unei tradiţii a familiei decît din convingere.

Cu cît trecea vremea, iar el îmbătrînea, simţea în trup şi în creier tot mai multe schimbări, dar nu se gîndise niciodată să se apropie de Dumnezeu.

Lumea de dincolo, Paradisul sau Iadul, Justiţia divină, Judecata de apoi, A doua înviere şi celelalte îl lăsau indiferent. Toate acestea nu preţuiau pentru el nici doi bani. Neliniştile lui teologice se mărgineau la a-i numi pe preoţi hoţi şi vagabonzi, la a lua în batjocură subscripţiile ce le făceau pentru ridicarea, refacerea, restaurarea, împodobirea, extinderea etc. a bisericilor.

Îi ironiza pe cei de aceeaşi vîrstă cu el care, după ce depăşeau vîrsta de şaizeci sau şaizeci şi cinci de ani, deveneau credincioşi, ca să-şi salveze sufletul.

Adevărul este că n-a fost nicicînd preocupat de religie. Acum doi ani se ivise un alt pericol ; un cunoscut, care-i era şi vecin de mai multă vreme, îi băgase în cap gîndul să ridice o şcoală în satul lui.

Ideea i se tot învîrtea prin creier lui Garon : „Să ridici o şcoală — îi spunea omul — să construieşti o şcoală într-o ţară atît de înapoiată şi atît de însetată de învăţătură cum e Grecia, e mare lucru !“

În satul lui, şcoala funcţiona într-un grajd. Căci nu putea fi socotit decît grajd depozitul cel vechi al lui Mavrachidis, unde era adăpostită şcoala primară din sat.

Cum acoperişul era găurit şi iarna pătrundea apă, elevii aşezau trei-patru tinichele sub crăpături. Învăţătorul le recomanda chiar elevilor care

stăteau în băncile din dreptul tinichelelor, să aibă grijă să nu se verse apa.

Exista și un responsabil care vărsa la fiecare ceas apa strînsă.

Iarna trecută a fost mai rău ca oricînd, dar consiliul municipal n-a putut să dea nici un ban.

Învățătorul n-a avut încotro și s-a apucat să repare el acoperișul împreună cu tatăl elevului Țarpalis. În timp ce se cățăra sus, țiglele pe care călca s-au rostogolit, omul a alunecat și și-a fracturat piciorul.

Rezultatul a fost că acoperișul școlii a rămas nereparat, iar cursurile au încetat pînă ce învățătorului i-a fost scos gipsul de la picior.

Iannios a început atunci să se preocupe cu toată seriozitatea de problemele educative ale țării și a susținut ideea că statul era răspunzător și că trebuia să repare școala cît mai repede.

Au datoria, spunea, să ridice construcția. Sînt răspunzători și au obligația s-o facă. Altfel, ce s-ar mai alege de noi, dacă fiecare s-ar gîndi să îndrepte stările anormale, lipsurile și imperfecțiunile, lucruri pe care numai statul este chemat să le pună în ordine ?

Oare drumul ce duce la Alexandropolis, de pildă, nu este într-o stare proastă ? Dar portul ? Și poșta ? Pe vremea stăpînirii turcești nu mai știu nici eu ce era !

Astea sînt mijloace de transport, ori chin ?

Dar trenul care circulă și acum cu cărbuni și care abia se tîrăște cu 50 sau 60 de kilometri pe oră ?

Situația pare fără ieșire. Mai bine să nu mai scormonim lucrurile. Vai și amar, dacă fiecare

dintre noi și-ar fi dat averea pe care a cîștigat-o cu sudoarea frunții, pe care a realizat-o cu atîtea sacrificii, dacă și-ar reduce hrana zilnică ca să micșoreze astfel imperfecțiunile educației, ale transportului sau ale economiei noastre !

Ar fi ca și cînd ai arunca o piatră vrînd să umpli cu ea un puț. Jertfa ta s-ar dovedi inutilă. Și parcă ți-ar recunoaște-o cineva ?"

Garon era de acord cu el. În privința asta, spunea, oamenii nu apreciază niciodată asemenea gesturi. Căci sînt din fire nerecunoscători.

Cu vremea, depozitul cu acoperișul găurit a fost dat uitării și Iannios s-a liniștit și în această privință.

Acum ținea prăvălia aproape singur. Bătrînul era mai degrabă o belea decît un ajutor.

Și-a dat el însuși seama de asta într-o zi cînd a încurcat socotelile și a-ncetat de-a se mai amesteca. Le-a lăsat pe toate în seama lui Iannios Iar acesta muncea ca un cîine, fără să oprească pentru sine un singur bănuț din banii tejghelii, deși acum îi manevra fără nici un control.

Ocazii se iveau multe și tentația era puternică.

Și totuși rămăsese statornic în hotărîrea lui. Nu trebuia să mai comită aceeași greșeală. Totul trebuie supus scopului final. Greșind a doua oară, nu și-ar fi distrus viitorul ?

Într-o seară, cînd își pregăteau cafeaua, el și armeanul, în grădinița casei lor, a lui Garon adică, încîntați de nuanțele portocaliu și albastru, de armoniile de roz și bleu pe care le trimitea spre ei briza mării ce adia dinspre Samothrake și dinspre ogoarele care împodobeau împrejurimile, își

luă inima-n dinți și-i vorbi despre prăvălie, despre casă, despre toate.

— Eu nu te am decît pe tine. Sînt ani și ani de cînd trăiesc singur cuc. Poate că așa mi-a fost firea, căci de cînd eram mic mă feream să-mi fac prea mulți prieteni.

Poate că la mijloc a fost și o altă pricină: toți ceilalți mă înfricoșau, mă nemulțumeau. Nu mă împăcam nicicum cu acest necunoscut și mister pe care-l prezenta firea omenească. Îmi era peste putință să ghicesc gîndurile celuilalt, să merg în pas cu el. Mi s-a întîmplat apoi să nu am noroc nici în dragoste și nici în prietenie. Poate că din vina mea. Desigur că am dorit multe femei, dar nu am iubit pe nici una. În schimb, nici eu n-am fost iubit vreodată, niciodată. Poate că de m-ar fi iubit vreuna, aș fi îndrăgit-o și eu, cine știe? Dar asta nu s-a întîmplat. De asemenea, am dat greș și în prietenie. Întîmplarea a făcut să leg prietenie cu doi oameni și amîndoi m-au trădat. Poate i-am nemulțumit cu ceva, poate am greșit și eu față de ei!

N-am putut s-o scot la capăt cu oamenii, acesta-i adevărul! Întotdeauna am fost singur. Poate că ar fi trebuit să mă însor ca să am copii. Acum ar fi fost altfel. Nu te am decît pe tine! Desigur că nu-mi ești rudă și, cu toate că ai făcut o potlogărie, ai arătat totuși o sinceră părere de rău. Adevărul este că te-a atras Bahțevanos. Tu singur n-ai fi făcut niciodată asemenea faptă!

Totuși, te-am iertat. Luni dimineața să mergem la notar ca să-ți trec totul pe numele tău.

XIII
URMAȘII LUI CAIN

...„Noi sîntem un popor învins, mă gîndeam, căci pînă și la petreceri, cîntăm cîntece de jale și de înfrîngere."

Cît de plăcută este noaptea! Cea dintîi noapte petrecută pe meleaguri străine. Rătăcim fără țintă, împreună cu sora mea, pe Mariastrasse.

— Ghiorghi, de ce-ai căzut pe gînduri de-o săptămînă încoace?

— Ți se pare.

— La ce te gîndești?

— Mă întreb de ce trăim, care ne este menirea.

— Ar fi trebuit să te înscrii la Universitate, să urmezi la seral. Prietenul ăsta al tău nu ți-a spus că se țin cursuri și seara?

— Cînd lucrezi opt ore, nu poți să mai studiezi, crede-mă!

— Și totuși!

— Astea sînt lucruri bune pentru alții, pentru cei iubiți de zei și de soartă. Pentru cei ce pot studia, fără să fie stînjeniți de greutăți financiare.

— Poate că ai fi putut...

— Maria, noi am moștenit blestemul aruncat de Dumnezeu asupra lui Cain. Știi întîmplarea!

— Parcă-mi aduc aminte...

— Treburile sînt cam încurcate. Cain l-a ucis pe Abel, nu-i așa?

— Da!

— Pînă aici, povestea este adevărată. Dar, vezi că Dumnezeu nu a aruncat blestemul asupra lui Cain, ci asupra lui Abel, cel ucis, şi a urmaşilor acestuia. Noi sîntem urmaşii acelui Abel ucis şi blestemat, noi cei ce ne-am înmulţit, dar care nu am cucerit pămîntul. Noi trudim numai pentru plăcerea şi desfătarea urmaşilor lui Cain, învingătorul.

— Astăzi nu spui decît poveşti ciudate, zise Maria, sărutîndu-mă pe obraz.

Telalul ne aştepta la o cafenea. Am continuat să parcurgem toţi trei ceea ce ne rămăsese din Mariastrasse.

— Ce viitor avem aici ?

— Trăim ca să mîncăm frankfurten şi să bem bere, spuse telalul.

— Ce perspective avem în ce priveşte problema existenţei ?

— Aceeaşi perspectivă ca şi ceilalţi toţi. Ne tîrîm pe pămînt asemenea cîrtiţelor. Perspectivă nu există, Ghiorghi. Ce numeşti tu perspectivă ? Ia-mă pe mine drept exemplu ! Sînt om la patruzeci şi cinci de ani, însurat, fără carte — am absolvit şcoala primară şi în sat la mine cîţiva mă numărau printre oamenii învăţaţi din generaţia veche — dar nemţeşte poate că n-o să învăţ niciodată. Ce perspectivă să am eu ? Aş fi reuşit în cazul cînd, împreună cu Maria, aş fi realizat ceva economii, ca să ne întoarcem acasă cu nişte bănişori, să deschidem o prăvălioară, să închegăm cît de cît o afacere la Cavala ori la Salonic.

— Sau să deschidem aici un bar, l-a întrerupt Maria.

— E greu !

— Bahţevanos cum de-a reuşit ?

— Cine ştie prin cîte ticăloşii !

— Şi cu ce scop ? am întrebat.

— Ce întrebare mai e şi asta ? Ca să trăim mai bine.

— Adică, ce înseamnă „mai bine" ? Veţi mînca mai mult sau veţi face petreceri costisitoare ?

— Vom avea o siguranţă. Iată de ce !

— Siguranţă ?

— Siguranţa că nu vom flămînzi, spunea ca şi cînd ar fi vorbit de unul singur. Să ne asigurăm bătrîneţele. Să nu avem nevoie ba de unul, ba de altul. Oare nu se străduie toată omenirea pentru acelaşi lucru ? Voi nu aţi apucat războiul, ci doar sfîrşitul, ecoul lui. N-aţi cunoscut groaza generaţiei noastre şi de aceea nu vă daţi seama cum de este posibil ca într-o clipă să se răstoarne totul. Bărbaţii să moară pe front şi în închisori, oraşele să fie incendiate, ogoarele părăsite, femeile să devină tîrfe, copiii să moară de foame, iar agoniseala unei vieţi întregi să se ducă pe apa sîmbetei.

— Dar există şi oameni care au trăit în alte condiţii !

— Da, fiindcă au avut bani !

— Fiindcă sînt urmaşii lui Cain, zise Maria rîzînd.

— M-am gîndit să adun cîţiva bani, spuse telalul, dar degeaba, căci tot ce cîştigam se ducea pe mîncare.

— Prefer viaţa de aici celei din sat, zise Maria.

— De ce ? Fiindcă dormim într-o casă străină, fără curte şi fără grădină, fără soare ?

— Şi totuşi îmi place viaţa într-un oraş mare, căci este mai agitată.

— Fiindcă vezi lucrurile romantic şi superficial.

Străbătusem de la un capăt la altul Maximilianstrasse, fără nici o ţintă, trecînd şi pe străzile strîmte din jur.

— Intrăm ? am propus eu, arătînd spre o berărie de la subsol, de unde răzbăteau acordurile unui marş.

Era o sală imensă în care, pe o estradă, domina o orchestră numeroasă. Membrii orchestrei, îmbrăcaţi în sacouri verzi şi pantaloni albi sau crem, cu pălării bavareze, cu papioane şi batiste multicolore la butonieră, făceau un zgomot infernal.

— Aici nu vin niciodată greci ?

— Ei preferă cîrciumile greceşti.

Petrecerea era în toi. Toată lumea cînta bătînd din palme sau ciocnind cu putere paharele uriaşe de bere.

Atunci cînd cei din orchestră se ridicau în picioare, atacînd notele de sus ale bucăţii pe care o executau, oaspeţii ciocneau paharele între ei sau se legănau cu toţii odată, în ritmul muzicii.

Noi sîntem un popor învins, mă gîndeam, căci, pînă şi la petreceri, cîntăm cîntece de jale şi de înfrîngere. Noi bocim, nu cîntăm !

Noi spargem farfurii, plîngem adesea în cîrciumă, dansăm ca şi cînd am duce un mort la groapă — acele dansuri domoale, „hasapica“ [1], nu amintesc oare aşa ceva ? Cîntăm despre duminici

[1] Dans grecesc, executat cu acompaniament de buzuki.

înnourate, meleaguri străine, morminte şi palicari îndureraţi. Noi dăm glas durerii, pesimismului, înfrîngerii, nenorocirii noastre.

Ei, dimpotrivă, priviţi-i... priviţi-i ! Cu cîţiva ani în urmă au pierdut 15 milioane de compatrioţi de-ai lor, adică a şasea parte a populaţiei ; ţara lor a fost distrusă, au suferit cea mai mare catastrofă naţională pe care a îndurat-o vreodată un popor. Au îndurat foamea. Au cunoscut stăpînirea străină. Femeile lor s-au culcat cu soldaţii duşmanilor, oraşele au fost rase şi totuşi ei stau astăzi dîrzi pe picioarele lor. Priviţi-i ! Nu veţi găsi nicăieri dărîmături. Sînt un popor învingător, plin de eroism şi mîndrie. Ascultaţi-i cum cîntă ! Priviţi-i cum dansează !

Asta nu-i cîntec, ci marş. Este un marş, un imn triumfal, nu e cor, ci e marş adevărat. O paradă a victoriei. Un popor plin de încredere în el şi care priveşte în viitor plin de optimism !

Nu am nimic comun cu psihologia lor şi nu-i iubesc, dar trebuie să mărturisesc că au cîteva calităţi deosebite.

Sînt muncitori, devotaţi, economi şi nu risipesc nici timpul şi nici banii. Au simţul ordinii şi al autodisciplinei, au răbdare, perseverenţă.

Eram poate la cel de-al treilea pahar cînd telalul a scos din buzunar o hîrtie pe care a aruncat-o pe masă.

„Dragul meu copil,

O să vă mîhnim desigur, atît pe tine cît şi pe fiica noastră, pe Maria şi pe Ghiorghi, aşa cum

ne-am întristat și noi, dar trebuie să te anunțăm de nenorocirea care a dat peste tine, Panaioti!

Aseară, după miezul nopții, între orele 1 și 2 dimineața, a murit mama ta, Athanasia. Dumnezeu s-o ierte pe creștină, iar vouă, să vă dăruiască Cel de sus viață lungă. Nu te nelinişti! Toate se vor îndeplini așa cum trebuie."

— Citiți-o și pe aceasta, spuse, scoțînd din buzunar o a doua scrisoare.

— Au venit împreună?

— Împreună.

„Dragul nostru Panaioti,

Am îngropat-o pe nefericita Athanasia ieri dimineață. Cadavrul începuse să miroasă. Ne-am sfătuit toți s-o îngropăm degrabă. Am amînat cît am putut înmormîntarea, căci așteptam vești de la voi. Dar n-a mai fost cu putință.

Bucata de pămînt pe care o aveți la Homateri, nu-mi dau seama de ce o fi trecut-o răposata pe numele nepoatei ei, Arhondula.

Am bănuit eu încă de luna trecută, dar tot nu-mi venea să cred. Soacra ta voia să-ți scriem despre vizitele prea dese ale Arhondulei și ale soțului ei, acasă la tine, dar n-am lăsat-o.

Să-ți facă ție una ca asta, ție, care o iubeai atît de mult! Ce temei o fi avut, biata de ea? Atunci cînd părinții au copii nu țin seama de nepoți. Așa socot eu.

Poate ca să-l amărască pe fiul ei care se află în țări străine? Fie! Noi ne-am îngrijit de toate cele trebuincioase. Am îngropat-o după datină și n-am dat uitării nimic din ceea ce se obișnuiește în asemenea împrejurări. A slujit-o popa Hrisant.

Soacră-ta plînge și acum. Eu însă n-am vrut să stau în biserică lîngă Arhondula și nici n-am vrut să mă uit la ea.

Dumnezeu s-o ierte, iar vouă viață lungă, copiii mei!
Tanasis Petalas"

— Sîntem de aproape doi ani în Germania, spuse într-un tîrziu telalul. Ce-am cîștigat? Ce-am realizat pînă acum? Am înghițit tot amarul străinătății și n-am cîștigat nimic. Unde sînt banii pe care i-am agonisit? Să nu spuneți că 22.000 de drahme reprezintă o economie. Să nu spuneți că merită pentru niște ceasuri, pentru o haină de piele, pentru radioul cu picup sau motoreta pe care a cumpărat-o Ghiorghi. Astea-s fleacuri!

Moare mama și noi aflăm vestea după ce au îngropat-o!

XIV

„...Societatea eşuase în calculele ei... în ultima clipă au fost zădărnicite nişte comenzi importante din America Latină..."

Impresia făcută de fabrică asupra lui Ghiorghi se potrivea cu descrierile pe care i le prezentaseră prietenii lui încă pe vremea cînd era militar.

Era o întreprindere dintre cele mai bine organizate şi mai bine conduse din punct de vedere tehnic.

Planificarea muncii, controlul producţiei individuale, randamentul fiecărui muncitor, orele de muncă, concediile, lefurile — toate fuseseră puse la punct în modul cel mai riguros.

Cele două veacuri care se scurseseră de la revoluţia industrială nu au fost zadarnice în privinţa experienţei şi organizării.

Nu se irosea o secundă de muncă omenească. Era valorificată pînă şi treimea dintr-o secundă, din timpul cît stăteau lucrătorii în fabrică.

Din pricina sistemului Taylor, nu puteai nici măcar să respiri, de vreme ce procesul muncii era astfel reglat, încît lucrătorul care urma te aştepta să-i transmiţi lui efortul tău, pe care, la rîndul lui, îl transmitea altuia şi aşa mai departe.

Dacă făceai o pauză de cîteva secunde, se oprea odată cu tine şi cel de alături şi cu el întreg colectivul din care făceai parte.

Supraveghetorul putea să arate dintr-o singură privire pe cel ce se făcea răspunzător de întîrziere şi să ia măsurile de rigoare.

Sistemul Taylor era cel mai neiertător mod de valorificare a timpului şi a muncii omeneşti, descoperit pînă în zilele noastre.

Căci mîine se vor descoperi mijloace şi mai perfecţionate care-l vor înnebuni şi-l vor automatiza cu totul pe om (deşi există o limită a vitezei şi a rezistenţei în dinamismul omenesc, după cum şi maşinile au limitele lor. Cu un automobil pe al cărui motor scrie 180 kilometri pe oră, nu poţi merge 181 de kilometri. Ba, ar fi bine să nu faci nici 179 kilometri, care reprezintă limita rezistenţei lui.)

Dar cel mai mare avantaj era faptul că fabrica avea nenumărate comenzi din toate colţurile pămîntului, care o obligau să lucreze zi şi noapte, ca ieşită din minţi, zi şi noapte, ca un strigoi.

Brazilia, Pakistanul, Turcia, Mozambicul cereau maşini care trebuiau predate la un termen fix, fiindcă fuseseră încheiate contracte şi preluate obligaţii pe plan internaţional.

Direcţia cerea de la lucrători ore suplimentare. Chef numai să fi avut, căci de lucru se găsea 24 de ore din cele 24 (şi cînd te gîndeşti că în Grecia lucrătorii betonieri munceau numai trei luni pe an !).

Nu erau puţini cei care efectuau 12 sau chiar 14 ore pe zi. Mai mult decît grecii şi italienii, cei ce veneau din ţări în care salariile erau mici, ca, de pildă, turcii, înnebuneau făcînd ore suplimentare.

— Cel ce muncește 14 ore pe zi este un sclav alb, spunea telalul. Eu nu pot lucra mai mult de 12 ore pe zi.

— Dar cel care muncește 8 sau 10 ore ce este ? întrebam eu.

Toți sîntem sclavi albi, robi ai mașinilor și ai necesităţii.

Îndată ce efectuam cele 8 ore, simţeam în mine o dorinţă de neînvins de a mă ridica să plec cît mai departe cu putinţă. Dar tentaţia orelor suplimentare este mare, iar necesităţile fără număr.

Și cînd vezi pe cei din jurul tău continuînd să muncească, te gîndești și spui : ce naiba, numai eu obosesc ? Ei nu au oare aceleași necesităţi ca și mine ? Numai eu vreau să mănînc, să mă odihnesc, să mă distrez în fiecare zi ? Cînd încheiam cele opt ore, dădeam o luptă acerbă cu mine însumi : să rămîn sau să plec ?

Dorinţa mea de nestăvilit de a avea mai multă odihnă și îndeosebi mai multe ore libere se izbea de diverse calcule pe care le propunea *Homo economicus* — care există în orice om al vremii noastre — calcule amestecate cu diverse gînduri, pentru diferite comandamente ca : „TREBUIE ȘI SE IMPUNE".

Această mică dispută îmi producea neliniști fiindcă nu eram deloc consecvent cînd hotăram să fac ore suplimentare.

Uneori, nu rămîneam nici măcar un ceas peste program, pe cînd alteori efectuam trei ore, patru mai rar, dar de obicei nu făceam decît una sau două ore. Tuturor le este scîrbă de orele suplimentare.

Și totuși, cînd s-a anunţat că se vor reduce și acestea, sau chiar le vor suspenda, toţi cei ce lucrau în întreprindere s-au supărat.

Se pare că societatea eșuase în calculele ei. Așa susţinea, cel puţin, Juan din Cartagina, care era totdeauna informat și care avea legături mari la conducere, sau, mai exact, că în ultima clipă au fost anulate niște comenzi importante din America Latină. Concret, era vorba de Chile și de Argentina.

Se poate, de asemenea, ca societatea, indusă în eroare de mărirea fără precedent a cererii produselor ei, să-și fi sporit producţia peste normal, cu scopul de a asigura o rezervă, depozitînd un stoc suficient ca să-i permită să facă faţă la o viitoare creștere a cererii.

Dar socotelile au dat greș. Comenzile au scăzut brusc, stocul s-a mărit și s-a ivit pericolul de a rămîne în depozite disponibilităţi pentru o perioadă nedeterminată ; trebuia așadar, fără amînări, să se micșoreze producţia cu 40%, căci altfel firma ar fi suferit o pagubă de mai multe milioane de mărci.

Se mai spunea că o societate japoneză, un monstru cu multe capete, la fel cu Hydra din Lerna, un trust cu 7 capete de la Osaka, din Nagasaki, Tokio și din alte părţi, cu un nume pe care doar greu îl putea percepe urechea și cu atît mai greu de pronunţat pentru gura unui european, intervenise în ultima clipă, oferind un preţ neînchipuit de scăzut, preţ la care o firmă europeană n-ar fi consimţit niciodată să vîndă, căci ar fi fost mai avantajos să-și înece produsele în Marea Baltică,

în apele de la Helgoland[1], decît să le vîndă la un preţ atît de scăzut.

După această intervenţie vicleană, contrară bunei credinţe şi uzanţelor comerciale, care nu putea fi caracterizată decît ca o concurenţă de nepermis şi ca o tîlhărie, importatori chilieni şi argentinieni — poate şi brazilieni — au dat înapoi, au zădărnicit comenzile, invocînd o sumedenie de pretexte şi scuze ridicole.

Dar vai, societatea se informase şi reprezentantul ei de la Buenos Aires ştia foarte bine cauza revenirii.

„Să nu ajungeţi de rîs", le-a transmis textual (povestea Juan), „căutînd pretexte ridicole ca să vă justificaţi retragerea. Din moment ce preferaţi gheişele industriei germane şi sînteţi interesaţi numai de produse ieftine, trebuie să aveţi răspunderea acţiunilor voastre şi asta nu fără consecinţe. Trustul industriaşilor germani, ca şi guvernul german, vor face demersurile necesare pe lîngă guvernul vostru..."

Le-a spus-o de la obraz! Dar italianul de la Agrigento şoptea o altă versiune.

Îl tîra pe telal la W.C.-uri şi-i dezvolta punctul lui de vedere. Deveniseră cei mai buni prieteni, după acel scandal homeric. Acuma nu numai că nu se mai lega de nasul lui, dar îi arăta chiar o mare simpatie.

„...Şi cine ne asigură", spunea el, „că scăderea producţiei n-a provocat-o chiar societatea într-adins, fiindcă la mijloc se află un tertip comercial?

[1] Insulă germană în Marea Nordului.

Pur şi simplu s-a ajuns la un acord între carteluri şi trusturi pentru scăderea ofertei. Şi ştii în ce scop? De ce reduc oferta? Nu numai cînd nu există cerere sîntem nevoiţi s-o facem, dar şi atunci cînd vrem să majorăm preţurile.

Aşa stau lucrurile, cum ţi-o spun. Reducem oferta, creăm o lipsă artificială a produselor, fiindcă ştim că dincolo de condiţiile unei noi cereri, şi potrivit cu legea cererii şi a ofertei, vor provoca o majorare a preţurilor.

Desigur că o să-mi spui, ce fac americanii? Japonezii, francezii — ultimii nu contează, dar îi amintesc dintr-o simplă obişnuinţă, aşa cum facem cu toţii — rămîn nepăsători? Desigur că nu. Stau şi ei la pîndă şi sînt gata să se măcelărească între ei ca să apuce să semneze un nou contract în regiunile disputate, acolo unde pieţele sînt încă „virgine", în Asia de Sud, în America Latină, în Orientul Mijlociu, în Africa.

Dar există şi situaţii cînd supertrusturile se aliază vremelnic... Atunci lucrează din plin în favoarea pieţei internaţionale. Este la fel cu cîntecul[1] de care aminteai data trecută: apeşi pe un buton şi iese una grasă. Aşa se mişcă atunci piaţa internaţională, ca o maşinărie pe degetele supercartelurilor şi supertrusturilor.

Urcă şi scad preţurile după bunul lor plac."

Independent de explicaţia pe care o dădea fiecare, cert e că orele suplimentare au început să se reducă, pînă cînd au ajuns la zero.

[1] Se cînta în timpul ocupaţiei fasciste a Greciei şi demasca abuzurile din cantine.

Lucrătorii, îndată ce terminau munca, se adunau în grupuri mari şi discutau. Încercau să se înţeleagă, făcînd o serie de traduceri ca să găsească o limbă comună, să poată schimba cîteva gînduri.

Treptat-treptat, au început să priceapă cauza adevărată. Societatea n-avea de gînd să reducă orele suplimentare, ci personalul.

Se pregăteau multe concedieri, se întocmeau liste întregi, la fel cu proscrierile lui Sylla, urmînd să fie concediaţi lucrători de toate naţionalităţile.

Suspendarea orelor suplimentare îi şi privase de un venit în plus. Acum, ameninţarea concedierii îi aducea într-o situaţie precară.

Cînd lucrurile merg bine, oamenii privesc asta ca pe ceva firesc şi drept. Dar pierderea unor avantaje pe care le-au dobîndit le pricinuieşte mare durere şi umilinţă.

Aproape că-mi ieşeam din minţi văzînd modul în care reacţionau muncitorii aflaţi în această situaţie. Nu s-a auzit nici un glas de protest. Se văitau numai, pe ascuns, şuşotind întruna. Nu a avut loc nici o adunare, nici o discuţie publică, deşi problema aceasta făcea să le îngheţe şira spinării.

Cei mai resemnaţi dintre toţi erau turcii :

... „Noi sîntem străini", spuneau ei, „şi nu avem dreptul să ne amestecăm. Dacă firma vrea să ne gonească, vom căuta de lucru în altă parte şi asta-i totul. Străinul nu poate să-şi deschidă gura şi trebuie să bage bine de seamă, căci altfel îl azvîrle dincolo de hotare în doi timpi şi trei mişcări."

Totuşi, puteau să discute ceasuri întregi despre meciul de fotbal Milano—Real Madrid, contrazicîndu-se şi certîndu-se.

Şi, ca întotdeauna, muncitoarele erau mai indiferente şi mai prevăzătoare decît bărbaţii. Bărbaţii, care în alte împrejurări se arătau mai neînfricaţi, ca acel italian din Catanzaro sau Agrigento, de unde naiba era, acum se dovedeau de o laşitate revoltătoare.

Telalul vorbea deschis şi oriunde i se ivea ocazia. Cînd terminau lucrul, în pauza de prînz, în timpul muncii. El nu se sfia să critice firma.

— Societatea, spunea el unui grup de muncitori, nu are dreptate. Orele suplimentare sînt dreptul nostru. Societatea este obligată să le acorde.

— Atunci va micşora numărul muncitorilor, va recurge la concedieri, îi strigă un supraveghetor care tocmai trecea.

— Cu ce drept ?

(Supraveghetorul rîse).

— Cu dreptul celui mai tare. Cu dreptul ce izvorăşte din premiza că patronul şi nu muncitorul organizează munca şi îi stabileşte condiţiile.

— Şi muncitorul ce este ? Un pion la masa de şah a intereselor întreprinderii ?

(Supraveghetorul deveni serios).

— Ascultă, aşa stau lucrurile la noi, în Germania. Dacă nu-ţi place, n-ai decît să te întorci în ţara ta, ca să-ţi dezvolţi acolo teoriile.

Toate acestea n-au rămas neobservate de direcţie. S-a adeverit astfel preînştiinţarea făcută de Juan din Cartagina : „...firma are informatori peste tot. Odată cu simbria, ei primesc şi un plic cu ceva în plus, proporţional cu serviciile pe care le aduce fiecare.

Trebuie să ştiţi că tot ce spuneţi ajunge la urechile lor. Nimic nu le scapă !"

Dar telalul nu a dat nici o importanţă avertismentului. Nu ştiu bine de tot dacă era ameninţare sau sfat prietenesc.

— ...Fii atent, îi mai spusese Juan, pentru că la direcţie se şopteşte numele tău.

Dar ce tot mă întrebi ? Atîta ştiu. Ţi-am spus chiar prea multe... Vorbeau despre tine, dar amănunte nu-ţi pot da. Totuşi, trebuie să fii atent. Cum să te pun în gardă ? Sînt prietenul tău şi ştii că orice aflu îţi spun, deşi n-ar trebui ! Uite, nu vorbeau lucruri prea frumoase despre tine. Au aflat că tot critici conducerea, că nu-ţi stă limba o clipă, că vorbeşti urît, că eşti împotrivă, eşti nemulţumit. Răspîndeşti lucruri care produc nelinişte şi enervare printre ceilalţi muncitori !

— Eu ?

— Da, tu ! Crezi că vorbeau de un altul şi eu am înţeles greşit ? De tine vorbeau. Îţi spun ce-am auzit. Dar cine ţi-a pomenit de concedieri ? Cine te-a ameninţat ? Nimeni ! Dacă nu-ţi place aici, n-ai decît să schimbi firma, oricînd vrei. Nimeni nu te ţine cu de-a sila ! Trebuie să înţelegi că societatea a făcut acest lucru fiindcă aşa trebuia şi nu ca tu să sabotezi.

Nu sînt cuvintele mele. Aşa vorbeau sus la birouri. Sabotaj ! Da, sabotaj. Aşa au fost informaţi. De bună seamă că ei ştiu să ierte. Desigur că nu trebuie să pui lucrurile la inimă. De tine depinde. Dă tu dovadă de o comportare bună, schimbă-ţi atitudinea şi o să vezi. Apoi trebuie să ştii că o firmă este ca şi o familie şi, cînd treburile merg

bine, o ducem bine cu toţii, cînd merg rău, n-avem încotro, trebuie să facem sacrificii.

Nu e drept aşa ? Cine te-a turnat ? Cine te a pîrît ? Asta nu o ştiu şi nici nu trebuie să-ţi pese. Dar ce ai crezut ?

Ei îşi au oamenii lor. Bietul de tine ! O întreagă societate să nu-şi dea seama de ce se întîmplă ? Ţi-ai fi închipuit una ca asta ?

Au sucursale în toată Europa. Birouri în toată lumea. Reprezentanţi pînă şi la tropice. Fabrici — din Alpi şi pînă în Baltica ! Societăţi-surori în Noua Zeelandă, Paraguay, Maroc, Angola, Pakistan. Ce ţi-ai închipuit ? Nu e joacă ! Vărul preşedintelui este ministru. Viceguvernatorul este proprietarul a două ziare, iar vicepreşedintele este unul dintre conducătorii partidului creştin-democrat. Acum au iscălit un contract cu Indonezia. Construiesc poduri în Etiopia, două fabrici în Iran. Nu e glumă !

Asta-i mare lucru ! Nu-ţi exagerez deloc. Şi dacă vrei să ştii, soţia preşedintelui firmei are depuneri la băncile din America.

Aici, înăuntru, se ştie tot ce se întîmplă. Înainte chiar de a deschide tu gura, din clipa în care creierul tău a născocit ceva, află mai întîi societatea şi după aceea îţi dai tu pe faţă gîndul.

Aşa se petrec lucrurile şi nu mai rîde ! Lor nu le scapă nimic. Ceea ce-ţi spun eu nu sînt fleacuri. Apoi, ai un fel de-a vorbi ! Ce înseamnă turnător ? „Turnătorii m-au pîrît !" De ce nu spui — oamenii de la direcţie ! Fiecare dintre cei de

aici este un informator. Cînd îl întreabă, spune ce a auzit. Să nu ai încredere în nimeni.

Nici în compatrioţii tăi. În nimeni! Nici în cumnatul tău. Uită-te la mine! Ia-mă de exemplu!

Nu-ţi exagerez nimic. Acolo, sus, în birouri, sînt oameni cu sînge rece şi mărinimoşi, mai trec cu vederea şi un viciu, mai ales cînd intervine cineva pentru el, unul care să aibă cîteva cunoştinţe, ca mine, de pildă.

Dar atunci cînd văd că acel cineva sabotează munca în mod sistematic şi subminează spiritul de colaborare de aici din întreprindere, semănînd intrigi şi propagînd spiritul anarhic printre muncitori, atunci sînt neînduplecaţi. Atunci te lovesc drept în moalele capului!

Iar dacă-l concediază? Atunci? Asta nu înseamnă nimic. Concedierea este lucrul cel mai neînsemnat. Cumplită într-adevăr este tabla neagră.

Este într-un fel ca în cazul marinarilor, dar nu întocmai. Mai ales tabla. Atunci cînd îţi trece numele pe tabla neagră, GRECULE, nu mai scapi. Nu poţi să-ţi găseşti de lucru nicăieri. Ai auzit?

NICĂIERI!

Căci toţi industriaşii sînt solidari între ei!

ADEVĂRATĂ SOLIDARITATE! Nu iluzorie ca solidaritatea muncitorilor.

Nimeni nu te angajează în întreprinderea lui. Firme care cer necontenit muncitori, care pierd milioane de mărci din lipsă de braţe de muncă ţie îţi închid uşa în nas: *Nix arbeit*, îţi spun, N-avem de lucru pentru tine.

Dar, fie că era un sfat amical, fie că era un avertisment şi o ameninţare, un fel de *ultimatum* care provenea de la Direcţie, cumnatul meu a încetat de a mai vorbi.

Faţă de Juan din Cartagina manifesta acum o oarecare rezervă. Era atent la ceea ce spune şi-şi măsura cuvintele.

A doua zi s-a răspîndit zvonul că au angajat două sute de noi muncitori, toţi spanioli, din Segovia, Albacete şi Estremadura.

„...Segovia este aşezată pe două stînci, între două văi adînci. În Alcazarul Segoviei s-a proclamat regină a Spaniei Isabela Catolica [1].

Estremadura este regiunea cea mai neroditoare şi cea mai aspră din peninsula Iberică. Este, de pildă, Epirul Greciei, sau cum e Albania pentru Balcani. Clima aspră, munţi, sărăcie. Din această regiune, al cărei nume înseamnă *colţ sterp*, Estrema-Dora, milioane de oameni pleacă spre meleaguri străine. Fiecare sat şi fiecare oraş din America Latină, din Cordoba Argentinei şi pînă la Albuquerque din Noul Mexic hrăneşte şi adăposteşte în mijlocul populaţiei ei pe fiii Estremadurei..."

Vestea despre angajare a provocat furtună. Fierbinţeala s-a ridicat la 250° Fahrenheit. Ce se petrece, de fapt? ne întrebam cu toţii. Oare societatea îşi pierduse raţiunea?

Sau trecea printr-o perioadă de criză care-i impunea reducerea orelor suplimentare sau, din mo-

[1] Isabela I Catolica, regină a Castiliei (1451—1504), prin căsătoria ei cu Ferdinand al II-lea de Aragon, a facilitat unificarea Spaniei.

ment ce angajează noi muncitori, înseamnă că inițiază alte afaceri și că vechii muncitori nu-i sînt suficienți.

Cît privește muncitorii nou-angajați, s-a aflat ulterior că sînt destinați pentru sectorul de curînd înființat al întreprinderii, care a și început să funcționeze imediat.

Dar, în ziua următoare, tîrziu, spre seară, s-a anunțat că au fost concediați 850 de muncitori, reprezentînd o primă serie, pentru că aveau să urmeze și alte concedieri.

Erau îndepărtați toți acei muncitori care nu aveau un randament satisfăcător în producție. Printre ei mă număram și eu și telalul.

„...Știi ce mi-a dezvăluit Juanito, în taină ?" îmi spuse către seară telalul. „Eu v-am înștiințat dinainte, dar vouă nici că v-a păsat. Ați crezut că vorbeam doar așa, ca să mă aflu în vorbă. Nu v-ați dat seama că în momentul acela prin mine vorbea direcția, întreaga firmă ! Iar Maria, dacă a rămas, asta se datorează numai insistenței și intervenției mele.

Și, dacă vă spun acest lucru, nu e pentru ca să fac pe deșteptul în fața voastră, căci eu ajut pe toată lumea, fără să aștept recompense..."

— Așadar, Juan este turnător ?

— Am auzit-o și din altă patre, le spuse un basc din Santander noilor veniți din Segovia, Albacete și Estremadura

„...Să vă păziți", le spunea, „de unul Juan, de fel din Cartagina. Îndată ce l veți vedea venind

lîngă voi, luați-o din loc. Nu scoateți o vorbă, faceți pe proștii, prefaceți-vă că sînteți *Campesinos* sau munteni, care vorbesc puțin și care nu cedează. Spuneți că nu înțelegeți dialectul castilian și că noi, cei de la granița cu Portugalia, vorbim altfel. Fiți atenți. Conducerea l-a pus să vă urmărească."

HARRIS (*avocat american*) : Cîți bărbați, femei și copii a ucis grupa ta în interval de un an, cît ai fost comandantul lui Einsatz-Grupa D ?
OLENDORF (*acuzatul, ridicînd umerii cu o ușoară ezitare*) : Nouăzeci de mii !
HARRIS : În ce scop au fost instituite grupele de acțiune specială ?
OLENDORF : Ca să însoțească armata în Polonia, în 1939, și să-i concentreze pe evrei în ghetouri.
HARRIS : Nu aveau alte îndrumări ?
OLENDORF : Să contribuie la „rezolvarea finală" !
HARRIS : Ce înțelegi prin asta ?
OLENDORF : Exterminarea evreilor din Europa !
HARRIS : Numai din Europa ? Și numai a evreilor ?
OLENDORF : Trebuiau golite de rasele inferioare cîteva ținuturi din Europa răsăriteană, ca să fie apoi colonizate cu germani.
HARRIS : Cîte grupe de acțiune specială existau ?
OLENDORF : Patru grupe Einsatz — A, B, C și D.

JOHN HARLAN (*colonel american*) : Ce sarcini aveați ?
OLENDORF : Să-i exterminăm pe toți evreii și pe comuniștii sovietici !
JOHN HARLAN : Ordinul acesta se referea numai la bărbați ?
OLENDORF : Nu, și la copii și la femei.
I. T. NIKICENKO (*judecător rus*) : Din ce cauză au fost măcelăriți copiii ?
OLENDORF : Ordinul prevedea ca populația evreiască să fie complet exterminată.
I. T. NIKICENKO : Erau incluși în ordin și copiii ?
OLENDORF : Desigur !
I. T. NIKICENKO : Au fost uciși toți copiii evreilor ?
OLENDORF : Bineînțeles !

Aceasta era tocmai strădufa pe care o căutam. La un capăt al ei staţiona un camion de transport, un frigorifer din acei monştri care transportau peşte congelat, marca *Evridiki,* sau carne congelată.

De cealaltă parte, o grămadă de moloz ne acoperea dinspre sud.

Circulaţia nu era prea mare, căci ne aflam într-un cartier locuit de burghezi. Numai către prînz se înregistra un trafic ceva mai intens.

De o parte a drumului se întindea, pe toată suprafaţa, zidul uriaş al curţii unui spital pe a cărui intrare sta scris :

Boli ereditare

Pomii din grădină îşi întindeau coroanele pe trotuar. De cealaltă parte, era un depozit şi, în colţ, singura casă locuibilă părea pustie.

Potrivit planului, am ocupat locurile la orele 16 şi 30 fix. Eu şi cu sardul dolicocefal în spatele camionului de transport şi telalul împreună cu tînărul din Agrigento îndărătul grămezii.

Trebuia să-l prindem. N-avea cum să ne scape. Numai dac-ar fi încercat să sară peste zidul spita-

lului. Dar zidul părea dificil de trecut. Era înalt şi cu geamuri. Nu se putea sări peste un asemenea zid !

Cu o întîrziere de cîteva minute, care ne-au făcut aproape să înnebunim, adică la 16 şi 48 fix, Juan a apărut la colţul străzii.

O, cît de blînd, de calm şi de nebănuitor păşea ! Semăna cu un tînăr care „se plimba în pădure", fredonînd încetişor o arie dintr-o operetă veselă de Offenbach.

Deodată ne zăreşte ; mai întîi pe telal, apoi pe sard şi, în sfîrşit, pe noi. Presimte nenorocirea. Se opreşte. Ne priveşte cu ochi cercetători. Aruncă o privire în jurul lui şi vede că este singur. Schiţează un zîmbet prietenos, căutînd să cîştige timp, ca să se gîndească în ce fel să reacţioneze.

Dealtfel, nu este sigur de intenţiile noastre.

— Ce se întîmplă, măi băieţi ? Ce căutaţi aici ? Pe mine mă căutaţi ?

Ne apropiem încet, încetişor. Poate că-i readucem în minte vreun Western italian, turnat în studioul de la Cinecitta.

— Ce vreţi să faceţi ?

Agil ca o veveriţă, compatriotul lui Hernan Cortes se aruncă spre zidul spitalului. Sardul se repede şi-l trage de picioare. Juan îl izbeşte în piept şi, eliberat din strînsoare, escaladează zidul şi cade de cealaltă parte a lui.

Cîteşipatru pornim pe urmele lui. Italianul din Catanzaro se aşază ca la jocul de-a capra şi noi ne urcăm peste el. Sardul şi Juan se rostogolesc sub cei doi caişi. Ne năpustim asupra lor.

Am ieşit pe poarta din curte care s-a deschis dintr-un brînci. Administratorul, un om între două vîrste, în uniformă bleu, ne-a făcut loc, ruşinat, ca să trecem (şi deşi ai văzut atîţia ducînd povara unor boli ereditare, totuşi rămîi înmărmurit).

Aveam un aer sever şi hainele pline de noroi. Cineva îl înjunghiase pe Juan. Sub caişi. Acesta zăcea în nesimţire.

XV

„...Sînt profesor de muzică şi pescar amator. Asta am vrut să fiu!"

Iohann Wittelsberg, profesor de muzică, pensionar, se aşezase pe trotuarul lat şi odihnitor de pe malul stîng, aproape de pod.

Şi-a înşirat în jurul lui toate uneltele de pescuit, a aruncat undiţa în apă şi, învăluit în ceaţa dimineţii, s-a adîncit în preocuparea la care ţinea aşa de mult, pescuitul. Era atît de devreme încît nici cei de la Primărie nu stinseseră încă felinarele de pe pod şi de pe şoseaua paralelă cu ţărmul.

Din momentul cînd nevasta lui fusese imobilizată în pat şi nu-l putea însoţi în lungile lor plimbări, care le plăceau atît de mult amîndurora, singura lor petrecere erau vizitele vechilor prieteni, pe care-i primeau la ei acasă.

Căci Wittelsbergii păstraseră neschimbate prieteniile din anii copilăriei. Cea mai bună prietenă a Anei era o colegă din cursul primar — adică o cunoştinţă ce data de o jumătate de veac — şi care se căsătorise cu un magistrat superior.

Dealtfel, Wittelsbergii cunoşteau şi erau legaţi printr-o prietenie strînsă de cîteva dintre cele mai bune familii din Bavaria şi din Bade-Würtemberg [1].

---

[1] Baden-Baden sau Bade-Würtemberg, oraş în Germania, renumită staţiune balneară.

Bunicul lui Iohann, Wilhelm Wittelsberg, nu fusese oare consilier aulic ? Un unchi al lui, ales deputat în două-trei rînduri în camera deputaţilor din Bade-Würtemberg, prezidase la votarea legii aceleia care a schimbat înfăţişarea cîtorva oraşe din regiune.

După nenorocirea ce se abătuse asupra lor, profesorul a căutat o modalitate de a înlătura plictiseala pensionarului, fără să-şi lase tovarăşa de viaţă prea multă vreme singură.

În primul rînd, şi-au cumpărat televizor. Acesta ar fi înlocuit — ce-i drept, nu total — numeroasele concerte atît de îndrăgite pe care le frecventau des şi de la care biata Ana fusese acum exclusă într-un mod implacabil.

Au convenit, de asemenea, să-şi primească în fiecare miercuri şi vineri după-amiaza prietenii, astfel încît să creeze în casă o ambianţă plăcută şi Ana să mai vadă şi ea puţină lume.

Iohann a adăugat printre preocupări şi pescuitul, din moment ce nu putea rămîne tot timpul închis în casă. Ideea i-o sugerase un vechi prieten, profesorul de liceu Erich von Schrenel, un vînător pasionat, iubitor de ascensiuni, pescar şi drumeţ totodată.

Necăsătorit, fără familie, von Schrenel nu se amestecase în politică, nu cîştigase avere şi nu făcuse carieră, nu avea relaţii mondene şi nu apăruse niciodată în biserica parohiei lui.

Îşi petrecuse viaţa cutreierînd pădurile Bavariei, munţii Austriei, rîurile Elveţiei. Îmbrăţişase cu entuziasm ideea pescuitului ca fiind preocuparea cea mai puţin egoistă, dar care ar fi putut totuşi să-i umple o mare parte din singurătatea zilei.

Astfel, Ana nu simţea amărăciunea absenţei lui. Pescuia de la cinci şi jumătate pînă la opt şi jumătate dimineaţa, ceasuri cînd nimeni nu pretinde să fie în tovărăşia cuiva.

Întunericul era dens în dimineaţa aceea şi aerul umed, încărcat de vapori şi de nori ; vizibilitatea, doar treizeci de metri. Temperatura, opt grade peste zero. Burniţa uşor. Profesorul Iohann Wittelsberg zări un corp negru zbătîndu-se la debarcader. Dacă s-ar fi aflat la Kiel[1], ar fi crezut că e un peşte mare, dar aici ? Se repezi să-l prindă, cu braţele întinse, se înfioră şi-l trase cu mare greutate din apă.

În cîteva secunde, profesorul de muzică ratase pescuitul de dimineaţă şi un grup numeros de poliţişti, de curioşi şi de ziarişti, doi doctori şi un fotograf se îmbulzeau la mal.

Lucrul cel mai rău era că în învălmăşeala produsă îşi pierduse undiţa. Căuta s-o găsească şi blestema cît putea mai elegant şi pe şoptite coincidenţa aceea nefastă. Cadavrul ăsta — bată-l sfîntul — de ce nu fusese aruncat cu cîţiva metri mai departe de el ?

L-au supus unui interogatoriu de un ceas întreg — fără exagerare — obligîndu-l să răspundă la întrebări ridicole.

— Chestiunea este însă clară şi, dacă veţi continua aşa, o să-i telefonez soţului lui Hildegard !

Cînd văzu feţele poliţiştilor care-l priveau curios şi puţin ironic, adăugă în grabă :

— Mă gîndesc la judecătorul von Krugger !

[1] Oraş şi port german la Marea Baltică.

V-o spun pentru a mia oară :

„...un corp negru s-a apropiat de malul unde pescuiam. L-am tras cu putere afară și am văzut că era cadavrul unui bărbat. În loc să dispar, pur și simplu, am anunțat poliția. Acum vă rog să mă lăsați în pace să-mi caut undița ! Restul nu mă privește ! Nu sînt polițist, nici anchetator, doctor ori judecător. Am antipatie pentru aceste profesii. Sînt profesor de muzică și pescar amator, asta am vrut să fiu..."

Subcomisarul Holsbach insistă, cu o politețe seacă, spunîndu-i că era obligat să vină la poliție pentru o declarație oficială.

— Cum, obligat ? întrebă Iohann. Și dacă voi refuza ?

— Dar nu puteți să refuzați ! Conform legii pe care o cunoașteți bine, trebuie să faceți o declarație oficială.

— Dar am nevasta bolnavă.

— Atunci, cum de pescuiți așa de devreme ?

— Acum însă se va deștepta și trebuie să fiu acasă ca să-i pregătesc micul dejun.

„Pescuiam" spuse din nou Iohann Wittelsberg, „cînd un corp mare și negru s-a apropiat de mal, împins de curentul rîului. M-am aplecat din curiozitate și am deosebit o mînă omenească. Mi-am dat seama că este vorba de cadavrul unui bărbat, și..."

În zadar căutau polițiștii să stabilească identitatea victimei.

Buzunarele mortului fuseseră golite cu grijă. Asupra lui nu s-a găsit nici un act de identitate, nici o agendă cu vreun nume, nici măcar un număr de telefon, ceva care să constituie cît de cît un indiciu.

Polițiștii stăpîneau anevoie curiozitatea mulțimii, care sporea în mod periculos.

Un grup numeros de tineri din împrejurimi — în mîini cu înghețate pe care le mîncau cu mare plăcere — se aplecau insistent ca să vadă ce se petrece, schimbînd între ei înțepături și glume.

Doctorul își completă expunerea ținîndu-și ochii fixați asupra cadavrului : „...bărbat, vîrsta treizeci și șase-patruzeci și trei de ani, corpolent. Puternică alterare a trăsăturilor feței, datorită unei șederi de mai multe ore în apa rîului, în urma lovirii lui de mal, lovire provocată de curentul puternic.

Moartea a survenit între orele 23,30 și 1,30 ! Dacă a precedat sau nu o luptă, nu se știe. În orice caz, cadavrul prezintă răni la cap, fractură craniană adîncă de doi centimetri, numeroase jupuituri ale pielii.

Loviturile la cap probabil că vor fi fost provocate de un instrument tocit. Orice presupunere cu privire la natura rănilor este riscantă. Lovitura la cap, probabil mortală. Nu se știe dacă moartea este rezultatul rănilor sau a survenit prin înec."

XVI

„...Deodată, în întuneric, în timp ce-mi concentram atenția la film, am simțit o mînă care mă pipăia sub fustă..."

În anii aceia primeam în fiecare vară vizita surorii mamei mele și a unchiului meu.

El era funcționar la cele trei T[1] de la Larissa. Veneau să-și petreacă cu noi concediul de vară.

La sosire, unchiul ne îmbrățișa și ne săruta pe toți. Era un om foarte expansiv și nu știa cum să-și manifeste bucuria că ne vede. Pe Maria însă parcă o strîngea mai mult la piept și o săruta de mai multe ori.

Într-o seară, pe cînd ne plimbam, am întrebat-o pe Maria despre unchi.

— ...Nu-ți dai seama de ce se petrece ? N-ai înțeles nimic ? Nu pierde nici o ocazie să întindă mîna spre mine. Duminică, se așezase în verandă, la spatele meu. Am simțit că mă atinge ceva. La început n-am dat nici cea mai mică importanță. Își vîrîse mîna pe sub speteaza scaunului și mă pipăia.

Seara, la cinematograf, la fel. Îți aduci aminte de procesul lui Pabst ?

Deodată, în întuneric, în timp ce-mi concentram atenția la film, am simțit o mînă care mă pipăia

[1] Cele trei T = poștă, telegraf, telefon, nume care în grecește încep toate cu litera T.

sub fustă. Din pricina asta, m-am sculat și m-am așezat lîngă Lița Anagnostopolia.

Cînd mă întîlnește singură pe coridor, mă îmbrățișează și mă sărută. Odată, a făcut asta și în fața mătușii noastre, pe care am văzut-o roșind. Se vede că mătușa n-a interpretat deloc sărutul ca un sărut de rudă.

— Mihalis, i-a spus mătușa, cînd fetele au crescut mărișoare, nu trebuie să le mai săruți. Maria este de acum o fată mare, o domnișoară cu adevărat.

La un moment dat, a intervenit ceva între unchiul Mihalis și mătușa Rina. Poate că din pricina nevestei scunde și plină de prospețime a eforului, căreia unchiul îi făcea ochi dulci.

În următoarele zile, unchiul și mătușa mea au avut o comportare ciudată. Erau roșii la față ca racul și tăcuți, intrau mereu la ei în cameră de unde se auzeau țipete, scîrțîit de mobilă și sughițuri.

Curînd, unchiul Mihalis și mătușa Rina au plecat spre Larissa. Intervenise ceva neprevăzut în serviciul celor trei T-uri și aveau neapărată nevoie de unchiul meu.

Și totuși, unchiul Mihalis și mătușa Rina erau rudele pe care noi le îndrăgeam cel mai mult. Mai tîrziu, ne-au invitat să petrecem cîteva zile împreună la Sifnos[1].

Vaporul intră într-un port perfect circular, pe care-l împodobesc bisericuțe, vile și case albe ca

[1] Insulă din grupul Cicladelor.

neaua. Camares se cheamă portul insulei. Camere de închiriat nu se găseau. Urcăm pe jos pînă la Apollonìa, capitala insulei.

Apollonìa este un oraş al zeilor, un lăcaş al muzelor, al nereidelor, al zînelor şi centaurilor, al platonicienilor şi al epicurienilor. Dis-de-dimineaţă, cînd ne-am sculat, ne aştepta un vas plin cu smochine proaspete. Ni le oferise distinsa doamnă care ne închiriase camera. Casa ei strălucea de curăţenie, era de curînd spoită şi răspîndea un miros plăcut.

La prînz ne scăldam la Camares, într-o mare ce părea vrăjită, iar seara ne cufundam în farmecul spectacolului pe care-l prezenta pretutindeni apoloniana Apollonìa.

Oraşul este aşezat în mijlocul insulei şi are formă de amfiteatru. În continuare, de o parte se întinde Exambela, zidită pe o înălţime. În partea cealaltă se află Artemonas. Jos, către mare, Petali. Petali de jos.

Dimineaţa, o plimbare la Catevatì. Pelerinaj la bustul lui Cleanthis Triandafilidis Rambagas [1]. Ne oprim la o cafenea unde bem vin indigen, care are culoarea şi gustul mustului.

Pe vîrful dealului se înalţă Exambela cu vedere spre întreaga Mare Egee. Privim în depărtare unde abia se zăresc Naxos, Paros şi poate Antiparos [2], în spumele valurilor mînioase şi în bătaia de aripi a pescăruşilor.

Apoi, excursie la cetate. Pe drum, devastăm smochinii şi tufele cu mure. Maria merge călare pe un măgar.

---

[1] Poet şi publicist cu vederi progresiste.
[2] Insule în Marea Egee.

Vîntul bate cu furie. Jos, valurile se zbat cu turbare, de parcă vor să înghită stîncile, să le prefacă în bucăţele. Nu cumva caută şi ele aurul şi prada pe care au ascuns-o corsarii de demult în peşterile mării ?

La cafeneaua „Logia" stau trei bătrîne. Pe una o cheamă Clareta, pe a doua Caté şi pe a treia Flora.

Mîncăm vinete prăjite.

„Fotis" este singurul autobuz din insulă. Are jumătate din lungimea unui automobil obişnuit şi pare ceva mai mare decît un taxi. Anul acesta „Fotis" este vopsit în verde şi galben.

Casierul de pe „Fotis", un puşti de treisprezece ani, grăsun şi blond, mănîncă tot timpul îngheţată. Ca să-ţi taie biletul, îţi cere să-i ţii tu îngheţata.

A doua zi, excursia cu barca cu motor. Oprire la Panaghia, la Toso Nero. Lăsăm acolo două perechi. O cretană cu ochi minunaţi se duce la Toso Nero, ca s-o îmbete pe Sfînta Fecioară cu alcoolul privirilor ei.

Ajungem pe ţărm. Plaja întinsă e aurie. Mă uit spre valuri. Maria pare fericită.

XVII

— Ce aveți în mînă?
— Cîte ceva de-ale gurii!

Telalul s-a hotărît, în sfîrșit, să se întoarcă în Grecia. Aici nu-l mai poate reține nimic.

Fără îndoială că hotărîtoare în cele din urmă a fost purtarea Mariei, răceala pe care ea i-o arăta. Pare atît de ferm în hotărîrea pe care a luat-o, încît orice încercare de a-l convinge să renunțe la ea este zadarnică.

Îl însoțim la gară. Va pleca pe ruta Viena-Belgrad-Skopje-Salonic.

O îmbrățișează pe Maria. Mie îmi întinde mîna.

— Mergi sănătos, prietene drag, alături de care am simțit amarul înstrăinării, cu care am împărțit zile bune și zile rele.

Îi strîng mîna cu căldură. În situația în care am ajuns, nimic nu rămîne stabil. De ce trăim? Nici măcar nu avem putința să ne cufundăm în adîncul suferinței.

Se sărută cu Maria, ca și cînd ar fi niște străini. Așa cum se sărută franțuzoaicele cînd se întîlnesc. Maria îi face semne cu batista, luîndu-și astfel rămas bun de la el.

„...Mă așteaptă soarele patriei și satul meu. Acolo, voi sta întins la umbra platanilor și voi tăia un pepene rece ca gheața. În fiecare dimineață voi porni la plimbare pînă-n dreptul păduricii cu chiparoși. La orele opt voi uda florile din grădină. Apoi îmi voi sorbi cafeaua la cafeneaua lui Ghiul-bași. O să discut cu consătenii mei despre politică și o să-mi citesc ziarul în tihnă. Din cînd în cînd, o să le povestesc întîmplări petrecute în Germania. Doamne, ce căldură înăbușitoare trebuie să fie acolo jos, la noi în Grecia! La vremea prînzului n-am decît să scot din puț o găleată de apă proaspătă și să mi-o torn pe cap. O să beau uzo în tovărășia lui Stamati șoferul și a învățătorului Vaghios. O să ne ospătăm cu măsline, cu salată de marule și cu brînză din lapte de capră.

Îmi voi duce traiul printre oameni care vorbesc aceeași limbă cu mine și au același sînge ca și mine. Sînt ei — poate — ursuzi uneori, dar sînt de-ai noștri. Mă voi afla printre oamenii în ale căror vine curge sînge roșu și fierbinte și nu printre roboți care lucrează la mașini, ca niște momîi hipnotizate.

Voi trăi printre oameni care sînt în stare să plîngă și să rîdă, care sînt lași și curajoși totodată, care-și pleacă urechea să-ți asculte păsul și te înțeleg și care știu să pătimească împreună cu tine, atunci cînd îți deschizi inima. Chiar dacă uneori te trădează, alteori îți dăruiesc tot sufletul și nu rămîn nicicînd nepăsători în fața durerii tale. Oameni a căror inimă bate puternic.

După-mesele mă voi duce la plantația de tutun, iar pe înserate voi ieși la plimbare cu soldații și cu codanele care bat caldarîmul pieței în lung și-n lat, fremătînd de dorurile tăinuite în trupul lor tineresc.

Cine ştie ? Se prea poate să mă apuc iar de vechea mea meserie de telal. Voi păşi în mijlocul mulţimii adunate şi voi striga :

«Oameni buni ! Ascultaţi-mă cu atenţie !»

Mă voi urca pe un parapet sau pe o ridicătură, ca să fiu văzut de toţi şi, de acolo de sus, le voi vorbi oamenilor astfel :

«Oameni buni, aflaţi că emigrarea umilitoare şi blestemată, pacostea asta naţională a fost interzisă pe tot întinsul ţării. De-acum încolo s-a sfîrşit cu ea !

Ne ajunge că de trei mii de ani ne împrăştiem ca ţiganii în toate colţurile lumii, căutînd PÎINEA şi NĂDEJDEA !

EMIGRAREA A FOST INTERZISĂ IN TOATĂ ŢARA. S-a sfîrşit cu ea !

Destul am cerşit, destul am cutreierat pe tot cuprinsul globului. Destul am făcut pe berbanţii în cele cinci continente. Din cuceriri în cuceriri, am ajuns pînă-n Bactriana, Samarcand şi Cambul.

Am trecut de rîul Indus.

Am ajuns în China şi am dat numele nostru provinciei Ghiunan. Am colonizat întreaga Mediterană.

De la Crimeea pînă la coloanele lui Heracle.

Am întemeiat coloniile Marsilia şi Barcelona.

Am ajuns pînă acolo unde creşte măslinul.

Am devenit preoţi şi am botezat pe slavi, pe valahi, albanezi, pe mongoli, pe sirieni. Am păşit ţinînd în mînă crucea şi sabia în Africa, Spania, în Italia.

Am trecut Dunărea. Am urcat pe Caucaz.

Am udat cu sînge pustiul Arabiei.

Am condus corăbii pe apa Nilului.

Am mers în Africa, în Asia.

Pînă acolo unde ne-au ţinut picioarele.

Atunci cînd francii, cei dintîi, şi apoi turcii, ne-au luat SABIA din mîini, ne-am apucat de negoţ.

Am devenit burghezia imperiului Otoman.

În Rusia am fost profesori, teologi, pictori.

Am cîştigat POZIŢII la Triest, Alexandria, Ancona, Veneţia, Livorno, Marsilia, Port Said, pe Nil, în Crimeea, la Odesa, Kiev şi în întreaga Ucraină. Am domnit în Moldova şi Valahia, la Filipoupol şi la Pyrgos. Tracia era a noastră. La Constantinopol am întîmpinat vrăjmăşie. Eram puternici în Damasc, puternici la Cairo. Tot noi guvernam şi Egiptul. Ne-am înfundat pînă în Abisinia.

Albania şi Bosnia, Herţegovina şi Serbia de sud se aflau sub influenţa noastră. Să nu uit Tripolitania, Cirenaica şi Libia întreagă. Am devenit cărăuşii Mediteranei şi am predicat evanghelia în toată Anatolia. (Dar, totdeauna ne-a chemat marea ! Glasuri tainice ne vorbeau de ea.) Atunci cînd Mediterana a secat, ne urmărea Turcia. (Ce ghinion să ai Turcia atît de aproape de tine !) Am plecat spre America, Australia, Brazilia, la mama dracului. În Africa de sud.

Dar nu ca mai înainte. Cu sărbătoriri şi solemnitate şi corăbii pentru colonizări. Ne-am însurat cu arăpoaice, rusoaice, ame-

ricance, turcoaice, italience și cu femei de neam slav.

Ne-am uitat limba și am uitat pînă și de noi înșine. Acum, cînd am mai rămas numai opt milioane ca să ne ducem traiul pe un colț al pămîntului, a sosit timpul să ne gospodărim singuri. (Turcii — cînd au pornit din Turkestan, erau doar o mînă de luptători — ne-au răpit Asia Mică, Ionia, Constantinopolul, Tracia, insulele, ne-au luat și femeile și acum au ajuns să aibă o populație de 35 milioane.) DAR VREMURILE NU STAU PE LOC !

Seara tîrziu, voi sta la cafenea ca să ascult poveștile unuia care se va fi întors din Chicago sau din Uganda.

E de-ajuns cît ne-a fost dat să pătimim ! Destul ați spălat, fraților, farfurii în America.

Ați uns cu ulei mașinile vapoarelor de pe toate mările universului.

N-a rămas nici o punte de vapor care să nu strălucească.

Ați făcut pe gangsterii la Chicago.
Ați îngrijit de plantații în Congo.
Ați făcut pe hamalii la Sidney.
Ați coborît în galeriile minelor din Belgia.
N-ați lăsat urmă de bureți în Berberia.
Ați vîndut castane pe străzile Parisului.
Ați deschis restaurante la Londra.
Ați făcut expoziții de pictură la Paris.
Ați fost profesori la universitățile americane.

Ați vîndut bumbac în Egipt, untdelemn și icoane în Rusia.

Pe cîți n-ați înșelat ?
Ați trișat la jocul de cărți.
V-ați exilat în Tașkent.
V-ați ținut de blestemății la Anvers. Toți vă știu ca pe niște cai breji.

Ați fost studenți la Montpellier și Gratz și, pe deasupra, ați făcut și pe „cocoșii".

Nu vedeți în ce hal ați ajuns ?
E destul de-acum !

Și cînd o să sosească în sat la noi Mane Deli Nuri, negustorul de mărunțișuri, zis și Mane Pomacul, o să ne cinstim cu uzo.

Omul ăsta, cunoscut în răsărit și-n apus, ne va povesti întîmplările lui, el care știe să vorbească atît de frumos despre romei[1] și despre ai săi, despre turci și despre țiganii turci de la Hebru, despre țigani și arvaniți (o dată pe an el trece pe teritoriul turcesc, ajunge la Adrianopol și la Saranda Eclisies[2] și ajunge pînă la Constantinopol).

Îmi voi petrece ziua cu bătrînii tăi, căci ei sînt oameni simpli, modești, care au totdeauna un cuvînt înțelept de spus ; vorba le țîșnește din inimă și este adevărată ca pămîntul pe care-l sapă, curată ca metalul pe care-l prelucrează tatăl său.

Și-n felul acesta voi fi mereu în așteptarea voastră. Te voi aștepta, Maria. Te voi aștepta cît va trebui. Căci tare mult te-am iubit, soțioara mea !

---

[1] Romei, sau greci.

[2] Ținut grecesc mărginit la apus de Bulgaria, la nord de Bulgaria și Turcia, iar la sud scăldat de Marea Egee.

Vei înțelege și tu cîndva acest lucru și te vei întoarce lîngă mine. Nu sînt nici tînăr, nici frumos, nici bogat și nici învățat, dar te iubesc și nădăjduiesc că te vei întoarce la mine.

Acestea sînt cuvintele pe care mi s-a părut că le-a spus de la fereastra vagonului, în zarva gării și-n vacarmul pe care-l făceau locomotivele trenurilor.

Ne-am luat rămas bun. Maria lăcrimează. Agită batista, o flutură în aer. Nu mai știa de ea.

— Să mergem, draga mea !

E tîrziu.

Să plecăm, draga mea !

E departe.

„Salutări bătrînului, sărutări tatii.

Panaioti, îți cer iertare, căci adesea am fost nedrept față de tine.

Vom veni și noi ! Să vii și tu. Poate că o să te răzgîndești. O să vezi, vom veni. Să vii și tu !

Hotărîrea e provizorie, o să vezi. Vom veni. Să vii și tu.

Drum bun, iartă-mă, Panaioti. Să ai grijă de tine ! Îmbracă-te cu pulovărul cel gros, să nu răcești. Ai grijă să uzi busuiocul. Vom vedea.

Vei vedea și tu. Sărutări tuturor consătenilor. Sărut-o pe mama din partea mea și

îmbrățișează-i pe toți din sat. Vom veni, vei vedea.

Voi fi atent. Să ai grijă și tu. Voi nădăjdui. Vei vedea. Drum bun. Să vii și tu !“

— Să plecăm, draga mea, trenul se apropie deja de frontiera austriacă.

Un tren garat pe linia de alături își descarcă mulțimea. Sînt de-ai noștri. Aud cuvinte cunoscute. Sînt tunși chilug, ca niște recruți. Capetele rase strălucesc ciudat în gara elegantă. Dar unde mă aflu ? Într-un lagăr de concentrare ? Telalul a fost cumva mutat ? Nu cumva l-a luat în primire grupul special C ? Nu cumva l-or fi trecut în registrul deceselor subite ?

S-a urcat în tren sau în camera de gazare ? Dar ăștia care se așază în rînd ce-or fi ? Ăla de-acolo nu semănă cu Cassius Oberbrünner ?

— Cine e ăsta ? întreb.

— Un funcționar al societății.

— Care societate ?

— Societatea germană.

— Nu are nume ?

— Nu știu.

— Nu cumva îi zice Cassius ?

— Poate.

— Cum te cheamă ?

— Andreas.

— De unde ești ?

— Din județul Preveza.

— Încotro te duci ?

— Nu știm.

— Cum ? Nu știți unde mergeți ?

— Nu !

— Dar cum e cu putință ?

— Ne ducem oriunde ne-or îndrepta.

— Cine ?

— Societatea.

— Unde vă duce ?

— Am iscălit un contract. Altceva nu știm. Unde ne-or duce.

— De ce sînteți tunși chilug ?

— Din motive de igienă.

— Ce-aveți în mînă ?

— De-ale gurii.

— Cîți sînteți ?

— 350.

— Toți din Preveza ?

— Și din Ianina, Carpenisi și Gravara.

— Cu ce leafă v-ați angajat ?

— Nu știm.

— Dar nimic nu știți ?

— Au spus că o să fie bine.

— La ce fel de muncă ?

— La orice ne-or pune.

În mîna stîngă fiecare ține cîte o bocceluță, iar în dreapta o legătură cu merinde. (Doamne, de ce să ni se întîmple nouă acest lucru ? De ce, Doamne ?) Înghesuiți, unii peste alții, așteaptă pe omul societății. Nemțoaicele blonde se opresc și privesc la spectacolul ăsta ciudat, fac schime și trec mai departe.

— Vă urez, le-am șoptit, să vă pună Cassius în batalioanele de muncă și nu la transferări.

Unde ești, Maria ? Te-ai pierdut printre ei ? Ia seama, draga mea, ca nu cumva din pricina sînilor tăi să ajungi în vreo casă a desfătării.

Ajunge, draga mea ! Nu mai flutura batista. Trenurile au plecat de mult. Timpul se scurge.

XVIII

„Și morții, ridicîndu-se din morminte și ape, cu strălucire mare..."

Iannios intră în barul „ZERO" ca un vechi client. Îmbrăcase costumul lui cel bun, de culoare gri-verde, cu o batistă ce atîrna provocator la butonieră.

Trecu prin fața proprietăresei, fără să-i dea vreo atenție și, după ce examină clientela și desenul de pe tapet, se așeză la o măsuță. Luă un ziar grecesc de pe scaunul de alături și-și aruncă privirea asupra titlurilor :

Crimă din motive de onoare în Messenia ;

Două focuri de revolver ;

Noi vapoare cu aburi ;

Afluență extraordinară ;

Dezbaterea în Cameră...

„...nu este vorba de emigrație", a declarat, „ci despre transferări. Domnilor deputați, aș putea face o comparație cu emigrarea din interiorul Italiei, fenomen ce se petrece an de an. În fiecare an deci, mii de italieni din Sud și din Sicilia se transferă în regiunile bogate și industriale de la Nord, în vederea unor angajamente profesionale.

Aș putea să afirm că este un fenomen apropiat cu ceea ce se numește «iubirea de oraș». Același lucru se petrece și la noi. Muncitorii se duc acolo

pentru o perioadă scurtă de timp, ca să se întoarcă repede la căminele lor..."

Garufalia simţi un fior rece pe şira spinării, cînd el trecuse uşurel pe lîngă ea.

„...Aştept să văd. Hai să aştept ! De ce a venit ? Ce va face ? Va veni să-mi vorbească, ori nu ? Ce vrea ? Dacă socoate că..."

„Îmi place, se gîndeşte Iannios, întorcîndu-şi privirea spre sala din mijloc. Atmosfera aminteşte izbitor de cartierele Salonicului. La Calamaria [1] este o tavernă ce seamănă leit cu asta. Şi deopotrivă taverna Venizelos, cea de la Depou şi de la Faliro.

Desigur că taverna asta e altfel construită, dar fumul şi suvlachia o fac să fie o adevărată Areţu."

Îndată ce s-a potolit puţin zarva dinăuntru, se apropie de el Garufalia, întrebîndu-l :

— Ce vrei să serveşti ?

„...se uita la ea. Zîmbea. Îi vorbea pentru prima oară. Erau nişte necunoscuţi şi totuşi se cunoşteau atît de bine..."

— Uzo sau suvlachi ?

— Dacă vrei !

L-a servit, pregătind totul cu grijă. Băutura devenise lăptoasă.

— Şezi, îi spuse Iannios.

Ea se aşează.

— Munceşti mult ?

— Da, muncesc, răspunse femeia.

— O scoţi la capăt ?

— O scot, zise (şi ochii-i jucau).

[1] Calamaria şi Depou, cartiere ale Salonicului.

— Te poţi descurca singură ?

— Nu, răspunse femeia.

— Nu mai e vad bun ?

— De ce să nu fie ?

— Adică ?

— Acum o să punem în vînzare şi plăcinte cu brînză.

— Ce ?

— Plăcinte cu brînză !

— A !

Le-a întrerupt conversaţia un val de clienţi, care au intrat zgomotos. Fără să scoată o vorbă, Iannios se ridică, îşi puse dinainte şorţul şi se apucă s-o ajute. Indiferentă, fără să se arate surprinsă, Garufalia n-a scos o vorbă, numai pupila ochiului îi juca nebuneşte în orbită.

Cînd intră în barul „ZERO", Holsbach îl zări pe Iannios încins la mijloc cu şorţul alb. Păşi în săliţă, se uită la grătar.

— Unde este Bahţevanos ?

— Lipseşte.

— Unde este ?

— Nu ştiu.

— A plecat în călătorie ?

— Aşa bănuiesc.

— Cu treabă ?

— Cam aşa ceva.

— Nu vrei să vorbeşti, ai ?

— Nu ştiu, domnule comisar, a plecat fără să spună o vorbă.

— Cînd se întoarce ?

— Nici asta nu mi-a spus !

— Socoţi că...

— Nu ştiu dacă se va întoarce.

— De ce ?
— A fugit cu una !
— Cum îi zice ?
— O amărîtă de portugheză. M-a părăsit !
— Cum o cheamă ?
— O portugheză cu cinci ani mai mare decît mine.
— De unde știi ?
— Mi-a spus-o chiar el, înainte de plecare.
— Și ăsta cine e ?
— Cel care dă ajutor în prăvălie.
— Închideți și veniți cu mine ! spuse Holsbach cu glasul scăzut.

În mașina lungă a poliției, Iannios stă alături de ea și-i șoptește :

„...Și morții, ridicîndu-se din morminte și ape, cu strălucire mare...

De partea stîngă toți cei păcătoși, regi, tirani, idolatrii, anticriștii, ereticii, ucigașii, trădătorii... iar Christos stînd pe tron... în vestminte albe și strălucitoare... și în cîntări de psalmi, imnuri și chimvale... cu toată slava și cu oștile cerești de arhangheli, vine pe nourii cerului... și sfinții toți îl întîmpină, după treapta lor... și dedesubtul lor îngerul trîmbițînd cu cea din urmă trîmbiță și pămîntul... la fel și marea care a scos la iveală pe cei înecați în ea... și unii vin în întîmpinarea lui, iar păcătoșii se duc la locul osîndei...'

Iannios nu fusese nicicînd la morgă. O confunda cu „Casa de împrumut și amanet".

— Ce este morga ?
— Acolo îi duc pe morți și-i cercetează.

— E pericol să leșinați ? o întrebă unul în halat alb pe Garufalia.

„O fi infirmier, autopsier, polițist, gropar sau doctor, poate chiar agronom."

— Ce, sînt fetișcană ca să leșin ?
— Să mirosiți ce vă dau eu, atunci cînd intrăm în cameră. Și dumneata !
— N-am nevoie ! Produce coșmaruri !
— Ați mai văzut un mort ?
— Nu.

„Atmosfera e rece ; de ce oare ? Nu încălzesc oare deloc această clădire uriașă ? Ce influență are căldura asupra cadavrelor, le descompune ?"

— Așteptați aici, le spuse halatul alb cu părul roșu.

„Vaula și Saula aveau părul roșcat. Fete bune pentru distracție și plimbări. Vaula era coafeză, dar Saula era mai ușuratică. Se încurcase cu un jandarm. O să-i cer Saulei să te pună în legătură cu Vaula. Așa-i spusese jandarmul. Luni o să ai răspunsul. Asta îi promisese, dar Saula n-a vrut să stea de vorbă cu Vaula și Iannios n-a intrat în legătură cu ea. Fete frumoase, cu părul roșcat amîndouă. Apoi s-au căsătorit. Vaula nu-și lepădase năravul. Cealaltă însă era credincioasă soțului ei. Se măritase cu un strungar."

— Îndată ce vă veți simți rău, să-mi faceți semn.

În sală era frig, rece ca gheața. Pereții goi. Pardoseala cu mozaic bine spălat. Semăna cu celula unei închisori, cu un șantier de bloc, adăpost aerian sau cu un ospiciu.

Intră infirmierul cu părul roşu, însoţit de colegul lui care, lucru curios, nu avea părul roşu. Împing un pat mobil, pe roate. În pat e un cadavru sau ceva asemănător, acoperit cu un cearşaf.

Nu e cearşaf ci o muşama groasă, la fel cu gabardina nemţească, sau cu pînza cu care se acoperă automobilele sau pe care o aştern peste cărţi librarii ambulanţi, ca să nu le plouă.

S-a aplecat şi i-a descoperit faţa. Dar numai faţa.

— Aşadar, i-au întrebat, îl recunoaşteţi ?

(Holsbach se uita la ei fix.)

— El este ?

— Nu, spuse ea.

„Un corp alb, galben, diafan, de culoarea camforului. Parcă n-a curs nicicînd sînge prin vinele lui. O carne fără culoare care-ţi provoacă scîrbă. Pare că ar fi luminată din interior de neon."

— Sînteţi siguri ?

— Da ! Nu este el.

Iannios tace.

XIX

Patima atotstăpînitoare îi revenise puternică, aşa cum n-o simţise nici în tinereţe.

Chiar a treia zi se mută la Garufalia.

Asprolofitul lipsea de două săptămîni, căci plecase la Hamburg. Îi trimisese un bileţel prin care-i cerea să-i pună toate lucrurile într-un sac şi să le predea unui oarecare Ghiorgos Mitacos, care locuia într-unul din cartierele din partea de răsărit a oraşului.

Sertarul lui era plin de ceasornice şi de sticluţe cu apă de colonie americană. Le-a aşezat pe toate într-o valijoară, a aruncat înăuntru şi nişte vechituri şi le-a predat la adresa pe care i-o dăduse. Era un motiv în plus ca Iannios să părăsească odaia.

Dormea pe un divan, în salonaş. Se deştepta devreme, pe la orele şapte şi-o găsea întotdeauna în bucătărie pe Garufalia care-i pregătea în grabă un ceai.

Luau tramvaiul H. 47, care-i ducea cale de două cvartaluri, în spatele prăvăliei, unde soseau la 8 şi 15. Seara rămîneau pînă pe la 12 şi se reîntorceau acasă tot cu H. 47.

De vorbit, nu vorbeau prea mult. Se închidea fiecare în camera lui şi se odihnea. El nu se gră-

bea. Niciodată nu e bine să te grăbeşti. Adică n-avea nici un motiv.

Lăsa lucrurile să meargă de la sine. Cu timpul...

Într-o seară, cînd abia se întorseseră (ea a şi înţeles ceva din privirea lui cînd se aflau în tramvai) s-a dus puţin în bucătărie şi a făcut o cafea, a fumat o jumătate de pachet de ţigări, în sfîrşit, a dat pe gît un coniac şi a intrat la ea în cameră.

Ea nu dormea. De două luni, de cînd cu întîmplarea aceea, aştepta, trează, vizita lui.

Se ridică puţin din pat. Iannios se aşeză alături de ea, pe marginea patului, cu ţigara aprinsă. Femeia dădu să aprindă lumina, dar el n-o lăsă.

Nu-şi vorbeau. Din camera de alături se auzea muzică. Un radio transmitea ştirile. Lumina ţigării se vedea fosforescentă, asemenea unui licurici în întuneric.

Au pus radioul la maximum. Garufalia respira normal.

„Lumea acum patruzeci de ani !"

Neîncrederea domneşte printre aliaţii de ieri. Îndeosebi printre francezi şi englezi. Au interese contradictorii în Orientul Mijlociu, ca şi în problema cu Smirna, în care englezii îi sprijină pe greci, iar francezii pe turci.

Franţa insistă să-i fie cedată Poloniei regiunea aceea din Silezia de Sus.

În Spania domneşte dezordinea. Revoltele, tulburările şi teroarea de la Rif, al cărei răspunzător

pare să fie Abd-el-Krim [1], în fruntea unor complotişti marocani.

Premiul Nobel pentru fizică a fost decernat omului de ştiinţă Einstein, evreu-german, în timp ce la Chicago, compozitorul rus Prokofiev repurtează un triumf cu „Dragostea celor trei portocale".

Victoriile grecilor din Asia Mică şi politica nouă dusă de Vatican.

Freud este citit în lumea întreagă şi psihanaliza lui se află pe buzele tuturor, iar Pablo Picasso pictează „Cei trei muzicieni".

În Anglia, unde există trei milioane de şomeri şi unde este o sărăcie nemaipomenită pentru o ţară a Europei Apusene, războiul din Irlanda a ajuns la sfîrşit.

La 6 decembrie, nenorocita Irlandă se proclamă independentă, avînd în frunte pe de Valera [2]. Este o independenţă trunchiată, din moment ce partea nordică a ţării, Ulster, rămîne în mîinile englezilor. Criza economică din Danemarca şi Suedia culminează, iar Pirandello îşi prezintă opera lui dramatică *Şase personaje în căutarea unui autor!*

Anatole France obţine premiul Nobel pentru literatură, în timp ce şomajul ucide Germania învinsă şi umilită. Italia şi Iugoslavia sînt în relaţii proaste din pricina neînţelegerilor cu privire la Dalmaţia. Literatul naţionalist D'Annunzio este silit prin forţă să se retragă din Fiume.

---

[1] Abd-el-Krim (1882—1963), şef marocan care a ridicat Riful împotriva Spaniei şi Franţei.

[2] Eamon de Valera (n. 1882), om politic irlandez, conducătorul mişcării pentru independenţa Irlandei.

Italia este teatrul unor dezordini, greve muncitorești, răscoale țărănești, acțiuni teroriste în spatele cărora se găsește fostul director al ziarului socialist Avanti, Benito Mussolini, care este ales de două ori deputat în alegerile din mai, cu 124.000 de voturi la Milano și 172.000 de voturi la Bologna, pentru ca la 9 noiembrie 1821 să întemeieze Partito Nazionale Fascisto, care numără de pe-acum 320.000 de membri.

India este zguduită de mișcarea pasivă a rezistenței lui Gandhi [1], în timp ce industriașii englezi pierd în fiece zi sume uriașe în urma boicotării produselor engleze în cea de-a doua țară ca populație din lume, ale căror închisori sînt pline de patrioți indieni.

În acest timp, la Chicago, un italian ambițios, Al Capone, pune bazele dominației teroarei sale, iar în China ia ființă Partidul Comunist Chinez.

Charlot domină în cinematografie și toată lumea este sigură că nu va mai fi război."

Iannios își aprinde a doua țigară, ce seamănă și aceasta cu un licurici. Afară bate un vînt rece care te înțeapă. Ferestrele se zguduie. Perdeaua se mișcă ușor.

— Vine curent de undeva, spune Garufalia pe șoptite.

El privea la perdeaua albă ca neaua, care fîlfîia.

— E tîrziu, spune Garufalia.

— Cît e ceasul ?

— Aproape trei.

---

[1] Mohandas Gandhi (1869—1948), patriot și filozof indian, sufletul mișcării de independență a Indiei.

„În seara aceea ai trecut pe la orele 10 pe la prăvălie ? Erai pe trotuarul de vizavi ? Eu nu te-am văzut dar el, vreau să-ți spun... trăda neliniște și enervare. Deoarece nu-și lua ochii de la trotuarul de vizavi, se tăiase ușor la mînă, vreau să spun că se fripsese la grătar.

Ieșea mereu afară și privea. Am văzut pentru prima oară groaza întipărită în ochii lui. Era terorizat. Nu cumva te aflai în galerie ? Erai cumva ascuns acolo ?

Ieșea mereu afară și privea. Am văzut pentru prima oară în ochii lui teama ! Era speriat..."

Iannios nu aude, se gîndește. Nu se gîndește, nu ! Nici nu se gîndește, nici nu ascultă, îngînă doar cuvintele ei jucîndu-se cu marginea cearșafului. Radioul transmite muzică ușoară. Se aud rîsete din apartamentul de alături.

„...Se temea. Nu-mi spunea nimic, dar simțeam că ceva îl chinuia. Se învîrtea mereu prin cîrciumă. Își neglija clienții. S-a apucat să ștergă un pahar. I-am văzut mîna tremurînd.

I-am spus să lase totul, să fumeze o țigară și să stea liniștit. M-aș fi descurcat. S-a așezat la o măsuță și mi-a cerut o bere rece. A băut-o și a ieșit din cîrciumă spunînd că se va întoarce peste cîtva timp, sfătuindu-mă că, dacă va întîrzia, ar fi fost mai bine să închid prăvălia și să mă întorc acasă. Am înțeles totul. Nu l-am întrebat unde se duce. Știam, după cum tot atît de bine știam că n-avea să se mai întoarcă. L-ai așteptat deci ? L-ai așteptat deci jos ? V-ați întîlnit ? În ochii lui îngroziți am văzut totul, te-am văzut pe tine..."

O privea în faţă. Nu în ochi. Niciodată nu se uita drept în ochii cuiva. Privea undeva, între buze şi nas. Ochii lui păreau din sticlă, amîndoi falşi. Gura, ca un parbriz de automobil, iar vîrful ţigării ca un felinar electric.

„...După ce a trecut un timp şi s-a făcut ora unu noaptea, m-am hotărît să nu-l mai aştept. Am închis. Am dormit ca de obicei. Se făcuse ziuă şi nu se întorsese.

La prînz, un client mi-a arătat ziarul. M-am gîndit s-alerg la poliţie. Dar picioarele îmi deveniseră grele. Nu mă mai ajutau.

N-aş fi făcut nimic şi nici nu m-aş fi dus undeva. Descrierea din ziar era foarte vagă, în linii mari. Culoarea părului. Ochii. Înălţimea. Există mii de oameni cu asemenea trăsături."

Vorbea cu glas scăzut. Respira domol, reţinut. Cotul ei îi atingea din timp în timp coasta.

Perdeaua nu se mai mişca. Radioul urla.

„...Ne-am întîlnit puţin mai încolo, nu-i aşa? M-am încredinţat îndată ce am văzut ziarul. Eram sigură că ai să treci pe la prăvălie. Trebuie să treacă, îmi spuneam. Numai dacă nu l-ar fi prins. Curios lucru. Mă temeam să nu te aresteze. Nu voiam să te aresteze. Dar mă gîndeam că erai silit să te ascunzi un timp, că aveau să te urmărească.'

„...Toată viaţa m-au urmărit..."

„...cînd ai intrat în prăvălie, îndată ce te-am văzut alegînd o masă, n-am fost deloc surprinsă. Nu ţi se pare curios?

Nici atunci cînd te-ai ridicat şi ţi-ai pus halatul şi şorţul pe care le purta el.

Ai văzut ce alb era, atunci cînd infirmierul a ridicat cearşaful? Transparent. Ai observat că-i dispăruse părul de pe piept? Nu cumva le rad părul la morgă? Voiam să-l întreb pe cel ce făcea autopsia. Dar nu ne slăbea deloc din priviri. Nu infirmierul, ci celălalt. Celălalt care se afla în spatele nostru. Ai înţeles?

Pentru o clipă mi-am pus întrebarea dacă nu te-a bănuit cumva.

Ai văzut ce urît îi era corpul? Şi cînd te gîndeşti... nu... L-am recunoscut îndată ce-a tras cearşaful. Uneori, dimineaţa, cînd mă sculam eu prima, îl vedeam aşa străveziu şi alb, dormind lîngă mine.

Avea o lovitură grozavă la cap. N-aş fi observat dacă n-aş fi citit în ziar. Ai văzut cum arăta corpul lui? Fără culoare, străveziu!

Îţi aduci aminte cînd am venit pentru prima dată în prăvălia bătrînului, la Alexandropolis? Nu m-ai privit deloc. Nu vorbeai. Stăteai într-un colţ.

Cînd el te-a salutat, ai rămas încremenit, ca şi cînd nu l-ai fi văzut. Mi-ai părut ciudat şi urît."

„...Atunci îl şi jefuisem pe bătrîn. Adică mă pusese pe jăratec şi mă tot bătea la cap, spunîndu-mi mereu să lucrăm împreună ca să golim depozitul.

Afacerea a fost descoperită uşor şi eu am plătit totul. El a scăpat cu văicărelile, cu făgăduieli şi cu vicleşuguri..."

„...Înainte de a intra în prăvălie, m-a pus să jur că voi face ceea ce îmi va cere. Mi-a spus că dacă-l iubesc cît îl iubeşte el, voi înţelege. Erau nişte poveşti în legătură cu o veche datorie. Bătrînul avea în mîini o poliţă care ajunsese la scadenţă, pentru o sumă... Spunea că nu o mai putea păstra.

Am ieşit afară cîteşi trei. Ne-am aşezat la o cafenea. Se ruga de bătrîn să-i fie milă de el.

— Dacă nu ţi-e milă de mine, ai milă de nevastă-mea, îi spunea, care e tînără şi te iubeşte. Ce se va întîmpla cu ea dacă eu înfund puşcăria ? Fie-ţi milă de ea.

Ne-am întors toţi trei la hotelul în care locuiam şi el i-a spus armeanului să urce sus. A comandat vin şi banane. Ne-a lăsat o clipă singuri în cameră şi a dispărut."

„...împărţisem banii pe din două, fiindcă nu găseam socoteala. Restul banilor se găsea în mîinile negustorului care revindea marfa. Mai tîrziu, am aflat că luase totul înapoi ameninţîndu-l.

Cînd s-a întors bătrînul în seara aceea, mi-a spus că socoteala lui Bahţevanos e în ordine..."

„Ştii unde ne-am cunoscut ? Lucram amîndoi într-o prăvălie unde se vindeau piese electrice. Eu eram îngrijitoare. El muncea la mutări. Odată m-a prins în depozit cu secretarul şefului. S-a scuzat, a plecat, dar către seară m-a ameninţat că va spune totul soţiei secretarului şi patronului. Apoi m-a bătut. În seara aceea am devenit a lui. Dar nu-mi iese din minte întîmplarea aceasta cu bătrînul."

„...Peste puţin timp, bătrînul m-a făcut moştenitor deplin, în mod oficial, în faţa notarului şi a martorilor.

Voiam să mă asigur ca să evit orice surpriză. Cum să n-o scoţi la capăt, de vreme ce nu erau alte rude în afară de sora lui şi fiul ei, Aram ? În sfîrşit, am devenit moştenitorul unei averi care mă elibera definitiv de soarta hărăzită clasei mele. Am tipărit şi cărţi de vizită în tipografie :

IANNIOS SILFIDIS
Negustor
Alexandropolis

La vîrsta de treizeci şi doi de ani, izbutisem în cele din urmă să mă descurc. Ajunsesem la o anumită situaţie. Acolo unde milioane de semeni ai mei se străduiesc o viaţă întreagă să ajungă şi nu izbutesc, deşi sînt oameni pe care soarta i-a înzestrat cu o sumedenie de calităţi : părinţi, bani, doi ochi, o situaţie socială. Oameni care au făcut studii. Greci şi nu ţigani. Oameni care n-au cunoscut sărăcia şi asuprirea şi pe care i-am întrecut eu, un biet copil luat de suflet.

Ce însemnau în comparaţie cu mine toţi acei oameni, de vîrsta mea, care terminaseră liceul şi care se trăgeau din familii mic-burgheze, cu taţi care-i îndopau şi-i duceau de la vîrsta de şaptesprezece ani de mînă la bordel, ca să-i iniţieze în tainele Afroditei, cu mame care le cărau mîncare la şcoală ?

Toţi aceştia, care acum muncesc ca funcţionari la Bancă, la Judeţ, la Societăţile din port sau la calea ferată ?

Chiar mulţi profesionişti, avocaţi şi doctori rataţi şi alţii ce alergau în faţa birourilor deputaţilor şi a partidelor politice, cerînd să fie numiţi într-un post, erau nimic pe lîngă mine.

Învinsesem ! Mi-am schimbat tonul, mi-am înălţat statura, am dobîndit siguranţă şi calm în purtări. Aveam gesturile unui om care ocupă un loc în societate.

Acum puteam să bat din palme la cafenea, să comand cafea pe un ton sigur, poruncitor. O cafea amară !

Să-l bat pe frizer prieteneşte pe umăr, să mă duc la croitor şi să-i dau bacşiş bun.

Cînd ieşeam seara la plimbare sau pe ţărmul mării, eram alt om. Nu eram cu nimic mai prejos decît unii burghezi şi gospodari cu stare din oraş.

Ţiganul, copilul care făcea comisioane şi pe care-l loveau toţi în cap, bufonul, chiorul, orfanul, funcţionăraşul care încărca baloturi, mucosul, zdrenţărosul, funcţionăraşul care încărca trăsura şi căruţa depozitului NU MAI EXISTAU !

Mi-am înzdrăvenit trupul, m-am eliberat de aplecarea aceea din umeri. Pînă şi ochiul meu cel sănătos a încetat să se mai zbată neliniştit în cochilia lui. S-a potolit. Atunci mi-am pus un ochi fals, la un doctor bun, care l-a comandat la Atena, după ce a măsurat şi a calculat distanţe şi culori. Părea un ochi adevărat.

Şi astfel am început să trăiesc, să trăiesc în sensul adevărat al cuvîntului şi al vieţii, atunci cînd a apărut pentru a doua oară Bahţevanos..."

„...Deschisesem două prăvălii aproape de frontiera cu Bulgaria, într-un loc bun.

Eu o aveam pe a mea, prăvălioara mea. Era un fel de cafenea, de cîrciumă, de magazin de mărunţişuri, de băcănie şi de zarzavaturi, toate la un loc. Vindeam o mulţime de lucruri ! A ! Sînt sigură că nu există în Germania o astfel de prăvălioară.

De-ai şti cît o îndrăgisem. Ce curată era şi cît o îngrijeam. Eu singură. Din cînd în cînd, aduceam cîte o fetişcană din satele din jur ca să mă ajute, sau mă ajuta el.

Cu timpul, vecinii şi toată cazarma, un regiment întreg, au devenit clienţii mei.

Nici seara nu încetam munca. Desigur, erau treburi mărunte, afaceri neînsemnate, totuşi seara, cînd făceam socotelile, tejgheaua era plină.

Ce mulţumită eram de munca aceea. Ziceau că era cea mai bună prăvălie din tîrg. Mă crezi ? Nu ţi-o spun ca să mă laud, dar aşa se vorbea. Şi toate acestea, ştii, le făceam fără să fi avut vreo experienţă, numai după pofta şi gustul meu.

Îmi amintesc de soldaţii care strigau printre sîrme, cerînd bere şi sandvişuri, de ţiganii şi de femeile din vecini care făceau gălăgie în prăvălie.

De bătrîn uitasem. Nu mai exista pentru mine. Odată însă, pe neaşteptate, am primit o scrisoare de la el. Ca vechi prieten sau ca rudă, întreba ce facem şi ne trimitea calde salutări. Nu i-am răspuns.

După puţin timp, am primit o a doua şi o a treia scrisoare. Apoi a venit o bucată de stofă pentru mine, de un taior, şi o bucată de stofă bărbătească, pentru un costum..."

„...Bătrînul, lovit de mai multe boli, mergea din ce în ce mai rău. Istovit de o paralizie parțială a piciorului stîng, de dureri înfricoșătoare la extremități, începuse să devină curios, ciudat, de nesuferit.

Aiura ore întregi și bolborosea necontenit. Ba începuse să simtă și dorințe ca în tinerețe.

Cel mai puternic dintre instinctele omului și dintre pasiuni, după ce-l stăpînise și pe el, în tinerețe, cu o intensitate moderată, aproape că dispăruse la maturitate. În special între patruzeci și șaizeci de ani, trăise parcă o perioadă de amorțeală.

Acum se redeștepta. După vîrsta de șaizeci de ani se întorcea în galop și nereținut, așa cum nu-l cunoscusem nici în tinerețe. Era o patimă stăruitoare.

Îi fierbea sîngele de-ai fi zis că-l amestecau șaizeci și doi de diavoli în frunte cu Belzebut. Dar trupul lui frînt de paralizie nu răspundea așa de zelos la provocările sîngelui.

Totuși, patima atît de puternică și înclinația lui spre desfrînare, fie chiar și numai mintală, se dovedea mai puternică decît orice alt gînd!

Astfel, într-o bună zi, pe la prînz, în urma unor stăruitoare recomandări, am înștiințat-o pe Fofo să vină acasă.

— Nu vin, mi-a spus atunci cînd i-am cerut să treacă pe la noi. Nici nu poate fi vorba...

Am adus-o acasă pe Coula, o colegă a lui Fofo. Dar Garon nu era mulțumit. Atunci și-a amintit de tine și nu trecea o zi fără să vorbească de acea unică întîlnire a voastră, cu multe amănunte. Despre banane, despre hotel și despre vin. Și iar o lua de la început. Mereu același și același lucru. Despre hotel, banane și vin, și despre corpul tău.

Am mirosit primejdia de la distanță, așa cum simte cîinele de vînătoare vînatul ales, deși îl despart munți și văi de acesta. Dar să nu crezi! Am simțit pericolul și am făcut tot ce-am putut. M-am grăbit să-i vorbesc unei vecine, Elefteria.

Femeia a primit. Bătrînul s-a potolit. Acum arăta liniștit și mulțumit. Am crezut că te scosese din minte.

Și totuși... și totuși... Într-o zi m-a chemat și mi-a spus să mă pregătesc.

— Unde mergem?

— În călătorie!

Nici n-a fost nevoie să-l întreb unde mergem. Înțelesesem. N-o mai voia pe Elefteria, refuza s-o mai primească..."

„...Cînd am primit stofa și cea de-a patra scrisoare a bătrînului, au început să-l frămînte gînduri pe care mi le-a dezvăluit mai tîrziu.

I-a răspuns cu o scrisoare plină de respect și de iubire. Era o scrisoare cu vorbe dulci, cu lingușiri și promisiuni. Îi scria că-l socotim binefăcătorul și părintele nostru. Iar faptul că ne aflam într-o situație economică mulțumitoare, îl datora numai lui.

Îi propunea să întreprindă o călătorie pînă aici la noi, ca să stea o vreme, căci, așa cum scria el însuși, prăvălia nu-l mai preocupa, o lăsase băiatului său de suflet.

Cît privește îngrijirea, să fie liniștit. Eu însumi și nevastă-mea, îi scria, te vom servi și-ți vom purta de grijă, astfel încît să nu duci lipsă de

nimic. Nici de cel mai neînsemnat lucru. Hotărăşte-te şi nu vei regreta. Pentru noi va fi o satisfacţie şi o obligaţie ca să-ţi îndulcim ultimii ani din viaţă. În preajma noastră vei avea tot ce vei dori.

Vino pentru o vreme şi, dacă nu-ţi va plăcea, te întorci, iar de nu, să rămîi la noi pentru totdeauna. Noi ne vom sacrifica pentru dumneata. Căci te considerăm binefăcătorul nostru şi te vom cinsti mai mult decît pe părinţii noştri. Nu dumneata m-ai făcut negustor ? Or, nu mi-ai dat dumneata credit nelimitat, nu mi-ai arătat încredere ? Nu m-ai iertat dumneata atunci cînd am făcut nebunia aceea tinerească, ticăloşia aceea împreună cu Iannios ? Te-ai purtat ca un tată.

Am datoria să fac ceva pentru dumneata. Să-ţi arăt recunoştinţa mea.

Cît despre nevastă-mea, Garufalia — îi spunea — mereu îmi vorbeşte şi se gîndeşte la dumneata. Ea te va îngriji mai bine decît oricine. Ca şi cum ţi-ar fi fiică sau nevastă. Nu vei avea nici o nemulţumire. Îţi vei petrece ultimii ani liniştiţi şi cinstit în mijlocul unor oameni pe care-i cunoşti. Atunci cînd va veni ceasul să pleci în călătoria ce ne aşteaptă, vai, pe toţi, noi îţi vom închide ochii..."

„...am închis prăvălia şi am pornit cu trenul. Îl ţineam strîns de braţ ca să-l sprijin, să nu cadă. Om bătrîn care, deşi secătuit de ani şi de boli, nu se gîndea să se astîmpere.

Pe drum, de bucurie, se purta ca un copil la gîndul că avea să te întîlnească..."

„...îndată ce am primit telegrama armeanului : Sosesc cu trenul. Stop. Acceleratul de la Alexandropolis-Salonic. Stop. 6.45'. Stop.

Atunci Bahţevanos mi-a destăinuit planurile lui. Bătrînul, mi-a spus, are două case, o prăvălie şi un depozit plin de stofe, care sînt o mină de aur. Dacă îl atragem la noi, ne-a pus Dumnezeu mîna-n cap. Nu are rude. E necăsătorit. Dacă vom fi deştepţi şi pricepuţi, dacă vom dovedi viclenie şi mai ales răbdare, o să izbutim."

„...L-am adus pînă la voi acasă şi vi l-am predat. Şi pe el şi soarta mea. Tot ce realizasem în viaţă, iată că se năruia acum. I-am cărat valizele în prăvălie. Ce altceva puteam face ? Ce mai puteam face ? Situaţia îmi scăpase din mîini. Am lăsat lucrurile să-şi urmeze calea lor...'

„...O lună mai tîrziu, sau mai exact, după patruzeci şi cinci de zile, ne-a trecut pe numele nostru întreaga avere. L-a pus să declare în faţa martorilor că-şi anulează toate testamentele precedente.

În trei-patru luni, bătrînul a murit."

„...Jucasem şi pierdusem. Am căutat mîngîierea în braţele lui Fofo. Biata de ea mă iubea mereu. Mă iubea cu adevărat. În fiecare seară ieşeam pe faleza din Alexandropolis cu ea de gît. Ce nu făcea de dragul meu. Se certa şi cu iubitul ei, cu Artemis, dar el a ameninţat-o că, fiind din Porto Lago, nu va scăpa cu una, cu două. Îi va mutila faţa, îi spunea.

În spatele crîşmei lui Aliberti, unde se adunau consumatorii de haşiş, mi-am vărsat toată amă-

răciunea vieţii. Îl băteam pe Artemis şi mi se părea că dau în Bahţevanos.

În tîrg s-a răspîndit vestea că ne vom căsători. Şi de ce nu? Eu m-am stabilit într-o cameră aproape de Fofo, o duceam şi o luam. O scoteam la plimbare cînd avea zi liberă. Ne sărutam în faţa lumii. Şi toată ziua o petreceam în cafenea, cu cafea, ţigări şi uzaki.

Cînd am aflat însă că Bahţevanos venise la Alexandropolis ca să pună în ordine moştenirea, am simţit că mi se taie respiraţia.

Pe casă pusesem anunţ de vînzare. În prăvălie un anunţ de închiriat. Mă gîndeam la căsătoria cu Fofo. Fata era liniştită şi cuminte. Avea o fire bună; din gura ei nu ieşea nici un cuvînt rău, nici vreo nemulţumire. Nu lua narcotice, nu se îmbăta aşa cum făceau altele de teapa ei.

Că este tîrfă, prea puţin îmi păsa. Ce-nseamnă o tîrfă? Parcă eu eram mai breaz? Lumea bună ne punea în aceeaşi categorie. Şi apoi, celelalte femei erau oare cinstite? Ce, Elefteria, femeie măritată cu trei copii, nu-l gîdila pe bătrîn pe patul lui de moarte?

Avea şi ceva bani depuşi la Bancă, adunaţi din economiile ei. Puteam trăi. Am fi scos-o noi cumva la capăt. Poate că ar fi deschis o prăvălioară, sau un chioşc.

Dar, tocmai atunci mi s-a cuibărit în inimă şi în minte ideea răzbunării. Nebunia a pus stăpînire pe mine — pe mintea şi pe sufletul meu. A prins rădăcini adînci în mine. A pătruns în aşa fel în măruntaiele mele că nu-mi dădea linişte o clipă.

Cînd am aflat că a-ţi plecat în Germania, m-am hotărît să vă urmez.

Mă bătea şi mai de mult — cu mult înainte — gîndul să plec în străinătate. Îmi promisese unul că-mi va trimite o invitaţie pentru Canada, şi anume pentru Saskatehewan. Pe urmă însă n-a mai dat semne de viaţă. M-a uitat."

„...Am aflat într-o zi că regimentul urma să se mute în altă parte. Începuseră să-şi facă bagajele. Soldaţii încărcau materialele în camioane, dărîmau barăcile şi instalaţiile. Cartierul devenise pustiu. Prăvălia a încetat să mă încînte. Rareori vedeam un client.

Aproape în acelaşi timp au deschis în sat un atelier mecanic doi oameni din Serres. Erau oameni muncitori şi meşteri adevăraţi, nu ca Bahţevanos.

Cît priveşte casa, mi se urîse de ea. Tot ce era acolo înăuntru îmi amintea de bătrîn, de corpul lui fleşcăit, de mirosul lui îngrozitor.

Ne-am învoit să plecăm în Germania.

„...Am schimbat multe meserii pînă cînd m-am oprit la «Spiel». Locuiam într-o odaie pe care o închiriasem împreună cu unul ce venea din Drama.

Mă întrebam dacă nu eram un naufragiat al vieţii. Dar, de unde şi pînă unde?

Nu cumva pentru că ceream pîine şi speranţă pe meleaguri străine?

Dar n-au procedat oare la fel atîţia alţii, începînd din antichitate? Milioane de oameni pleacă din ţările mai sărace spre cele mai bogate. Şi cei

ce pleacă nu sînt oamenii cei mai răi. Poate că sînt chiar cei mai bùni.

Cei mai plini de nelinişte. Fără îndoială, cei mai tineri !

Cu ce eram eu mai prejos decît ei ? Nu eram cu nimic mai prejos decît milioanele de muncitori care inundau Belgia, Elveţia, Franţa, Anglia, Olanda, Germania !

Trecuse un an şi viaţa mea se scurgea liniştită, aşezată. Şi totuşi nu vă dădusem uitării. Patima mea nu se potoleşte oricum. Cine credea aşa ceva se înşela. Oamenii din categoria mea nu uită niciodată. Dealtfel, furia şi ura pe care o nutream împotriva lui Bahţevanos se dovedea mai tare, mai puternică decît orice.

Şi nici măcar nu era ură. Ci doar patimă ! Patimă pentru răzbunare !

ÎNCETUL CU ÎNCETUL, răzbunarea a devenit scopul vieţii mele !

De ce trăiam ?

În primii treizeci de ani trăisem ca să scap de sărăcie şi de viaţă grea.

Acum mă stăpînea dorinţa răzbunării. Mă făcea fericit, vreau să spun că mă umplea !..."

„...am deschis „ZERO", unde treburile intrară pe făgaş bun. Atunci am aflat că eşti în Germania şi că întrebi de noi. Că-l cauţi. Apoi că te-ai stabilit în acelaşi oraş. De atunci nu mi-am mai găsit liniştea... Şi totuşi, treburile mergeau atît de bine..."

Prin fereastră au început să pătrundă în cameră primele raze ale zilei care venea.

— Se luminează, spuse Garufalia.

Epilog

În micul bar „ZERO" se adunau acum toţi muncitorii greci din cartier. Concedierile erau în toi.

— Nu cumva Germania vrea să ne alunge, mă întrebam, nu cumva nu mai au nevoie de muncitori străini şi vrea să ne arunce ca pe o lămîie stoarsă ?

Maria munceşte cu regularitate toată săptămîna. Eu m-am angajat provizoriu într-un atelier de prelucrat sfori şi frînghii.

— Se caută muncitori pentru Suedia, spuse într-una din zile italianul din Catanzaro. Trebuie însă să ne grăbim căci ţara este mică şi se va umple uşor.

— Cîţi poate să absoarbă Suedia ? l-a întrebat sardul. Nici măcar o optime din noi.

— Mai există şi Belgia, spuse Maria. Acolo sînt mine.

— Nu cobor în galerii, am răspuns, mai bine să mor !

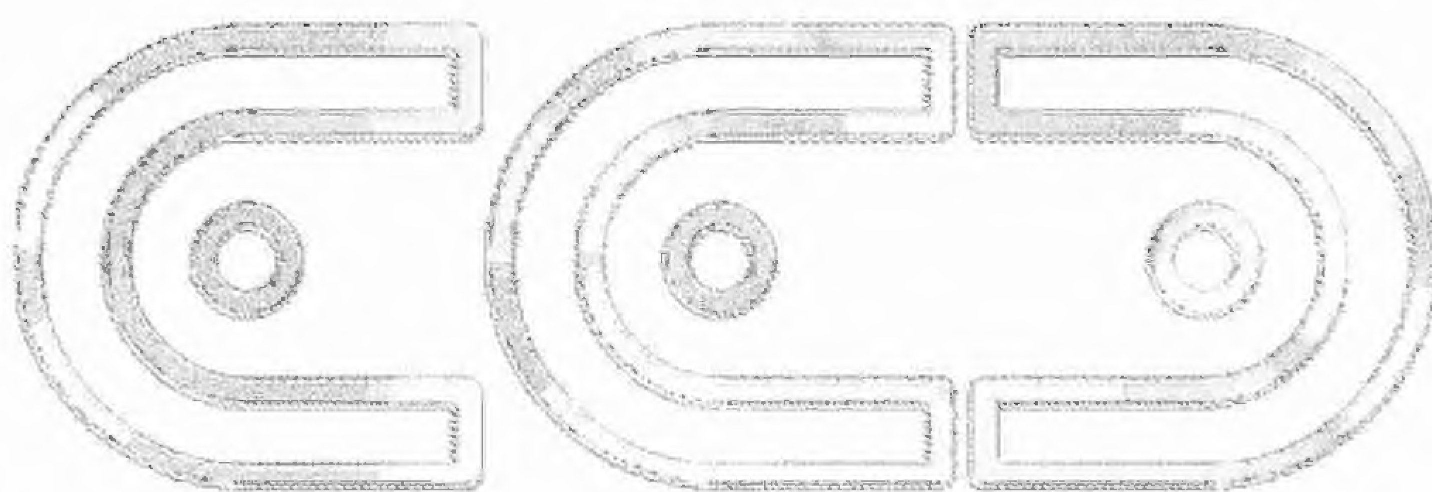
Lector: ELENA LAZĂR
Tehnoredactor: VICTOR MAŞEK

Tiraj 12.580 ex. Bun de tipar 12.07.1976. Coli tipar 6.

Tiparul executat sub comanda
nr. 350 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
Bucureşti,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

